

**PRODEV
VAN
PARTNER
SCOOP**

**RAP
STU
ASS**

150

ORBEELDEN van
ale samenwerking
atieven gericht op
t, publieksbereik
sparing en

4 oktober 2013

PROEVEN VAN 150 PARTNER- SCHAP

**RAPPORT VAN DE
STUURGROEP
ASSCHER-VONK II**

VOORBEELDEN van
museale samenwerking
en initiatieven gericht op
kwaliteit, publieksbereik,
kostenbesparing en
efficiency

INHOUD

DEEL I

MUSEA OP WEG NAAR MORGEN:

WAARNEMINGEN VAN DE STUURGROEP ASSCHER-VONK II 5

h 1 INLEIDING 9

h 2 DOEL VAN HET RAPPORT 11

h 3 VOORBEELDEN UIT DE MUSEALE PRAKTIJK: 13

3.1 VORMEN VAN SAMENWERKING 14

3.2 MINDER KOSTEN, MEER INKOMSTEN, MEER EFFICIENCY 17

3.3 KENNIS DELEN, KRACHTEN BUNDELEN 27

3.4 MEER EN NIEUW PUBLIEK 32

3.5 GROTERE ZICHTBAARHEID VAN COLLECTIES 39

h 4 MUSEA OVER SAMENWERKING 43

h 5 HOE VERDER 46

BIJLAGEN:

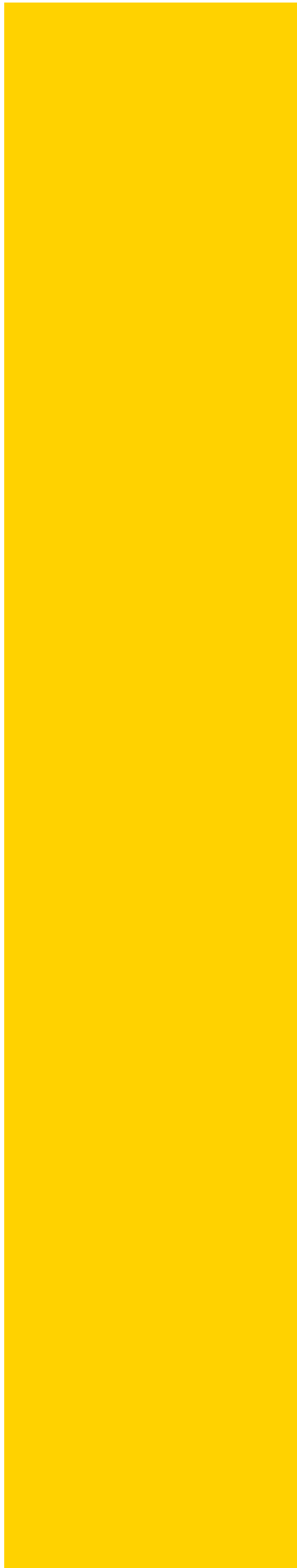
b1 DE OPDRACHT VAN DE STUURGROEP ASSCHER-VONK II 48

b2 EEN OVERZICHT VAN DE GESPREKSPARTNERS 49

DEEL II 50

150 VOORBEELDEN van museale samenwerking en
initiatieven gericht op kwaliteit, publieksbereik,
kostenbesparing en efficiency

COLOFON 92

MUSEA OP WEG NAAR MORGEN: WAARNEMINGEN VAN DE STUURGROEP ASSCHER-VONK II

In *Musea voor Morgen* stond het al:

“Er is meer oog voor samenwerking en synergie nodig, in het belang van het publiek en de samenleving.”¹

Met het vervolg op dat rapport, *Proeven van Partnerschap*, brengt de stuurgroep Asscher-Vonk II bestaande voorbeelden van samenwerking en initiatieven in de museumsector in kaart die zijn ontplooid om in veranderende tijden kunst en cultuur van topkwaliteit te kunnen blijven bieden. Ons voornaamste doel is u, de Nederlandse musea, een beeld te geven van de vele gezichten van museale samenwerking. Om ervan te leren, om elkaar te inspireren. Doel is zeker ook om de samenleving te laten zien wat musea op dit vlak al doen en presteren.

Het rapport ontstond dankzij de medewerking van velen van u, die de moeite namen voorbeelden waarop u zelf trots bent aan ons toe te sturen of met leden van de stuurgroep te bespreken. Voor alle geleverde inbreng is de stuurgroep het museale veld zeer erkentelijk.

Als stuurgroep maken we u graag deelgenoot van het beeld dat het afgelopen half jaar bij ons is ontstaan. Allereerst is duidelijk dat de museale sector vitaal is en bruist van nieuwe initiatieven. Musea hebben iets te laten zien. Er is geen enkele aanleiding somber te zijn over de toekomst. Wel zijn er enkele aandachtspunten.

MUSEA OP WEG NAAR MORGEN: WAARNEMINGEN VAN DE STUURGROEP ASSCHER-VONK II

Kennisdeling

Er is bij musea zeer veel kennis en ervaring aanwezig, maar het delen van die kennis, de meest primaire vorm van samenwerking, is nog te weinig gebruikelijk en niet goed georganiseerd. Dat is jammer, want musea kunnen veel van elkaar leren en het is efficiënt als niet iedereen hetzelfde wiel hoeft uit te vinden. De vereniging(en) kunnen hier nog meer dan nu een belangrijke rol vervullen. We hopen dat ook dit rapport een bijdrage levert aan een betere kennisdeling.

Incidentele en duurzame samenwerking

Als wij de vraag aan hen voorlegden, antwoordden vrijwel alle musea dat ze dagelijks samenwerken. "Ik zou geen enkele tentoonstelling voor elkaar krijgen zonder samenwerking", hoorden we regelmatig. Het is waar: zonder samenwerking met Nederlandse en buitenlandse bruikleengevers, restaurateurs, onderzoekers van universiteiten en wetenschappelijke instituten zou er geen tentoonstelling tot stand komen. Dit soort — incidentele — samenwerking is de musea zeer vertrouwd en is zowel uiterst waardevol als productief. Het leidt tot intensieve samenwerkingsverbanden en contacten. Niet zelden komen er bovendien meer structurele relaties uit voort.

Als stuurgroep waren wij echter vooral geïnteresseerd in andere, meer duurzame samenwerkingsrelaties. Samenwerking die gericht is op het beter zichtbaar maken van collecties, op een efficiëntere bedrijfsvoering of op kostenbesparing, op kwaliteitsverhoging of het bereiken van meer en/of nieuw publiek. We kwamen vele voorbeelden tegen en merkten dat er bovendien op dit moment veel in ontwikkeling is. De vruchten daarvan zullen in de (nabije) toekomst geplukt kunnen worden.

Wij constateren dat er een omslag gaande is van samenwerking op incidenteel niveau naar meer structurele vormen. De meeste musea zijn er zonder meer van overtuigd dat inhoudelijke samenwerking kwaliteitswinst oplevert en zijn bereid daarin te investeren. Bij de meerwaarde van organisatorische samenwerking worden soms vraagtekens geplaatst. Toch is het volgens de stuurgroep evident dat het gezamenlijk organiseren van bijvoorbeeld backoffice-functies in sommige gevallen afzonderlijke instellingen kan ontlasten, kosten bespaart en het bovenal mogelijk maakt betere kwaliteit te leveren.

MUSEA OP WEG NAAR MORGEN: WAARNEMINGEN VAN DE STUURGROEP ASSCHER-VONK II

Bestuurlijke samenwerking/fusies

Bestuurlijke samenwerking met volledige integratie op het niveau van directie, bestuur en toezicht komt op dit moment vooral tot stand wanneer subsidiegevende overheden dit opleggen, meestal in combinatie met een bezuinigingstaakstelling. Fuseren gaat zelden van harte, aangezien musea hun eigen autonomie graag willen behouden. Binnen gemeenten is een duidelijke trend zichtbaar om culturele instellingen van verschillende plimage onder één bestuurlijk dak te brengen. Soms heeft dat positieve resultaten, soms lijkt het ook zijn doel voorbij te schieten. De stuurgroep meent dat samenvoeging niet per definitie noodzakelijk is om goed samen te werken en soms in de praktijk zelfs contraproductief is, bijvoorbeeld wanneer de cultuur van de organisaties te zeer uiteen loopt. De voorwaarden voor succesvolle fusies zullen dan ook beter onderzocht moeten worden.

Kansen liggen er zeker, bijvoorbeeld wanneer afzonderlijke instellingen te klein zijn en te weinig slagkracht hebben om zelfstandig goed te functioneren. Het behoud van het eigen profiel is dan wel van belang. We nodigen het museale veld graag uit na te denken over vormen van bestuurlijke samenwerking, met musea of met andere culturele instellingen, die de schaalvoordelen incasseren, maar het nadeel van identiteitsverlies voorkomen.

Internationale samenwerking

Het viel ons op dat bij internationale samenwerking musea vooral voorbeelden gaven van tentoonstellingen en eenmalige projecten. De Nederlandse musea mogen terecht trots zijn op de wijze waarop zij zich in de afgelopen decennia internationaal hebben gepositioneerd en actief netwerken hebben opgebouwd. Gezamenlijke tentoonstellingsprojecten met buitenlandse partners zijn tot de gangbare *good practices* uitgegroeid. Maar structurele grensoverschrijdende samenwerking zou, met de projectmatige contacten als springplank, nog verder uitgebouwd kunnen worden. Musea zouden ook meer kunnen profiteren van subsidies vanuit de Europese Unie. In *Musea voor Morgen* werd de verenigingen al geadviseerd hiervoor expertise te bundelen, zodat instellingen advies en ondersteuning kunnen krijgen. Ook zou het nuttig zijn om, vooral ten behoeve van kleinere en middelgrote musea, in kaart te brengen welke instellingen actief in welke internationale netwerken participeren.

MUSEA OP WEG NAAR MORGEN: WAARNEMINGEN VAN DE STUURGROEP ASSCHER-VONK II

Musea en gemeenten

Wij kwamen tal van voorbeelden tegen van musea die actief meedoen in citymarketing en toeristische arrangementen – vaak met andere culturele instellingen – of die een nieuwe rol oppakken bij de gebiedsontwikkeling en vitalisering van een stad. Een museum is vaak het beste visitekaartje dat een gemeente zich kan wensen. Musea zijn van onschatbare waarde voor het imago van een stad. Gemeenten doen er dus goed aan deze als partner te betrekken bij de eigen ontwikkeling en promotie. Voor beide partijen liggen er legio kansen. Gemeenten hebben de mogelijkheid om lokaal vruchtbare vormen van samenwerking te stimuleren, met alle middelen die hun daarbij ten dienste staan, zoals huisvesting, ruimtelijk beleid, regelgeving, subsidievoorwaarden en inhoudelijke programma's. Dat het verstandig is de instellingen zelf daar van meet af aan bij te betrekken, spreekt vanzelf. In het rapport zijn voorts vele voorbeelden opgenomen van succesvolle vormen van samenwerking met het bedrijfsleven.

Om te besluiten met een uitspraak van een van uw collega's:

“De tijdgeest werkt in het voordeel van samenwerking. De problemen waar we als musea voor staan, hebben te maken met de schaal van ieder afzonderlijk. Je kunt het niet meer alleen.”

Irene Asscher-Vonk (voorzitter)

Pieter Geelen

Manfred Sellink

h 1 INLEIDING

In de zomer van 2012 namen de Nederlandse musea een belangrijk gezamenlijk initiatief. In opdracht van de NMV en de VRM werd een commissie² ingesteld onder voorzitterschap van emeritus hoogleraar Irene Asscher-Vonk, die opdracht kreeg te onderzoeken hoe het museumbestel zou kunnen worden versterkt. Kernvraag was:

Welke mogelijkheden zijn er om de samenhang te verbeteren, de samenwerking te intensiveren en het publieksbereik te vergroten?

De instelling van de commissie vond plaats in een periode van grote onzekerheid binnen de museumsector. De rijksoverheid had net omvangrijke bezuinigingen aangekondigd voor de rijks gesubsidieerde musea. Bij de door gemeenten en provincies gesubsidieerde musea was het beeld niet anders. Een reeks musea heeft door gebrek aan middelen de afgelopen tijd de deuren moeten sluiten. De toenmalige staatssecretaris van Cultuur Halbe Zijlstra kondigde een fundamentele bezinning af op de toekomst van het museumbestel en had daarover advies gevraagd aan de Raad voor Cultuur.

De musea wilden tegen de achtergrond van dit alles een eigen koers bepalen en daarmee de regie over hun eigen toekomst houden. Op 30 september 2012 bracht de commissie Asscher-Vonk een advies uit onder de titel *Musea voor Morgen*. De boodschap dat musea meer moeten samenwerken om de toekomst aan te kunnen, liep als een rode draad door het rapport. Het advies werd omhelsd door de besturen van beide museumverenigingen. Als eerste daad van instemming werd besloten de twee verenigingen te laten fuseren. Dat proces is inmiddels een vergevorderd stadium. De fusie krijgt met ingang van 2014 haar beslag.

² De commissie bestond behalve de voorzitter uit Maarten Doorman (filosoof en hoogleraar UvA) en museum-directeuren Sjarel Ex (MUSEUM BOIJMANS VAN BEUNINGEN), Edwin van Huis (NATURALIS), Kees van der Meiden (TWENTSEWELLE), Wim Pijbes (RIJKSMUSEUM), Axel Rüger (VAN GOGH MUSEUM), Marjan Scharloo (TEYLERS MUSEUM), Manfred Sellink (MUSEA BRUGGE) en Benno Tempel (GEMEENTEMUSEUM DEN HAAG).

h 1 INLEIDING

‘Samen werken, samen sterker’

Musea voor Morgen kreeg brede steun, niet alleen bij de musea zelf, ook bij de rijksoverheid. De recente Museumbrief van de nieuwe minister van OCW (“Samen werken, samen sterker”, 10 juni 2013) hecht zoals de naam aangeeft, evenals de commissie Asscher-Vonk, veel belang aan museale samenwerking.³ Om samenwerking te stimuleren maakt het rijk een extra budget van twee miljoen euro op jaarbasis vrij. De minister wil de museum-sector, in casu VRM en NMV, actief betrekken bij het ontwikkelen van de criteria voor de nieuwe regeling. Die actieve rol van de vereniging(en) betekent een belangrijke erkenning voor de richting die de sector met *Musea voor Morgen* is ingeslagen.

Stuurgroep-Asscher-Vonk II

Beide verenigingen hebben besloten een vervolgtraject in te richten voor *Musea voor Morgen*, gericht op het stimuleren van samenwerking. Met dat doel is in januari 2013 is een stuurgroep ingesteld, bestaande uit IRENE ASSCHER-VONK (voorzitter), PIETER GEELEN (Turing Foundation, medeoprichter TomTom) en MANFRED SELLINK (Musea Brugge, voorheen lid van de commissie Asscher-Vonk).

³ De brief van de minister legt inhoudelijk accenten bij onder meer collectiemobiliteit, educatie, bereiken van nieuw publiek en talentontwikkeling. Kort daarvoor had ook de Raad voor Cultuur zijn advies uitgebracht, getiteld *Ontgrenzen en verbinden. Naar een nieuw museaal bestel, 31 januari 2013*.

h 2 DOEL VAN HET RAPPORT

De commissie Asscher-Vonk had tot doel om in naam van de verenigingen een gemeenschappelijke visie en agenda te ontwikkelen en daarmee een strategische bijdrage te leveren aan het maatschappelijke en politieke debat. Dit fundament ligt er met *Musea voor Morgen*.

De opdracht van de stuurgroep Asscher-Vonk II is museale samenwerking te registreren en te stimuleren. Met dit rapport geeft ze invulling aan deze opdracht.⁴

Bij de start van haar werk heeft de stuurgroep het volgende kader vastgesteld.

Samenwerken is gedefinieerd als: het bijdragen aan een gemeenschappelijk resultaat door een gezamenlijke inspanning van een museum en een collega-museum of andere partij (zoals onderwijs, andere culturele instellingen, bedrijfsleven en publiek). De samenwerking dient navolgbaar te zijn en een duurzaam resultaat te beogen op ten minste een van de volgende gebieden:

- **rendabelere bedrijfsvoering door kostenreductie of omzetverhoging**
- **gedeelde en/of geborgde museale kennis**
- **toename van het publieksbereik door meer en/of nieuw publiek**
- **grotere zichtbaarheid van de collectie**

⁴ Zie bijlage 1 (pagina 47) voor de opdracht.

h 2 DOEL VAN HET RAPPORT

Musea werken ook nu al veel samen en hebben veel kennis en ervaring. Het ontbreekt vaak aan tijd en mogelijkheden die ervaringen expliciet te maken en te delen, hoezeer de bereidheid ook aanwezig is. Daardoor worden kansen gemist. De stuurgroep wilde in de eerste plaats goede voorbeelden en *lessons learned* registreren en deze aan de sector zelf teruggeven. Het is een, ongetwijfeld niet compleet maar wel breed, overzicht geworden van samenwerkingsvormen en van andere initiatieven die musea zelf de moeite waard vonden om te vermelden, omdat ze er trots op zijn, omdat die initiatieven blijken te werken en omdat ze bijdragen aan hun maatschappelijke missie. Daarnaast laat het rapport de huidige stand van zaken zien aan beleidsmakers, bestuurders en andere betrokkenen.

De stuurgroep ging als volgt te werk. Via de verenigingen werd een oproep gedaan aan de leden om interessante voorbeelden van samenwerking in te brengen.⁵ Dit leverde een stroom van reacties op via de mail. In enkele gevallen werden musea benaderd om voorbeelden aan te dragen of werd gebruik gemaakt van publicaties in de media. Daarnaast legden de voorzitter en de leden van de stuurgroep individueel een groot aantal, zonder uitzondering inspirerende bezoeken af aan musea.⁶ Soms gebeurde dat op uitnodiging van het betreffende museum, soms op verzoek van de stuurgroep zelf. Ook de informatie uit die gesprekken heeft een plaats gekregen in deel II van het rapport.

⁵ Ook werd op 14 juni 2013 op de site van de NMV en VRM een kort filmpje geplaatst, waarin een aantal inzenders hun project presenteerden.

⁶ Zie bijlage 2 (pagina 48) voor een overzicht van de gesprekspartners van de stuurgroep.

h 3 VOORBEELDEN UIT DE MUSEALE PRAKTIJK

De stuurgroep onderscheidt vier thema's:

1. MINDER KOSTEN, MEER INKOMSTEN,
MEER EFFICIENCY
2. KENNIS DELEN, KRACHTEN BUNDELEN
3. MEER EN NIEUW PUBLIEK
4. GROTERE ZICHTBAARHEID VAN
COLLECTIES

Elke paragraaf geeft per thema een globale beschrijving van het type voorbeelden dat werd ingebracht door musea en analyseert de betekenissen daarvan. Daarbij noemen we steeds een of meer aansprekende voorbeelden. Met nummers wordt verwezen naar deze en andere voorbeelden die op het thema betrekking hebben en die in het tweede deel van het rapport zijn beschreven.

Het stramien van elke paragraaf is: welke mogelijkheden en voordelen zagen musea rond dit specifieke thema met betrekking tot:

1. DE SAMENWERKING MET MUSEA,
CULTURELE EN ANDERE INSTELLINGEN
2. DE SAMENWERKING MET BEDRIJFSLEVEN
3. EN VERDER

In categorie 3 "en verder" komen andersoortige initiatieven of andere partners aan de orde. Elk hoofdstuk sluit af met een korte samenvatting.

Het tweede deel van het rapport biedt een integraal overzicht van alle 150 VOORBEELDEN.⁷

⁷ Zie deel II: 150 VOORBEELDEN. De meeste inzendingen zijn, soms enigszins ingekort, opgenomen in deel II. Niet opgenomen zijn voorbeelden die niet beantwoordden aan onze criteria voor samenwerking, zoals voornemens en plannen die nog moesten plaatsvinden in de toekomst (en dus nog 'onbewezen' zijn) of voorbeelden die niet leiden tot duurzame resultaten, zoals samenwerking rond tijdelijke tentoonstellingen. Voorbeelden die niet onder onze aandacht werden gebracht konden uiteraard niet worden opgenomen. Deel II heeft niet de pretentie volledig te zijn.

3.1 VORMEN VAN MUSEALE SAMENWERKING

De voorbeelden die de stuurgroep tegenkwam laten verschillende gradaties van museale samenwerking zien. In onderstaande figuur worden vijf vormen beschreven, die, fusies uitgezonderd, niet altijd strikt te onderscheiden zijn en soms ook in elkaar overlopen. **Vergaande vormen** van samenwerking zijn overigens niet beter of slechter dan **minder vergaande** of incidentele samenwerking. Alles hangt af van het doel dat samenwerking moet dienen en de wijze waarop de samenwerking in de praktijk gestalte krijgt.

Vormen van museale samenwerking:

3.1 VORMEN VAN MUSEALE SAMENWERKING

INCIDENTELE SAMENWERKING

Onder incidentele samenwerking vallen alle vormen van niet-structurele samenwerking, zoals in het kader van projecten en tentoonstellingen, ook internationaal. Incidentele samenwerking komt bij alle musea voor en is een volstrekt regulier onderdeel van de museale praktijk. Soms komen uit incidentele samenwerking structurele samenwerkingsrelaties voort. In het kader van dit rapport blijven incidentele samenwerkingsvormen, hoe waardevol ook, buiten beschouwing. De focus van de stuurgroep was immers gericht op navolgbare en duurzame vormen van samenwerking.

NETWERKEN

Netwerken zijn min of meer geformaliseerde samenwerkingsverbanden tussen musea die iets met elkaar gemeen hebben. Dat kan zijn de plek waar ze zich bevinden (lokaal, regionaal) of het soort collecties dat ze beheren dan wel het specifieke doel dat ze beogen (functionele netwerken). Netwerken zijn vooral gericht op uitwisseling en afstemming, bijvoorbeeld van activiteiten, kennis en expertise. Netwerken kunnen uitgroeien tot vormen van programmatische of andere samenwerking.

PROGRAMMATISCHE SAMENWERKING

Onder programmatische samenwerking vallen de vele vormen van niet-incidentele inhoudelijke samenwerking die musea met elkaar en derden aangaan. Programmatische samenwerking betekent afspraken maken over inhoudelijke doelen en de inzet die partners daarvoor plegen. In sommige gevallen worden gezamenlijke activiteiten ondergebracht in een aparte stichting, waarmee er tevens sprake is van organisatorische samenwerking.

ORGANISATORISCHE SAMENWERKING

Organisatorische samenwerking houdt in dat musea op het niveau van de organisatie bepaalde taken gemeenschappelijk uitvoeren of laten uitvoeren door andere musea of andere organisaties of bedrijven die daarvoor beter geëquipeerd zijn. Dat kan variëren van een beperkte vorm van samenwerking, bijvoorbeeld op het gebied van de personele administratie of gezamenlijke ticketverkoop, tot vergaande vormen van samenwerking, zoals het delen van een gebouw of gemeenschappelijke publieksvoorzieningen. Binnen deze categorie behouden de musea altijd hun eigen profiel en bestuurlijke autonomie.

3.1 VORMEN VAN MUSEALE SAMENWERKING

FUSIE

Fusie is de meest vergaande vorm van organisatorische samenwerking. In deze vorm ontstaat een nieuwe organisatie met één directie, bestuur of raad van toezicht. Het personeel valt onder een nieuwe rechtspersoon. Fusies verschillen in de mate waarin de samenstellende delen of locaties hun eigen merk/gezicht behouden. Bij fusies kan sprake zijn van uitsluitend musea of van verschillende soorten instellingen, zoals een bibliotheek of een kunstencentrum. De fusies die de stuurgroep tegenkwam, zijn meestal afgedwongen door subsidiegevende overheden en vaak ingegeven door bezuinigingen.

3.2 MINDER KOSTEN, MEER INKOMSTEN, MEER EFFICIENCY

Het onderwerp kostenbesparing 'leeft' in economisch moeilijke tijden, getuige de zeer vele reacties die op dit onderwerp binnenkwamen. Kostenbesparing is niet altijd een populair onderwerp, omdat ze vaak wordt geassocieerd met het schrappen van activiteiten en het opleggen van bezuinigingen. Er zijn echter beproefde manieren om hetzelfde te blijven doen voor minder geld of om meer kwaliteit te leveren voor hetzelfde budget.

Uit de voorbeelden blijkt dat musea veel initiatieven op dit vlak, met succes, zelf oppakken.

Betrekkelijk weinig musea brachten voorbeelden in van manieren om door samenwerking meer inkomsten te verwerven. Dat is wellicht niet vreemd. Elk museum doet zijn best zijn inkomsten te verhogen en fondsen te werven, zeker nu in tijden van bezuinigingen subsidies teruglopen en de eisen die de overheid stelt aan het percentage eigen inkomsten scherper worden. Het belang van de eigen organisatie staat daarbij centraal. Andere instellingen worden al snel als concurrenten gezien. Toch zagen we ook hier dat het anders kan.

3.2 MINDER KOSTEN, MEER INKOMSTEN, MEER EFFICIENCY DOOR SAMENWERKING MET MUSEA EN ANDERE INSTELLINGEN

Samen collecties beheren in gemeenschappelijk depot

Depots zijn duur, evenals de medewerkers die er werken. Geen enkel museum heeft voorbeelden aangeleverd van nadere selectie en afstoting van depotcollecties als een vorm van kostenbesparing. De stuurgroep vindt dit opmerkelijk maar laat dat in het bestek van dit rapport buiten beschouwing. Duidelijk is wel dat de huidige wijze van collectieopslag — ook in de ogen van de sector zelf — niet altijd kosteneffectief is. Sommige musea laten kleinere musea gebruikmaken van hun depot. [4] Daarbij gaat het puur om efficiënt gebruik van geschikte opslagruimte. Maar soms gaat het verder.

In Friesland hebben de vier provinciale musea⁸ en het archief plannen ontwikkeld voor een gezamenlijk en duurzaam depotgebouw, dat geheel klimaatpassief is. De kosten voor de exploitatie van dit energie- en onderhoudsarme gebouw zijn de helft minder. De collecties worden samengebracht en beheerd door één organisatie. De Staten hebben ingestemd met de bouw. De verwachting is dat het nieuwe gebouw in 2015-2016 gereed komt. Gevolg is, dat de musea hun depotcollectie in fysieke omvang met ongeveer 20% zullen moeten terugbrengen.

De RIJKSDIENST CULTUREEL ERFGOED doet samen met het RIJKSMUSEUM en het NEDERLANDS OPENLUCHTMUSEUM onderzoek naar een gemeenschappelijk duurzaam depot, waarbij zich in de toekomst ook andere collectiebeheerders kunnen aansluiten. [1]

8 FRIES MUSEUM, FRIES SCHEEPVAARTMUSEUM, NATUURMUSEUM FRYSLÂN, FRIES LANDBOUWMUSEUM ENTRESOAR.

3.2 MINDER KOSTEN, MEER INKOMSTEN, MEER EFFICIENCY DOOR SAMENWERKING MET MUSEA EN ANDERE INSTELLINGEN

Samen collectie aankopen

Uit gesprekken met vertegenwoordigers van kunstmusea blijkt dat het meer en meer gebruikelijk wordt dat (kunst)musea gezamenlijk aankopen doen in plaats van elkaar te beconcurreren. Fondsen stimuleren dat.⁹ Met elkaar maken de musea afspraken over de verdeling van de kosten voor beheer en behoud en over wie het object wanneer tentoonstelt. Samen met het CENTRAAL MUSEUM in Utrecht heeft MUSEUM BOIJMANS VAN BEUNINGEN bijvoorbeeld recent werk aangekocht van de Duitse kunstenaar Thomas Huber. Beide musea hebben ieder een werk uit een serie van twee verworven. Beide stukken zijn nu te zien in Rotterdam. In het voorjaar hangen de schilderijen in Utrecht. Aan deze samenwerking ligt een contract ten grondslag. [14]

Ondersteunende functies inhuren bij andere instelling

In kleine musea moeten in grote lijnen dezelfde ondersteunende taken worden uitgevoerd als in grotere, terwijl het financiële draagvlak en de expertise daarvoor beperkt zijn. Sommige organisaties zijn vanwege hun schaal of expertise beter in staat bepaalde functies uit te voeren dan andere. Steeds meer musea kiezen er daarom voor taken als ICT of personeelszaken in te kopen bij een collega-instelling, waardoor ze meer kwaliteit krijgen tegen dezelfde of zelfs een lagere prijs. [6, 12]

Delen van facilitaire diensten / organisatorische samenwerking

Musea kiezen er steeds vaker voor bepaalde diensten met elkaar of met andere culturele instellingen te delen. Dat is aanmerkelijk eenvoudiger als ze gezamenlijk zijn gehuisvest. Het kan voordelig zijn kassa, publieksvoorzieningen en horeca te delen, samen een productiebureau te hebben voor tentoonstellingen, het onderhoud van het gebouw samen te regelen of commerciële dienstverlening en verhuur te bundelen. Zo delen TWENTSEWELLE en RIJKSMUSEUM TWENTHE hun huismeester en hun mobiele telefonie [5] en gaan de LEIDSE MUSEA een gezamenlijke back-office voor hun ICT inrichten. [12] zie ook [2, 8, 15, 17, 21]

⁹ Het Mondriaan Fonds bijvoorbeeld stelt in de regeling Incidentele Aankopen: "Wanneer de bijdrage door twee of meer partijen wordt aangevraagd, telt dit in positieve zin mee. Daarbij wordt beoordeeld of de samenwerking bij dit plan een meerwaarde heeft."

3.2 MINDER KOSTEN, MEER INKOMSTEN, MEER EFFICIENCY DOOR SAMENWERKING MET MUSEA EN ANDERE INSTELLINGEN

Ook salarisadministratie en beveiliging lenen zich voor samenwerking. De salarisadministratie besteden musea vaak uit: dit samen doen met collega's die eenzelfde CAO hanteren werkt kostenbesparend, omdat er meer massa ontstaat. [20] De musea rond het Museumplein hebben al vele jaren een gemeenschappelijke meldkamer. Hierdoor was het mogelijk de beveiliging op een hoger kwaliteitsniveau te organiseren. [16]

In zijn meest vergaande vorm leidt het delen van diensten en voorzieningen tot volledige organisatorische samenvoeging. [7, 9, 10, 19, 22, 23, 24] en [51, 67]

Gezamenlijke inkoop

Samen bepaalde diensten en materialen inkopen is voordelig. Te denken valt aan schoonmaak, kantoorartikelen, energie en beveiliging. De NMV heeft voorbeeldinkoopvoorwaarden voor leden opgesteld. Zeker voor kleinere musea die ieder voor zich onvoldoende in staat zijn gunstige voorwaarden te bedingen, valt daar winst te behalen. Het JOODS HISTORISCH MUSEUM bijvoorbeeld koopt groene energie in samen met de vijftien culturele instellingen en één diamantair die tezamen de 'PLANTAGE AMSTERDAM' vormen. [18] Het DIRECTEURS OVERLEG DRENTHE koopt voor de deelnemende musea schoonmaak, ICT, kantoorartikelen en dergelijke in. Samenwerking bestaat ook in het delen van druk- en distributiekosten van folders en ander promotiemateriaal. [3] Gezamenlijke inkoop hoeft niet alleen met collega-instellingen georganiseerd te worden, maar kan ook met de gemeente of met bedrijven gedaan worden.

Collegiaal advies inwinnen bij offertes en aanbestedingen

Het loont om offertes en contracten te laten toetsen bij collega's. Die kennis die dat oplevert, maakt het makkelijker te onderhandelen met aanbieders. De verplichting tot aanbesteding is voor veel musea een loden last. "Het maken van zo'n aanbesteding is heel veel werk, enorm belastend voor onze organisatie. We hebben maar één P&O-medewerker die dat allemaal moet doen." (Nicole Delissen, STEDELIJK MUSEUM AMSTERDAM) Ook kan het de moeite lonen om derden te betalen voor het doen van een aanbesteding of een collega-instelling die er ervaring mee heeft om hulp te vragen. Sommige musea zijn zelfs groot genoeg om mensen in dienst te hebben specifiek voor het aanbesteden van opdrachten. Externe expertise inhuren of gebruikmaken van de expertise bij een collega-museum kost aanvankelijk extra, maar dat betaalt zich ruimschoots terug. [15]

3.2 MINDER KOSTEN, MEER INKOMSTEN, MEER EFFICIENCY DOOR SAMENWERKING MET MUSEA EN ANDERE INSTELLINGEN

Flexibel inzetten van personeel

De nieuwe Stichting DEFENSIEMUSEA gaat de bestuurlijke en ondersteunende taken centraal beleggen en personeel op de vier vestigingen flexibel inzetten, waardoor het mogelijk wordt pieken en dalen in de bezetting op te lossen zonder externe inhuur. Het feit dat het personeel in één stichting wordt ondergebracht, maakt dat mogelijk. [10] Ook het personeel van GALERIJ WILLEM V en DE GEVANGENPOORT / HAAGS HISTORISCH MUSEUM wordt in beide organisaties ingezet. [7]

Samen optrekken naar sponsors en overheden

Drie culturele topinstellingen (MAURITSHUIS, KONINKLIJK CONCERTGEBOUWORKEST en NEDERLANDS DANSTHEATER) hebben in Engeland een steunstichting opgericht (DUTCH MASTERS FOUNDATION), die erop gericht is vermogende Nederlanders in Londen te interesseren voor hun activiteiten. Samen kunnen de instellingen zich sterker presenteren dan ieder voor zich. Al binnen een jaar na oprichting was de stichting kosten-dekkend. [43] zie ook [13] en [80, 82]

3.2 MINDER KOSTEN, MEER INKOMSTEN, MEER EFFICIENCY AANBEVELINGEN VAN MUSEA OM KOSTEN TE BESPAREN

BESTEED LANGLOPENDE CONTRACTEN OPNIEUW AAN.

Neem de bestaande opdrachtgever-opdrachtnemerrelaties, zoals schoonmaak, beveiliging, arbodienst, eens opnieuw onder loep. Moet het nog steeds zo?

“We deden al lang zaken met dezelfde schoonmaakdienst. De relatie was goed, maar we hebben opnieuw aanbesteed en nu, vanwege de crisis, veel betere prijzen kunnen bedingen. Datzelfde hebben we gedaan voor onze uitzendkrachten, met name voor sommige suppoosten die via uitzendbureaus werkten. Ook de salarisadministratie hebben we onlangs elders uitbesteed. We bezien of we dit met collega-instituten kunnen delen. Het gaat om aanzienlijke uitgaven.”

— J. Cahen, directeur JOODS HISTORISCH MUSEUM [20]

VRAAG NOOIT SLECHTS ÉÉN OFFERTE AAN.

Vraag advies aan collega's wat 'normale' bedragen zijn; die zijn daar vaak heel open over.

ZOEK PROFESSIONELE HULP BIJ OFFERTES EN AANBESTEDINGEN.

Een offerteaanvraag of aanbesteding doen is arbeidsintensief en gespecialiseerd werk. Professionele hulp daarbij inroepen levert echter zo vaak zo veel op, dat musea zich niet door de moeite moeten laten weerhouden.

VRAAG KORTING BIJ HET ACCEPTEREN VAN EEN OFFERTE.

Stimuleer de organisatie zakelijker te denken. Laat bijvoorbeeld alle budgethouders een cursus onderhandelen doen. Het STEDELIJK MUSEUM AMSTERDAM vraagt van alle medewerkers om zakelijk om te gaan met de inkoop van diensten en goederen. Niet iedereen vindt het prettig om te onderhandelen met vaak langlopende zakelijke relaties, maar elke medewerker is trots als het lukt een betere deal te sluiten. De algemeen directeur van het Stedelijk raadt aan om dit soort successen dan ook nooit onopgemerkt voorbij te laten gaan, maar ze met de rest van het bedrijf te “vieren”. [15]

3.2 MINDER KOSTEN, MEER INKOMSTEN, MEER EFFICIENCY DOOR SAMENWERKING MET HET BEDRIJFSLEVEN

Taken voor bedrijven uitvoeren

Het komt een enkele keer voor: een bedrijf dat een kunstcollectie bezit dat het beheer ervan overdraagt aan een museum. Dat was het geval in Schiedam, waar SNS zijn kunstcollectie in beheer gaf aan het STEDELIJK MUSEUM SCHIEDAM. Het museum ontvangt een jaarlijkse vergoeding van SNS voor beheer en ontsluiting van de collectie. Uiteraard hebben beide partijen daar voordeel van. [25] zie ook [26]

Samen met bedrijven activiteiten financieren

Het COBRA MUSEUM gaat voor de financiering van tentoonstellingen een beroep doen op zijn eigen Business Club, waarbij 26 bedrijven zijn aangesloten die een nauwe band hebben met het museum. Uit NRC Handelsblad van 17/18 juli 2013: "Het financieringsmodel dat uit brainstormsessies met de club rolde, heet Cobra Entrepreneurs. Bedrijven die zich met het museum verbonden voelen, committeren zich aan een blockbuster van internationale allure. Ze investeren 25.000 euro en boren hun netwerk aan om publiciteit voor de tentoonstelling te genereren en bezoekers te trekken. Bedrijven helpen zichzelf het geïnvesteerde geld terug te verdienen..." "De bedoeling is dat we echt gaan samenwerken," aldus Ottenhof (directeur COBRA MUSEUM). "We lopen samen een financieel risico, maar ook de kans om een geweldige tentoonstelling op poten te zetten met internationale allure."

Bedrijven in huis halen

Als een bedrijf essentiële kennis heeft voor een museum, is het een optie zo'n bedrijf over te nemen. NATURALIS werkte al jaren samen met ETI Bioinformatics, een klein bedrijf dat gespecialiseerd is in het ontwikkelen van softwareproducten en -diensten op het gebied van biodiversiteitsinformatica. Sinds 2013 is ETI Bioinformatics onderdeel van het museum: goedkoper én kwaliteitsbevorderend. [27]

Sponsoring "in natura"

Een bedrijf waar je al zaken mee doet, kan een goede kandidaat voor sponsoring zijn, zeker als dat bedrijf zijn bijdrage mag doen in de vorm van een korting op zijn eigen facturen. Het STEDELIJK MUSEUM AMSTERDAM bood bijvoorbeeld zijn verzekeraar het hoofdsponsorschap van een grote tentoonstelling aan in ruil voor een aanzienlijke korting op de verzekeringspremie van die tentoonstelling.

3.2 MINDER KOSTEN, MEER INKOMSTEN, MEER EFFICIENCY EN VERDER

Taken uitbesteden

Het is gebruikelijk bij musea de beveiliging uit te besteden, maar samenwerken of kosten delen met plaatselijke bedrijven, zoals juweliers, is een vorm die minder bekend is en die juist extra voordelen biedt. Het ZUIDERZEEMUSEUM in Enkhuzen heeft zijn beveiliging uitbesteed en maakt gebruik van een externe meldkamer in Eindhoven als back-up. Een samenwerking met naburige bedrijven zorgt voor een beveiliging, die fysieke assistentie kan verlenen als dat nodig is. [35]

Taken in eigen beheer uitvoeren

Soms is het goedkoper zelf taken uit te voeren dan daarvoor een bedrijf in te huren. Het FRANS HALS MUSEUM ging ertoe over tentoonstellingscatalogi zelf te drukken en in eigen huis en in boekwinkels in de omgeving te verkopen, een taak die sinds jaar en dag was uitbesteed aan een externe partij. Het bleek zelfs een winstgevende formule. [34]

Vrijwilligers en stagiaires inzetten

Musea, zeker de kleinere, hebben altijd in meer of mindere mate gedreven op onbetaalde vrijwilligers met veel hart voor de zaak. De afgelopen jaren lijkt als gevolg van de economische crisis het vrijwilligerswerk een ander karakter te krijgen. Er ontstaat een groot potentieel van hoogopgeleide mensen die geen betaald werk kunnen vinden en op zoek gaan naar zinnvolle manieren om hun tijd te besteden en werkervaring op te doen. Natuurlijk kleven er ook bezwaren aan de inzet van vrijwilligers in zoverre zij betaald werk verdringen, maar de trend is onmiskenbaar. Musea maken er gebruik van, ook om taken uit te laten voeren die anders niet opgepakt zouden kunnen worden. Het JOODS HISTORISCH MUSEUM werkt bijvoorbeeld met vrijwilligers op plekken die het eerder niet kon bemannen. De bij het Digitaal Monument Joods Nederland behorende Community is zelfs geheel met vrijwilligers opgezet. [29] Ook het STEDELIJK MUSEUM AMSTERDAM ziet zijn meer dan veertig stagiaires van universiteiten en hogescholen als een belangrijke bron van arbeidsproductiviteit.

Hergebruik van tentoonstellingsmaterialen

Voor tijdelijke tentoonstellingen maken musea kosten. Veel kosten. Soms kan na afloop van een tentoonstelling een exhibit een prima functie hebben in een ander museum of is het mogelijk tegen geringe meerkosten een exhibit extra te maken voor een collega-museum. [31]

3.2 MINDER KOSTEN, MEER INKOMSTEN, MEER EFFICIENCY EN VERDER

Fondsen stimuleren ondernemerschap

Het loont om in subsidieaanvragen ondernemerschap en verdienvermogen een duidelijke plaats te geven, want fondsen wegen dat mee bij hun beslissing subsidie te verlenen. Het RIJKSMUSEUM VOOR OUDHEDEN kreeg subsidie voor een restauratieproject van mummiekisten, mede omdat de gerestaureerde kisten voor de instelling een manier waren om meer inkomsten te verwerven. Gerestaureerde kisten lenen zich beter voor reizen en het museum kan daaraan in de toekomst verdienen. Dat staaltje cultureel ondernemerschap kon het betreffende fonds waarderen.

[36]

Het publiek betrekken: crowdfunding

Een nieuwe weg van fondsenwerving die ook musea steeds meer bewandelen, is crowdfunding.

Crowdfunding is een alternatieve wijze om een project te financieren. In de meeste gevallen gaan ondernemers naar de bank voor een kredietaanvraag. Crowdfunding verloopt zonder intermediaire financiers, maar zorgt voor direct contact tussen investeerders en ondernemers. Het internet speelt daarbij een grote rol. Zie bijvoorbeeld de website www.voordekunst.nl. Iedereen kan via deze website investeren in een project. Het idee erachter is dat veel particulieren een klein bedrag investeren en dat deze kleine investeringen bij elkaar het hele project financieren.

Het DORDRECHTS MUSEUM financierde op deze wijze de aankoop van het *Gezicht op Dordrecht* van Jan van Goyen (1651). Met de crowdfundingactie 'Geef Dordrecht zijn gezicht terug' betrok het museum bedrijfsleven en burgers bij de verwerving van Van Goyens meesterwerk. De actie bracht niet alleen geld op, maar zorgde ook voor grotere naamsbekendheid van het DORDRECHTS MUSEUM en voor hogere bezoekersaantallen.

[30]

Andere subsidiestromen aanboren

Veel mensen moeten in deze tijd een beroep doen op een uitkering. Gemeenten zijn op zoek naar projecten waar ze werkzoekenden kunnen onderbrengen, zodat hun arbeidsperspectief verbetert. MUSEUM DE 5000 MORGEN in Hoogeveen maakt gebruik van een werkloosheidsregeling van de gemeente. Het zet jaarlijks zo'n vijftien werkzoekenden in voor wie het 30.000 euro ontvangt. De directeur: "Ik zet ze op klussen die ik anders niet kan doen of waar ik geen geld voor heb." De uitkeringsinstanties zijn bovendien vaak bereid deze mensen te begeleiden. [28]

3.2 MINDER KOSTEN, MEER INKOMSTEN, MEER EFFICIENCY SAMENGEVAT

Samenwerken in ondersteunende en facilitaire diensten is niet alleen goedkoper, het levert ook kwaliteitswinst op. Grotere musea hebben schaalvoordelen waarvan kleinere musea kunnen profiteren.

Gezamenlijke depotvoorzieningen zijn kostenbesparend en efficiënt; hier valt veel winst te behalen.

Gezamenlijk collectie aankopen is een veelbelovende aanpak. Over de praktische zaken valt uitstekend afspraken te maken.

Binnen de museale wereld zelf is veel kennis aanwezig over alle aspecten van de bedrijfsvoering. Musea kunnen veel meer dan nu elkaars expertise benutten.

Benader bedrijven niet alleen voor bijdragen a fond perdu, maar bespreek ook de mogelijkheden om samen te investeren en te verdienen.

Het loont om buiten de bekende subsidiekaders te treden en bijvoorbeeld te kijken naar werkgelegenheidssubsidies.

3.3 KENNIS DELEN, KRACHTEN BUNDELEN

Samenwerken draagt bij aan de kwaliteit van de museale taakuitvoering, doordat kennis, expertise en netwerken worden gebundeld. Daardoor is het mogelijk beter te presteren dan individueel haalbaar was en vaak ook meer kwaliteit te leveren tegen dezelfde kosten. Veel voorbeelden laten dat zien.

3.3 KENNIS DELEN, KRACHTEN BUNDELEN DOOR SAMENWERKING MET MUSEA EN ANDERE INSTELLINGEN

Samenwerken aan inhoudelijke programma's en projecten

Musea hebben verwante collecties en kunnen hun kennis koppelen. Of musea hebben verwante of aanpalende thematieken en kunnen elkaar daarin aanvullen en verrijken. Of musea bevinden zich in eenzelfde regio en bedienen eenzelfde publiek. De achtergrond voor inhoudelijke samenwerking kan heel verschillend zijn.

De STICHTING NEDERLANDSE NATUURHISTORISCHE COLLECTIES is een voorbeeld van een samenwerkingsverband waarbinnen het delen van kennis en het samen ontwikkelen van programma's een belangrijk doel is. [68] AMSTERDAM HERITAGE MUSEUMS, een samenwerking van AMSTERDAM MUSEUM, MUSEUM WILLET-HOLTHUYSEN, MUSEUM ONS' LIEVE HEER op Solder en de CROMHOUTHUIZEN/BIJBELS MUSEUM, ontwikkelt gezamenlijke publieksprogramma's en brengt vanuit de organisaties mensen en middelen bij elkaar; samenwerking als een groeibriljant, die zich ontwikkelt vanuit de inhoud met als basis een door alle partijen getekende raam-overeenkomst. [78] zie ook [44, 45, 46, 49, 75]

Samenwerken in educatie

Op het gebied van educatie zijn er veel voorbeelden van samenwerking tussen musea en educatieve en maatschappelijke instellingen. Sommige musea werken structureel samen met kunstvakopleidingen, zoals het ZEEUWS MUSEUM met de Willem de Kooningacademie, andere met universiteiten en educatieve partners. [54] zie ook [55, 65, 69, 71] MUSEUMJEUGDUNIVERSITEIT, een initiatief van het RMO, is een voorbeeld van een langlopende, succesvolle educatieve samenwerking tussen universiteit Leiden, een groot aantal musea, mediapartner Kidsweek en SHELL. [56] Het RIJKSMUSEUM, het STEDELIJK MUSEUM en het VAN GOGH MUSEUM werken samen met de Universiteit van Amsterdam aan een professionaliseringsproject voor rondleidingen, met steun van SNS Reaal. [79] De UvA begint met een promotieonderzoek rond dit onderwerp. Ook bij de opleiding van de professionals voor het museumvak is sprake van een hechte samenwerking tussen de VU, de Universiteit van Amsterdam en acht musea¹⁰ die stageplekken beschikbaar stellen voor het masterprogramma Museumconservator.

¹⁰ RIJKSMUSEUM, VAN GOGH MUSEUM, STEDELIJK MUSEUM AMSTERDAM, TROPENMUSEUM, CENTRAAL MUSEUM UTRECHT, MUSEUM BOIJMANS VAN BEUNINGEN, GEMEENTEMUSEUM DEN HAAG EN KRÖLLER-MÜLLER MUSEUM.

3.3 KENNIS DELEN, KRACHTEN BUNDELEN DOOR SAMENWERKING MET MUSEA EN ANDERE INSTELLINGEN

Kennis en netwerken koppelen

Veel voorbeelden gaan over het bij elkaar brengen van multidisciplinaire kennis uit verschillende hoeken. Soms ontstaan daardoor geheel nieuwe instituten. In het Ateliergebouw, bijvoorbeeld, bundelen het RIJKSMUSEUM, de Universiteit van Amsterdam en de RIJKSDIENST VOOR CULTUREEL ERFGOED al geruime tijd hun kennis op het gebied van conservering en restauratie en brengen zij opleiding, onderzoek en praktijk op één plek samen. [42] NATURALIS is recent met twee universitaire instituten (NATIONAAL HERBARIUM en ZOOLOGISCH MUSEUM AMSTERDAM) gefuseerd tot NATURALIS BIODIVERSITY CENTER. [67] Vaker ontstaan niet-institutionele kennisclusters of kenniscentra, zoals rond de kostuumcollecties: acht musea met de belangrijkste kostuumcollecties verenigden zich in Modehuis NL. [142] Samenwerking komt eveneens tot stand in onderzoeksprojecten, zoals dat van het MAURITSHUIS met de TU Delft en de Universiteit van Amsterdam naar nieuwe methoden van onderzoek naar veranderingsprocessen in olieverfschilderijen. [53] Ook door bijzondere leerstoelen of lectoraten leggen musea relaties met de wetenschap. [60, 69]

3.3 KENNIS DELEN, KRACHTEN BUNDELEN DOOR SAMENWERKING MET HET BEDRIJFSLEVEN

Het bedrijfsleven als kennispartner

Museum en bedrijfsleven zijn soms gewaardeerde kennispartners. Een voorbeeld is het MAURITSHUIS, dat een langjarige samenwerking met SHELL is aangegaan. SHELL is hoofdsponsor van de uitbreiding van het museum. In aanvulling daarop zijn de partijen samen het project 'Partners in Research' gestart, gericht op onderzoek naar genreschilderijen, in het bijzonder die van Jan Steen. SHELL stelt hiervoor onderzoekers en apparatuur uit zijn hoogwaardige laboratoria beschikbaar. [84]

Arbeidsmarktperspectieven openen

Het SCHEEPVAARTMUSEUM ontwikkelde een onderwijsprogramma over de haven, gericht op vmbo-leerlingen. Het deed dat samen met 22 havenbedrijven die te kampen hebben met teruglopende belangstelling voor het havenberoep. Dankzij het programma maakt een groot aantal jongeren via school kennis met dit segment van de beroepsmarkt. [89]

De connectie met de creatieve industrie

Afhankelijk van hun collectiegebied kunnen musea (soms ook commercieel) interessante relaties leggen met de creatieve industrie, een van de zogenoemde Nederlandse topsectoren. 'Ambachtelijke' musea als het TEXTIELMUSEUM en het NATIONAAL GLASMUSEUM werken structureel samen met (kunst)opleidingen, kunstenaars, vormgevers en het bedrijfsleven op het gebied van kennisuitwisseling, opleiding, innovatie en industrieel design.

Een aansprekend voorbeeld is TextielLab van het TEXTIELMUSEUM, dat in feite de voortzetting is van de researchafdeling van de voormalige textielindustrie in Tilburg. De activiteiten in het Lab zijn grotendeels voor het publiek zichtbaar. Er worden textielproducten van uitzonderlijk hoog niveau geproduceerd, die veelal ook commercieel worden vermarkt. Het Lab werkt met kunstenaars, ontwerpers en architecten uit binnen- en buitenland. Het museum organiseert expertbijeenkomsten en heeft een internationaal traineeprogramma opgezet voor de meest talentvolle studenten van Europese opleidingen. [50] zie ook: [52, 91, 92]

3.3 KENNIS DELEN, KRACHTEN BUNDELEN SAMENGEVAT

Binnen de museale wereld ontstaan steeds meer samenwerkingsvormen en netwerken tussen instellingen met raakvlakken qua collectie en kennisgebied, gericht op het samen doen van onderzoek of het samen ontwikkelen van programma's.

Partners buiten de museale wereld brengen aanvullende kennis in die het musea mogelijk maakt meer kwaliteit te leveren. Die partners kunnen bedrijven zijn, maar ook maatschappelijke organisaties, universiteiten en onderwijsinstellingen, educatie-experts en mediaorganisaties.

De creatieve industrie is een snel groeiende bedrijfstak die voor sommige musea nieuwe, ook commercieel interessante mogelijkheden biedt.

3.4 MEER PUBLIEK, NIEUW PUBLIEK

Meer publiek binnenhalen is een kwestie van de juiste programma's en activiteiten koppelen aan slimme marketing en communicatie.

Musea zien elkaar daarin al snel als concurrent; ze vissen in dezelfde vijver. De voorbeelden laten zien dat je door samen te vissen soms meer vangt.

Veel musea hebben ook de ambitie nieuwe publieksgroepen te bereiken, groepen die niet uit zichzelf naar een museum komen. Vaak verwachten overheden dit van musea. Ze worden betaald uit publieke middelen, dus behoren toegankelijk te zijn voor een breed publiek. Maar elk museum zal het beamen: nieuw publiek bereiken is het moeilijkste wat er is. Het vraagt veel extra inspanningen, het levert in het algemeen weinig extra inkomsten op, maar des te meer maatschappelijke goodwill.

3.4 MEER PUBLIEK, NIEUW PUBLIEK DOOR SAMENWERKING MET MUSEA EN ANDERE INSTELLINGEN

Collectieve promotie en afstemmen programma's

Musea die samen binnen een bepaalde stad of regio functioneren of eenzelfde type collectie beheren, kiezen er soms voor samen reclame te maken, een gezamenlijke website in te richten of samen publieksacties te ontwikkelen. Samen is het mogelijk veel meer publiciteit te maken dan ieder voor zich. TOPKASTELEN, bijvoorbeeld, een samenwerking van zeven belangrijke Nederlandse kastelen, organiseert zijn promotie gezamenlijk. [94] In de Amsterdamse Plantagebuurt ontstond een samenwerking tussen zestien culturele instellingen om de buurt tot een toeristenader te maken, met een gezamenlijke website en veel gemeenschappelijke activiteiten. [109] Onder de noemer MUSEUMKRING PEELLAND voeren de musea in de regio gezamenlijke publiciteit, stemmen ze activiteiten op elkaar af en hebben ze een gezamenlijke website ingericht. [107] Ook voor het trekken van (internationaal) toerisme is samenwerking interessant. Instellingen met beperkte kennis en netwerken doen er verstandig aan mee te liften met instellingen die deze kennis wel in huis hebben. (Zie ook hieronder: Toeristische arrangementen). [93, 95, 117, 118, 119, 120, 123, 125]

Combitickets en combikortingen

Kaarten verkopen die toegang geven tot meer dan één museum en/ of korting geven aan de bezoeker als hij meer dan één museum in het samenwerkingsverband bezoekt: hoewel het niet systematisch is onderzocht, zijn er voldoende aanwijzingen dat het werkt. Veel musea verkopen dan ook combitickets. Zo zijn de musea rond de Hofvijver gestart met de verkoop van een Hofvijver-passepartout, een gezamenlijk ticket onder aantrekkelijke voorwaarden voor alle aangesloten musea. [118] Gecombineerde kaartverkoop heeft nog een ander voordeel: sinds het JOODS HISTORISCH MUSEUM is gefuseerd met de HOLLANDSE SCHOUWBURG en de PORTUGESE SYNAGOGE wordt een ticket verkocht dat op alle locaties geldig is. Het leverde 15% meer bezoek op en een flinke stijging op de top 50-lijsten van de toeristenorganisaties. [19] Een alternatief is om een collega-museum te vragen elke bezoeker een kortingskaart mee te geven voor het eigen museum; een manier om zonder veel extra kosten te profiteren van het bezoek bij collega's.

3.4 MEER PUBLIEK, NIEUW PUBLIEK DOOR SAMENWERKING MET MUSEA EN ANDERE INSTELLINGEN

Toeristische arrangementen, citymarketing en themajaren

Musea zijn spelers in een snel groeiende vrijetijdsmarkt en moeten met andere instellingen meedingen naar de gunsten van het publiek, nationaal en internationaal. De concurrentie is moordend. Samenwerking in toeristische arrangementen en citymarketing brengen musea daarvoor in een betere positie. In Amsterdam presenteren de samenwerkende Amsterdamse musea zich waar mogelijk gezamenlijk aan de toeristen; met Amsterdam Marketing is een combidagticket met de vervoersbedrijven overeengekomen en het werkt. "Amsterdam Castle MUIDERSLOT ontving in 2012 ruim 20.425 buitenlandse bezoekers, een verdubbeling in twee jaar tijd." [108]

Sommige musea zien zichzelf als spin in het toeristisch netwerk van hun stad. Het GEVANGENISMUSEUM in Veenhuizen organiseert (culturele) dagarrangementen op maat. [96] MUSEUM HET VALKHOF gaat namens alle partijen de programmering verzorgen van het Valkhofkwartier, dat dé toeristische trekpleister van Nijmegen moet worden. [101] Ook evenementen en themajaren, in nauwe samenwerking met gemeentelijke overheden, zijn voor musea ideale voertuigen voor hun activiteiten, zoals de Twente Biënnale, het Couperusjaar, de Vrede van Utrecht of het Huygensjaar. Ze trekken veel publiciteit en verbinden culturele en andere partijen in de stad met voor het publiek aantrekkelijke arrangementen. [98, 102, 103, 111, 121]

Gemeenten en musea zijn al met al belangrijke partners. Soms leidt dat ook tot structurele vormen van overleg en afspraken. Opmerkelijk in dat verband is het initiatief van de gemeente Den Haag. Onder de noemer *Haags Perspectief* zijn gemeente en musea in de stad van plan samen vorm te geven aan een brede en intensieve samenwerking in het kader van gezamenlijke thema's, educatie, festivals en onderzoek.

Meer / nieuw publiek door onverwachtse combinaties

Soms is het ook betrekkelijk simpel; door samen een product te ontwikkelen is het mogelijk het publiek van een museum te koppelen aan het publiek van een andere culturele instelling. De combinatie brengt bovendien een andere belevingswaarde met zich mee die nieuwsgierig maakt en nieuw publiek aantrekt. 1+1=3. Het RIJKSMUSEUM VAN OUDHEDEN en TONEELGROEP DE APPEL, bijvoorbeeld, combineerden een tentoonstelling over Griekse mythen met een theatermarathon over Herakles en een luister-route, ingesproken door acteurs van De Appel. [104] zie ook [76, 77]

3.4 MEER PUBLIEK, NIEUW PUBLIEK DOOR SAMENWERKING MET MUSEA EN ANDERE INSTELLINGEN

Samen scholen benaderen

Samenwerken in het benaderen van het onderwijs met gezamenlijke programma's wordt de gebruikelijke praktijk. Het past in het beleid van overheden en het werkt effectiever dan de 'ieder-voor-zich-formule'. Door samenwerking is het mogelijk beter in te spelen op de behoefte van scholen en een voor het onderwijs samenhangend programma aan te bieden. De Haagse musea, bijvoorbeeld, participeren in een Cultuurmenu, waarin alles voor de scholen vanuit een centraal punt wordt geregeld, inclusief vervoer naar de musea. [57] Acht musea in Dinkelland kozen voor een soortgelijke aanpak, met een museumaanbod voor alle groepen, inclusief busvervoer naar de sterk verspreide musea in het landelijke gebied. [63] zie ook: [58, 59, 62, 64, 73] en [125]

Samenwerken met partners die toegang bieden tot nieuw publiek

Bijna alle musea zijn op zoek naar nieuw jong publiek. Een manier om dat te bereiken is een verbinding aan te gaan met partijen die de deuren kunnen openen naar jongeren, zoals festivals, universiteiten of hogescholen. Zo ging MUSEUM DE FUNDATIE partnerschappen aan met Deltion College Zwolle en met Lowlands. Onder de naam Deltionfusions organiseerde het tentoonstellingen op de campus en samen met Lowlands koopt het museum grote buitenkunst aan die zowel op het Lowlands-festivalterrein als in de beeldentuin van KASTEEL HET NIJENHUIS wordt getoond. [105, 106] De Museumnachten, zoals die in Leiden in samenwerking met de Leidse studentenvereniging, creëren een heel andere, hippe sfeer rond het fenomeen museumbezoek en trekken nieuw jong publiek. [126]

Samenwerken met partners om maatschappelijke inbedding te versterken

Soms ontwikkelen musea activiteiten of ontvangen ze bepaalde groepen, omdat ze dat zien als hun maatschappelijke opdracht. Een voorbeeld is de MuseumVrijdag, een initiatief van de samenwerkende Utrechtse musea in samenwerking met zorginstelling AxionContinu, die ouderen met beperkingen in staat stelt met aangepast vervoer en begeleiding de Utrechtse musea te bezoeken. [122] Of het GEMEENTEMUSEUM DEN HAAG dat in samenwerking met buurtorganisaties de bewoners van de Haagse stadsdelen uitnodigt voor een gratis bezoek aan het museum en daarvoor vervoer regelt. [115] zie ook [116] En als de mensen niet naar een museum kunnen of willen komen, dan kan het museum ook naar de mensen toe komen. Musea richten soms tentoonstellingen in verzorgingshuizen en buurtcentra in. Een bijzonder voorbeeld is in dat verband 'Museum voor een dag', een vertelvoorstelling van de samenwerkende Utrechtse musea voor verzorgingstehuizen, aan de hand van voorwerpen uit de collectie. [122]

3.4 MEER PUBLIEK, NIEUW PUBLIEK DOOR SAMENWERKING MET HET BEDRIJFSLEVEN

Musea op locatie

Musea exposeren ook buiten de deur, op onverwachte locaties waar veel mensen komen, zoals (metro)stations, luchthavens, bedrijven of openbare gebouwen als gemeentehuizen of ziekenhuizen. Het doel daarvan kan heel verschillend zijn. Vaak is het vooral een uitstekende manier om jezelf als instelling te promoten en een groot publiek kennis te laten maken met wat de instelling te bieden heeft. Een voorbeeld is NEMO, dat nu, na het RIJKSMUSEUM, ook een presentatie heeft geopend op Schiphol. [129] zie ook [131] en [141] [148]

3.4 MEER PUBLIEK, NIEUW PUBLIEK EN VERDER

Samenwerken met de omroep

Veel musea hebben de weg naar Hilversum gevonden en samen met de publieke omroep programma's ontwikkeld die per definitie bereik van een breed publiek mogelijk maken. Dat dit kan leiden tot meer bezoekers, constateerde het AMSTERDAM MUSEUM dat onder meer door de serie *De Gouden Eeuw* in 2012 zijn publiek zag toenemen. [134, 135, 136]

3.4 MEER PUBLIEK, NIEUW PUBLIEK SAMENGEVAT

Collectieve promotie van musea, samen tickets verkopen en samen kortingen aanbieden is, zeker voor kleinere musea in een beperktere regio een verstandige strategie.

Meeliften met toeristische arrangementen is verre te prefereren boven het gescheiden bewerken van de toeristenmarkt.

Musea doen er goed aan samen met citymarketing op te trekken in de promotie van de stad.

Bij lastiger te bereiken locaties of voor groepen als ouderen en schoolkinderen werkt het om de toegang aan een museum te koppelen aan een vervoersarrangement met een bus- of treinaanbieder.

3.5 GROTERE ZICHTBAARHEID VAN COLLECTIES

Het blijft een prikkelend gegeven; het grootste deel van de Nederlandse museumcollecties bevindt zich in depot. Musea hebben immers ook een bewaarfunctie, niet alles hoeft en kan getoond worden. Maar soms zouden collectiestukken die in een depot een slapend bestaan leiden, in een ander museum een pronkstuk op zaal zijn. In zulke gevallen kunnen musea stukken ruilen of in langdurig bruikleen geven aan collega's. Voor zover praktische obstakels dat in de weg staan, zouden die opgeruimd moeten worden.

Er zijn ook andere manieren om het publiek meer te laten zien van de enorme rijkdom aan museumobjecten, bijvoorbeeld door ontsluiting via thema-websites of presentaties op locatie.

3.5 GROTERE ZICHTBAARHEID VAN COLLECTIES DOOR SAMENWERKING MET MUSEA EN ANDERE INSTELLINGEN

Digitale ontsluiting

Een uitstekende mogelijkheid om collecties voor het publiek te ontsluiten is natuurlijk via het internet. De meeste musea hebben (delen van) hun collecties al op hun website staan. Een stap verder gaat de ontsluiting van collecties over instellingen heen, op thema. Hierdoor wordt het mogelijk collecties met elkaar in verband te brengen en in andere contexten te zien. Een voorbeeld zijn de 'kennissites' rond Delfts aardewerk of Aziatische keramiek, waarbij diverse musea met verwante collecties samenwerken. Een ander voorbeeld is de recent gelanceerde Mondriaansite (www.mondriaan.nl), een samenwerking tussen GEMEENTEMUSEUM DEN HAAG en de RKD. Bijkomend voordeel is dat in digitale interactie met publiek ook kennis wordt gegenereerd. [142, 143, 144, 145, 147]

Om digitaal goed te kunnen samenwerken is een duurzame, digitale infrastructuur wenselijk, een soort 'wegennet' waarop je als museum kunt aansluiten. In Europees verband is daarvoor de portal Europeana ontwikkeld. De RIJKSDIENST CULTUREEL ERFGOED werkt samen met BEELD EN GELUID aan een infrastructuur voor de Nederlandse musea die daarop aansluit (DiM-CoN, Digitale Museumcollectie Nederland). Doel is zo de kennis over de collectie Nederland te bevorderen en de uitwisseling van collecties tussen musea te vergemakkelijken.

Overdracht van collecties

Soms dragen musea fysiek objecten over aan collega's in langdurig bruikleen of in eigendom wanneer deze stukken beter in de andere collectie tot hun recht komen. Het FRIES MUSEUM droeg zijn keramiekbibliotheek en het VERZETSMUSEUM zijn papiercollecties over de Tweede Wereldoorlog over aan TRESOAR. [49] Het is onderdeel van een verdergaande samenwerking tussen de instellingen. Een ander voorbeeld is BEELDEN AAN ZEE, dat een dependance opende in Kasteel het Nijenhuis (MUSEUM DE FUNDATIE). [140] Overdracht van collectieonderdelen ligt gevoelig en gebeurt nog niet erg vaak, terwijl het voor het publiek heel aantrekkelijk kan zijn.

"In onze collectie zitten een paar Nederlandse surrealisten. Het zou logisch zijn als die stukken naar het Centraal Museum gaan, omdat Utrecht de enige plek is waar die surrealisten echt actief waren. Met Boijmans, het Van Abbemuseum en het Stedelijk Museum hebben we enkele jaren geleden een Francis Baconzaal gemaakt. Helaas hebben twee van die musea die schilderijen weer teruggehaald, waar ze nu in depot hangen. Hier in Den Haag zouden we een hele zaal met Bacons kunnen creëren. Uniek in Europa."

— Benno Tempel, GEMEENTEMUSEUM DEN HAAG ¹¹

3.5 GROTERE ZICHTBAARHEID VAN COLLECTIES DOOR SAMENWERKING MET MUSEA EN ANDERE INSTELLINGEN

Uitruil van stukken

Om de uitruil van stukken te vergemakkelijken heeft het GEMEENTEMUSEUM DEN HAAG recent het project Zwerfkeien gelanceerd, een platform waarop musea die beschikken over bijvoorbeeld slechts één werk van een topkunstenaar dit werk kunnen ruilen tegen een 'eenling' in een ander museum dat beter in de eigen collectie past. [137]

Tijdelijke overdracht bij sluiting

Het begint een goede praktijk te worden om bij sluiting van een museum als gevolg van verbouwing of nieuwbouw de collectie onder te brengen bij collega's. Zo worden meer dan 120 werken van het MAURITSHUIS getoond in een aparte vleugel van het GEMEENTEMUSEUM DEN HAAG. Beide organisaties zijn hiervoor een nauwe samenwerking aangegaan en delen kennis en expertise. [139]

Collectiemobiliteit en verzekeringen

In veel gesprekken kwamen de belemmeringen aan de orde die musea ervaren in het bruikleenverkeer. De hoge kosten van verzekeren spelen daarbij een belangrijke rol. Het werd al genoemd in *Musea voor Morgen*. "Om de collectiemobiliteit te vergemakkelijken zullen musea onderling hun eisen ten aanzien van bruikleenverkeer en doorberekening van kosten (handling fees) zo veel mogelijk moeten versoepelen."

Het zijn ook de musea zelf die voor collega's onneembare financiële drempels opwerpen. Bovendien stellen subsidiërende gemeenten vaak verzekering verplicht, wat musea hindert bij het ruimhartig omgaan met bruiklenen. *Musea voor Morgen* verwees naar het rapport en de website *Lending for Europe* (www.lending-for-europe.eu), dat alle mogelijkheden om collecties te mobiliseren heeft geïnventariseerd. De stuurgroep constateert dat desalniettemin de praktijk weerbarstig blijft en adviseert de sector zelf — musea en hun besturen en/of raden van toezicht — het onderwerp op de agenda te zetten en hierin, in samenspraak met de gemeentelijke overheden en andere eigenaren, beweging te brengen. Het onderwerp zal ook besproken moeten worden in het bestuurlijk overleg met IPO en VNG.

3.5 GROTERE ZICHTBAARHEID VAN COLLECTIES SAMENGEVAT

Om collecties te ontsluiten voor zowel publiek als professionals is digitale ontsluiting een uitstekende en praktische manier. Dit vraagt afstemming van digitale systemen.

Fysieke overdracht van collecties kan voor het publiek een grote waarde hebben als daardoor depotstukken op zaal komen of nieuwe interessante presentaties ontstaan. Als musea daartoe bereid zijn, zijn de praktische problemen in het algemeen oplosbaar.

De verzekeringsproblematiek rond bruikleenverkeer is een obstakel voor collectiemobiliteit. Het is in belangrijke mate aan de sector zelf hierin stappen te nemen, in nauw overleg met betrokken overheden.

h 4 MUSEA OVER SAMENWERKING

Wat maakt dat samenwerking slaagt? Maar ook: wanneer lukt het niet of wat werkt contraproductief? Die vraag stelden we steevast aan onze gesprekspartners. Hieronder enkele van hun antwoorden.

Succesfactoren

“Samenwerking ontstaat in ontvankelijkheid en partnerships. Je moet daadwerkelijk samen dingen gaan doen, niet outsourcen, maar het vooral zelf doen en er een eigen stempel op zetten. Betrokkenheid is het sleutelwoord.”

“Als directie moet je het voorleven, maar de laag eronder moet het doen. Professionals als conservatoren hebben een aparte plaats in de organisatie en zijn vaak niet zo gericht op samenwerking. Daar moet je doorheen, want in dienstverlening kun je geen kaste van professionals gebruiken.”

“Voor samenwerking heb je een concreet doel nodig. Er moet sprake zijn van een helder beeld van ‘gedeelde winst’, economisch of inhoudelijk.”

“Het helpt als er iemand aan het hoofd staat die verantwoordelijk is voor het samenwerkingsproject en die aanspreekpunt is voor de externe contacten met overheden en bedrijfsleven.”

“Samenwerking begint met personen, tussen wie het klikt.”

“Contact en communicatie zijn essentieel, daardoor ontstaat vertrouwen en een sfeer van ‘elkaar iets gunnen’.”

h 4 MUSEA OVER SAMENWERKING

“Maak commitment concreet, maak duidelijk wat de bijdrage is van alle partners aan de samenwerking, personeel en financieel, en leg dat vast.”

“Zorg voor gezamenlijke sociale activiteiten, creëer momenten voor inhoudelijke verdieping, wees onderling open naar elkaar en blijf helder communiceren naar de eigen achterban.”

Obstakels voor samenwerking

“Een hindernis voor samenwerking is kortzichtigheid en een te zeer op zichzelf gericht zijn. Musea zijn er niet voor zichzelf, maar voor de samenleving. Eigenbelang is eigenlijk een lastig begrip in dat verband. Het belang van het publiek moet voorop staan.”

“Bestuurlijke samenwerking tussen musea die door verschillende overheden worden gesubsidieerd is lastig en soms onmogelijk door de verschillende eisen die overheden stellen. Ook overheden moeten willen samenwerken.”

“Samenwerking tussen te heterogene organisaties werkt vaak niet goed. Partners moeten wel een vergelijkbare cultuur hebben en eenzelfde doel.”

h 4 MUSEA OVER SAMENWERKING TOT SLOT

Samenwerking komt op allerlei manieren tot stand. Soms door druk van bovenaf, bijvoorbeeld van subsidiegevers die een fusie afdwingen. Soms van onderop, door partijen die elkaar vinden in een gemeenschappelijk doel. Er bestaat geen algemeen geldend recept. Fusies die van bovenaf zijn opgelegd en lastige processen kunnen soms tot mooie resultaten leiden. En samenwerking van onderop kan in vrijblijvendheid stranden. Ons viel op dat samenwerking vooral mensenwerk is en dat het organiseren van contact misschien wel de sleutel is — van simpele dingen als een gemeenschappelijke personeelskantine waar je elkaar ontmoet en samen een kopje koffie drinkt of het organiseren van gezamenlijke gesprekken over het werk op alle niveaus van de organisatie tot het inrichten van teams, programmacommissies en dwarsverbanden door de organisaties heen. Druk van buiten kan helpen, maar is nooit genoeg. De wil en energie voor samenwerking moet van binnenuit komen. En dan ontstaan de mooiste dingen.

h 5 HOE VERDER

Musea voor Morgen liet zien dat de draagkracht van musea moet toenemen. Het rapport voorspelde:

“Ieder voor zich lukt het niet te overleven in een steeds meer concurrerende omgeving. Daartoe zullen musea nog meer en vooral ook meer structureel moeten samenwerken.”

Dit gegeven vormde de focus voor de stuurgroep Asscher-Vonk II bij de inventarisatie van de vele vormen van museale samenwerking. Met dit rapport laten de Nederlandse musea zien dat ze volop in beweging zijn en op zeer veel manieren samenwerken, met elkaar en met andere organisaties en bedrijven. Het laat zien waar musea trots op zijn en wat in de praktijk blijkt te werken. Het rapport bevat voorbeelden die anderen kunnen inspireren. Het laat zien waar kansen liggen voor de toekomst. De verenigingen rekenen erop dat de in dit rapport beschreven voorbeelden navolging vinden.

Uiteraard is het werk daarmee niet gedaan. Dit rapport is een – belangrijke – tussenstap. De verenigingen hebben de minister van Cultuur in oktober 2014 een eindverslag beloofd van de opbrengsten van het ingezette traject (Samenwerkingsagenda).

De verenigingen hechten eraan de vervolgstappen in overleg met de sector te nemen. Daarom zullen zij dit rapport actief onder de aandacht brengen van en bespreken met de leden. Het rapport zal ook onder de aandacht worden gebracht van de politiek, de rijksoverheid en andere overheden. Het kan bijdragen aan de ontwikkeling van de criteria bij de stimuleringsregeling voor samenwerking die het ministerie van OCW in samenspraak met het veld wil ontwikkelen.

In *Musea voor Morgen* waren tien aanbevelingen¹² opgenomen gericht aan musea, overheden en verenigingen. Sommige aanbevelingen, zoals over samenwerking, zichtbaarheid van collecties en meer en nieuw publiek, zijn herkenbaar in dit rapport geadresseerd. Andere aanbevelingen hebben weliswaar de aandacht van de verenigingen, maar komen hier niet aan bod.

¹² *Musea voor Morgen*, advies commissie Asscher-Vonk, 30 september 2012, pagina 47/48

h 5 HOE VERDER

Om regie te houden op de stappen die in het kader van zowel de Samenwerkingsagenda als de uitwerking van *Musea voor Morgen* genomen moeten worden, zal er een vervolg komen, waarin sommige onderwerpen verder worden uitgewerkt. Op voorhand voorzien de verenigingen dat de volgende thema's daarin een plaats zullen krijgen:

- de versterking van de maatschappelijke lobby
- de beleidsvorming en praktijk rond collectie-mobiliteit (met betrekking tot onder andere bruikleenverkeer en verzekeringen)
- het overleg met overheden gericht op het tot stand brengen van een Bestuursakkoord
- een betere verbinding van musea met het onderwijs

Het voornemen is hoe dan ook de in deze publicatie beschreven modellen van samenwerking uit te werken tot een praktische handreiking met do's en don'ts voor samenwerking.

De Museumvereniging, zoals de gefuseerde vereniging vanaf 1 januari 2014 heet, zal samen met de stuurgroep een plan van aanpak opstellen waarmee zij de museumwereld het komende jaar denkt te inspireren bij het zetten van een volgende stap.

b 1 BIJLAGE

DE OPDRACHT VAN DE STUURGROEP ASSCHER-VONK II

De stuurgroep kreeg als opdracht van beide besturen mee:

1. Stimuleer en registreer museale samenwerkingsvormen, zoals beschreven in het rapport *Musea voor Morgen*, door:
 - aansprekende en navolgbare voorbeelden van samenwerking waar musea zelf trots op zijn, te inventariseren
 - zelf met ideeën voor samenwerking te komen
 - hiertoe museumdirecteuren persoonlijk te benaderen
 - inspiratiebijeenkomst(en) te organiseren, waarbij de inventarisatie van voorbeelden als bron kan dienen.
2. Stel een rapport op dat de leden handvatten biedt om effectief met hun middelen om te gaan en draagvlak creëert bij met name de politiek. Het rapport bevat een analyse van samenwerkingsvormen die tot voorbeeld en inspiratie kunnen dienen en benoemt daarbij praktijkvoorbeelden.

Dit rapport dient 1 oktober 2014 af te zijn.

b 2

BIJLAGEGESPREKSPARTNERS VAN DE STUURGROEP
ASSCHER-VONK II

Andreas Blühm, directeur	GRONINGER MUSEUM	22-01-2013
Jouetta van der Ploeg, directeur	STADSMUSEUM ZOETERMEER	19-02-2013
Jet Bakels en Eric de Jong, curator en bijzonder hoogleraar Cultuur, landschap en natuur: adviseur van de vernieuwingsplannen.	HET GROOTE MUSEUM (ARTIS)	07-03-2013
Marie-José Grotenhuis, directeur a.i.	REMBRANDTHUIS	12-03-2013
Paul Spies, directeur	AMSTERDAM MUSEUM	28-03-2013
Ralph Keuning, directeur	MUSEUM DE FUNDATIE	23-04-2013
Rik van Koetsveld en Adriaan Donszelmann, beide zakelijk directeur	VAN GOGH MUSEUM	25-04-2013
Joël Cahen en Liesbeth Bijvoet, directeur en zakelijk directeur	JOODS HISTORISCH MUSEUM AMSTERDAM	02-05-2013
Annemies Broekgaarden, hoofd Publiek en Educatie	RIJKSMUSEUM AMSTERDAM	02-05-2013
Marian van Dijk, directeur	SLOT ZUYLEN	10-05-2013
Wim Reijnders, directeur	MARKIEZENHOF	13-05-2013
Gerk Koopmans, directeur	NATUURMUSEUM FRYSLÂN	27-05-2013
Nicole Delissen, hoofd collecties & presentaties	STEDELIJK MUSEUM AMSTERDAM	06-05-2013
Karin van Gilst, zakelijk directeur	STEDELIJK MUSEUM AMSTERDAM	07-05-2013
Edwin Jacobs, directeur	CENTRAAL MUSEUM	21-06-2013
Michel van Maarseveen, directeur	PALEIS HET LOO	12-06-2013
Marco van Baalen, directeur	HAAGS HISTORISCH MUSEUM EN DE GEVANGENPOORT	23-07-2013
John Leek, manager educatie	NEDERLANDS INSTITUUT VOOR BEELD EN GELUID	30-07-2013
Willem Bijleveld, directeur	HET SCHEEPVAARTMUSEUM	05-08-2013
Errol de Werdt, directeur	TEXTIELMUSEUM	07-08-2013
Stijn Schoonderwoerd, directeur	RIJKSMUSEUM VOLKENKUNDE LEIDEN	22-08-2013
Charles de Mooij en René Pingen, beide directeur	HET NOORDBRABANTS MUSEUM en STEDELIJK MUSEUM 'S-HERTOGENBOSCH	14-08-2013
Eric Wetzels, directeur	CENTRE CÉRAMIQUE / NATUURHISTORISCH MUSEUM MAASTRICHT / KUMULUS	28-08-2013

INHOUD

INLEIDING

1 MINDER KOSTEN/MEER INKOMSTEN/MEER EFFICIENCY 54

DOOR SAMENWERKING MET MUSEA EN ANDERE INSTELLINGEN

[1]	DEPOT COLLECTIE FRIESLAND	56
[2]	FRIES MUSEUM & FILM IN FRIESLAND — inhoudelijke en facilitaire samenwerking	56
[3]	DIRECTEUREN OVERLEG DRENTHE — bedrijfsvoering en promotie	56
[4]	DRENTS MUSEUM & DRENTS ARCHIEF EN MUSEUM DE BUITENPLAATS	56
[5]	TWENTSEWELLE & RIJKSMUSEUM TWENTHE — huismeester	56
[6]	GEMEENTEMUSEUM DEN HAAG & MUSEUM ESCHER EN MUSEON	56
[7]	HAAGS HISTORISCH MUSEUM & MUSEUM DE GEVANGENPOORT — één stichting	57
[8]	GALERIJ PRINS WILLEM V & MUSEUM DE GEVANGENPOORT — gezamenlijke entree	57
[9]	DORDRECHTS MUSEUM & HUIS VAN GIJN & ERFGOEDCENTRUM DIEP & CBK — fusie	57
[10]	DEFENSIEMUSEA — nieuwe organisatie	57
[11]	HUIS DOORN & PALEIS HET LOO — personeel en expertise delen	58
[12]	LEIDSE MUSEA — ICT en P&O	58
[13]	UTRECHTS MUSEUMKWARTIER — verruiming horecakader	58
[14]	MUSEA ONDERLING — gezamenlijke aankoop kunstwerken	58
[15]	VAN GOGH MUSEUM & RIJKSMUSEUM & STEDELIJK MUSEUM — efficiency	59
[16]	VAN GOGH MUSEUM & RIJKSMUSEUM & STEDELIJK MUSEUM — meldkamer	59
[17]	AMSTERDAM HERITAGE MUSEUMS – inhoud en bedrijfsvoering	59
[18]	PLANTAGE AMSTERDAM — inkoop energie	59
[19]	JOODS CULTUUR KWARTIER — fusie	60
[20]	JOODS HISTORISCH MUSEUM — bedrijfsvoering	60
[21]	NOORDBRABANTS MUSEUM & SM'S — Museumkwartier Den Bosch	60
[22]	CULTUURHUIS CODA — cultuur onder één dak	60
[23]	VOLKENKUNDIGE MUSEA — fusie	60
[24]	HISTORISCH MUSEUM HAARLEMMERMEER & MUSEUM DE CRUQUIUS — fusie	61

DOOR SAMENWERKING MET HET BEDRIJFSLEVEN

[25]	STEDELIJK MUSEUM SCHIEDAM & SNS BEHEER — beheer NOG Collectie	62
[26]	MUSEUM BOERHAAVE & ANTONIUS ZIEKENHUIS — zorg voor erfgoed	62
[27]	NATURALIS & ETI BIOINFORMATICS — fusie	62

EN VERDER

[28]	MUSEUM DE 5000 MORGEN — werkgelegenheidsproject	63
[29]	JOODS CULTUREEL KWARTIER — vrijwilligers	63
[30]	DORDRECHTS MUSEUM — crowdfundingactie	63
[31]	HUYGENSMUSEUM HOFWIJCK & MUSEUM BOERHAAVE	63
[32]	SCIENCE CENTER NEMO & OLYMPISCH STADION	63
[33]	VERZETSMUSEUM — opslag objecten in bejaardentehuis	64
[34]	FRANS HALS MUSEUM/DE HALLEN — zelf catalogi drukken	64
[35]	ZUIDERZEEMUSEUM — externe meldkamer	64

INHOUD

2 KENNIS DELEN, KRACHTEN BUNDELEN

DOOR SAMENWERKING MET MUSEA EN ANDERE INSTELLINGEN

[36]	RIJKSMUSEUM VAN OUDHEDEN & VATICAN & LOUVRE — restauratieproject	65
[37]	NEMO & MUSEUM BOERHAAVE — bundeling wetenschap en techniek	65
[38]	MAURITSHUIS & RKD — Rembrandt Database	65
[39]	VAN ABBEMUSEUM — internationale samenwerking	65
[40]	NEGEN MUSEA & ICN — beheer en behoud hedendaagse beeldende kunst	66
[41]	LEIDEN GLOBAL — musea en wetenschappelijke instellingen	67
[42]	RIJKSMUSEUM — kenniscentra conservering en wetenschap	67
[43]	DUTCH MASTERS FOUNDATION — internationale positionering	67
[44]	STICHTING MUSEA EN HERINNERINGSCENTRA 40-45 — intermuseale samenwerking	67
[45]	PLATFORM DRENTSE MUSEA — intermuseale samenwerking	68
[46]	KENNISCLUSTER ARNHEM	68
[47]	EUROPEAN EXHIBITION NETWORK	68
[48]	KLOKKENMUSEA ASTEN EN BEIJING — duopresentaties	68
[49]	FRIES MUSEUM & TRESOAR — structurele samenwerking tussen museum en archief	68
[50]	TEXTIELMUSEUM — kennisverdieping, innovatie en cross-overs	68
[51]	CULTURELE INSTELLINGEN IN MAASTRICHT — fusies	68
[52]	GLASMUSEUM LEERDAM — ontwerp en productie	68
[53]	MAURITSHUIS EN UNIVERSITEITEN — Science4Arts-projecten	69
[54]	ZEEUWS MUSEUM & WILLEM DE KOONING ACADEMIE — voor en door jongeren	69
[55]	COBRA MUSEUM & GERRIT RIETVELD ACADEMIE — honoursprogramma	69
[56]	MUSEA & UNIVERSTEIT LEIDEN — MuseumJeugdUniversiteit	70
[57]	HAAGSE MUSEA EN BASISCHOLEN — Cultuurmenu	70
[58]	CULTURELE INSTELLINGEN IN DEN HAAG — samenwerken in kunsteducatie	70
[59]	FLIPJE & STREEKMUSEUM — digitale erfgoedleerlijn	70
[60]	NEMO & UVA — leerstoel science en non-formeel leren	70
[61]	ZUIDERZEEMUSEUM & HOOGHEEMRAADSCHAP HOLLANDS NOORDERKWARTIER — educatie	71
[62]	CULTURELE MOBILITEIT DRENTHE — scholen bezoeken musea	71
[63]	MUSEA EN SCHOLEN IN DINKELLAND — Educatie op locatie	71
[64]	MASTERPLAN ERFGOEDEDUCATIE ROTTERDAM	71
[65]	TECHNOLAB LEIDEN — leerwerkbedrijf in museum	71
[66]	HOOGHEEMRAADSCHAP RIJNLAND & MUSEUM BOERHAAVE — Rijnlandverhaal	72
[67]	NATURALIS & ZOÖLOGISCH MUSEUM & NATIONAAL HERBARIUM NEDERLAND — fusie	72
[68]	NATUURHISTORISCHE COLLECTIES — SNNC	72
[69]	NATURALIS EN ONDERWIJSINSTELLINGEN — onderzoek en expertise	72
[70]	CULTURELE COALITIE DIGITALE DUURZAAMHEID — kennisnetwerk	72
[71]	TWENTSEWELLE & ROC TWENTE & MODEBEDRIJF — Twenter Fashion	73
[72]	MUSEUM CATHARIJNECONVENT EN ERFGOEDGEMEENSCHAPPEN — religieus erfgoed	73
[73]	MUSEA IN UTRECHT & UTRECHTS CENTRUM VOOR DE KUNSTEN — cultuureducatie	73
[74]	MUSEUM BUS IN ROTTERDAM	73
[75]	KASTELEN IN UTRECHT — versterking	73
[76]	MUSEUM DE LAKENHAL EN MUZIEKTHEATERGEZELSCHAP DE VEENFABRIEK — Utopisch Nest	74
[77]	MUSEUM BOIJMANS VAN BEUNINGEN & RO THEATER	74
[78]	AMSTERDAM HERITAGE MUSEUMS — geïntegreerde programma's	74
[79]	RIJKSMUSEUM & STEDELIJK MUSEUM & VAN GOGH MUSEUM — professionele rondleidingen en educatie	74
[80]	PLATFORM HISTORISCHE LOCATIES IN AMSTERDAM — positionering	74
[81]	BEELD EN GELUID — behoud en onderzoek	75
[82]	MUSEUM MARTENA & HET KONINKLIJK EISE EISINGA PLANETARIUM — positionering	75
[83]	VIER WERVEN IN ZEELAND EN VLAANDEREN — grensoverschrijdend	75

DOOR SAMENWERKING MET HET BEDRIJFSLEVEN

[84]	MAURITSHUIS & SHELL — partners in research	76
[85]	BEELD EN GELUID — ontwikkeling Hilversum Media Campus	76
[86]	NATURALIS & BEDRIJVEN EN ORGANISATIES — onderzoek en kennis	76
[87]	TEXTIELMUSEUM — samenwerken met bedrijven	76
[88]	ZUIDERZEEMUSEUM — stimuleren van de creatieve industrie	76
[89]	HET SCHEEPVAARTMUSEUM EN DE AMSTERDAMSE HAVEN	76

EN VERDER

[90]	NEMO & ESA & NSO — ruimtevaartprojecten	77
[91]	NEDERLANDS ZILVERMUSEUM — werkplaatsen	77
[92]	MUSEUM BOIJMANS VAN BEUNINGEN — innovatie	77

INHOUD

3 MEER PUBLIEK, NIEUW PUBLIEK

DOOR SAMENWERKING MET MUSEA EN ANDERE INSTELLINGEN

[93]	FORTENLAND, GOOI & VECHTSTREEK — promotie	78
[94]	TOPKASTELEN NEDERLAND — collectieve promotie	78
[95]	MUSEA KRIMPENERWAARD — spaaractie	78
[96]	GEVANGENISMUSEUM — arrangementen op maat	78
[97]	MEGALITHIC ROUTES — internationaal platform	78
[98]	LOUIS COUPERUS MUSEUM — arrangementen Louis Couperusjaar	78
[99]	COMBIBEZOEK AAN MEDEMBLIKKER MUSEA	79
[100]	MUSEUM HET VALKHOF — internationaal onderzoeksproject	79
[101]	VALKHOFKWARTIER — toeristische trekpleister	79
[102]	MUSEUM HET VALKHOF — ketenintendant beeldende kunst in Nijmegen	79
[103]	MUSEUM VOOR MODERNE KUNST MUSEUM & MUSEUM VALKHOF — Biënnale Gelderland	79
[104]	THEATER IN MUSEUM — interdisciplinaire samenwerking	79
[105]	MUSEUM DE FUNDATIE & LOWLANDS — gezamenlijke kunstaankopen	79
[106]	MUSEUM DE FUNDATIE & DELTION COLLEGE ZWOLLE — FUNDATIEfusions exposities	80
[107]	MUSEUMKRING PEELLAND — samenwerking 16 musea	80
[108]	COLLECTIEVE PROMOTIE METROPOOL AMSTERDAM	80
[109]	DE PLANTAGE AMSTERDAM — samenwerking in de buurt	80
[110]	MUSEUM PLUS BUS EN MUSEUMPLEINBUS — vervoer en museumbezoek	81
[111]	ROOMBEEK CULTUURPARK ENSCHEDE	81
[112]	VERZETSMUSEUM — educatie voor probleemjongeren en inburgeraars	81
[113]	STEDELIJK MUSEUM ZWOLLE & MILLENNIUMDOELEN — maatschappelijk positioneren	81
[114]	GEMEENTEMUSEUM DEN HAAG & ARTWORLDS — hedendaagse kunst	81
[115]	GEMEENTEMUSEUM DEN HAAG — maatschappelijke positionering	82
[116]	HET MUSEUM IN WINTERSWIJK & ZORGINSTELLINGEN	82
[117]	PLANTEN VOOR DE TOEKOMST — publieksbereik en -participatie	82
[118]	MUSEA & PRODEMOS — Hofvijvergebied	82
[119]	HAAGSE ERFGOEDPARTNERS MET GEMEENTE EN MIGRANTEN — projecten en netwerk	83
[120]	MUSEA IN UTRECHT — Stichting Utrechts Museumkwartier	83
[121]	UTRECHTSE MUSEA — Vrede van Utrecht	83
[122]	VRIJDAG MUSEUMDAG EN MUSEUM VOOR ÉÉN DAG IN UTRECHT — van/naar zorginstellingen	84
[123]	CATHARIJNECONVENT & BIJBELS MUSEUM & MUSEUM ONS' LIEVE HEER OP SOLDER — landelijk educatieproject	84
[124]	MUSEA & BANKGIRO LOTERIJ & PARTNERS — MuseumMaandag	84
[125]	MUSEUMGROEP LEIDEN — collectieve promotie en educatie	84
[126]	STUDENTEN EN MUSEA — Leidse Museumnacht	85
[127]	RAAMSTEEG2 — platform	85
[128]	NACHT VAN KUNST & KENNIS IN LEIDEN	85

DOOR SAMENWERKING MET HET BEDRIJFSLEVEN

[129]	NEMO OP SCHIPHOL	86
[130]	KAZEMATTENMUSEUM — promotionele acties	86
[131]	GLASMUSEUM LEERDAM & ING HOUSE AMSTERDAM — Zuidas	86

EN VERDER

[132]	VERZETSMUSEUM — historie en actualiteit	87
[133]	VINCENT VAN GOGHHUIS — artists-in-residence	87
[134]	ZUIDERZEEMUSEUM & NTR — televisieprogramma	87
[135]	FRIES MUSEUM & OMROP FRYSLÂN — MUSE	87
[136]	DORDRECHTS MUSEUM & NTR — multimedialproject De Kunst van het Opvoeden	87

INHOUD

4 GROTERE ZICHTBAARHEID VAN COLLECTIES

DOOR SAMENWERKING MET MUSEA EN ANDERE INSTELLINGEN

[137]	GEMEENTEMUSEUM DEN HAAG & CENTRAAL MUSEUM UTRECHT — zwerfkeien	88
[138]	OLYMPISCHE MUSEA— Olympic Museum Network en Collection Connection	88
[139]	COLLECTIE MAURITSHUIS — buiten de muren	88
[140]	BEELDEN AAN ZEE & DE FUNDATIE — beelden uit Scheveningen naar Overijssel	88
[141]	COBRA MUSEUM & KASTEEL KEUKENHOF — Cobra buiten	89
[142]	GEMEENTEMUSEUM DEN HAAG — kennissites	89
[143]	MODEKERN — ontsluiting archief modeontwerpers	89
[144]	NATURALIS — websites	89
[145]	MUSEUM BOIJMANS VAN BEUNINGEN — online en televisie	90
[146]	MUSEUM BOIJMANS VAN BEUNINGEN — Digitizing Contemporary Art	90
[147]	MARITIEM DIGITAAL — Nederlandse maritieme collectie online	90

EN VERDER

[148]	MUSEUM BOERHAAVE 'BUITENGAATS'	91
[149]	FRIES MUSEUM & PRINCESSEHOF & MEDISCH CENTRUM LEEUWARDEN — presentaties	91
[150]	NATURALIS & HET KLOKHUIS — website en app Dierenzoeker	91

INLEIDING

In dit deel van het rapport staan 150 voorbeelden van samenwerking, geordend in dezelfde rubrieken als in deel I. De selectie van deze voorbeelden is als volgt tot stand gekomen. De stuurgroep heeft uit alle ingezonden reacties een keuze gemaakt die gebaseerd is op de gehanteerde uitgangspunten van het begrip samenwerking. Er is gekozen voor voorbeelden die blijk geven van navolgbare en duurzame samenwerking. Tijdelijke samenwerkingsvormen, zoals tentoonstellingsprojecten, zijn daarom niet opgenomen. Tevens zijn voorbeelden weggelaten die alleen als een plan geformuleerd zijn of in een dusdanig vroege fase verkeren dat het onzeker is of en wanneer zij tot uitvoering komen. Hun waarde is immers nog onbewezen. Samenwerkingsverbanden die al veel langere tijd bestaan, zijn in het algemeen niet opgenomen – uitzonderingen daargelaten.

Daarnaast heeft de stuurgroep gesprekken gevoerd met musea en daarvan verslag gedaan. Uit deze verslagen zijn voorbeelden van samenwerking gedestilleerd. Tot slot zijn enkele publicaties uit de media gebruikt. Over alle teksten is een redactieslag gemaakt.

De voorbeelden zijn in vier categorieën ingedeeld:

1. MINDER KOSTEN, MEER INKOMSTEN,
MEER EFFICIENCY
2. KENNIS DELEN, KRACHTEN BUNDELEN
3. MEER EN NIEUW PUBLIEK
4. GROTERE ZICHTBAARHEID VAN
COLLECTIES

Verskillende voorbeelden vallen onder meerdere categorieën. In die gevallen is een keuze gemaakt waar het mogelijke zwaartepunt ligt.

1 MINDER KOSTEN, MEER INKOMSTEN, MEER EFFICIENCY DOOR SAMENWERKING MET MUSEA EN ANDERE INSTELLINGEN

[1] DEPOT COLLECTIE FRIESLAND

De vier provinciaal gesubsidieerde musea in Friesland (Fries Museum, Fries Scheepvaart Museum, Natuurmuseum Fryslân, Fries Landbouwmuseum) hebben samen met Tresoar, het Fries Historisch en Letterkundig Centrum, een plan ontwikkeld voor een gezamenlijk nieuw depot. Het gaat hierbij om een vernieuwd concept. De collecties zullen niet gescheiden blijven maar samengevoegd worden en er komt een gezamenlijke depotorganisatie. Hiermee delen de instellingen kennis en werkprocessen en komt de collectie Friesland optimaal beschikbaar voor de participanten, onderzoekers, andere musea en archieven. De deelnemende instellingen zullen hun collecties in fysieke omvang met 20% terugbrengen.

Het ontwerp is tot stand gekomen volgens een geheel nieuw en spraakmakend Deens concept. Het depotgebouw is volledig klimaatpassief en dat levert in termen van energiegebruik, ecologische voetafdruk en kostenbesparing veel op. Temperatuurschommelingen worden geminimaliseerd door het gebruik van dikke muren en niet door ingewikkelde installaties. Volgens de laatste berekeningen is de bouw 15% goedkoper dan vergelijkbare depots. De exploitatie van dit energie- en onderhoudsarme gebouw is zelfs 50% goedkoper. In de conceptuele ontwikkeling van het project zijn de Friese musea lang opgetrokken met de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed. De RCE die bezig is met de ontwikkeling van het nationale depot, heeft overwogen mee te doen met dit project, maar dat bleek vanwege de financiering uiteindelijk toch niet te werken. Het voorstel voor het nieuwe depot is op 26 juni 2013 unaniem aangenomen door de Provinciale Staten. Naar verwachting zal de bouw in 2015/2016 zijn voltooid. (Fries Museum en Natuurmuseum Fryslân)

[2] FRIES MUSEUM & FILM IN FRIESLAND

– inhoudelijke en facilitaire samenwerking

De overkoepelende organisatie Film in Friesland bestaat uit het Filmhuis Sliker, het Fries Filmarchief en het Noordelijk Filmfestival. Sliker is gevestigd in het nieuwe gebouw van het Fries Museum. Film in Friesland en het museum gaan intensief samenwerken op inhoudelijk en facilitair gebied. Daaronder vallen gezamenlijke programma's en arrangementen bij tentoonstellingen, het delen van onder andere kassasystemen en het verlenen van diensten. Het museum kan gebruikmaken van de collectie van het Filmarchief voor presentaties en filmprogramma's bij tentoonstellingen. Dit bewerkstelligt de ontsluiting van de collectie voor een veel groter publiek. (Fries Museum)

[3] DIRECTEUREN OVERLEG DRENTHE

– bedrijfsvoering en promotie

Directeuren Overleg Drenthe (DOD) is een samenwerking tussen vijf – oorspronkelijk zes – Drentse erfgoedinstellingen (Drents Museum, Drents Archief, Stichting het Drents Landschap, Hunebedcentrum, Herinneringscentrum Kamp Westerbork). De samenwerking is gericht op gezamenlijke inkoop van diensten en producten, zoals schoonmaak, ICT, kantoorartikelen, en het afstemmen en ontwikkelen van activiteiten. DOD werkt samen met Marketing Drenthe voor de gezamenlijk promotie van kunst en cultuur onder andere richting Duitsland. Marketing Drenthe is verantwoordelijk voor het verbeteren van het imago van Drenthe op het gebied van toerisme, wonen en werken. (Drents Museum)

[4] DRENTS MUSEUM & DRENTS ARCHIEF EN MUSEUM DE BUITENPLAATS

Het Drents Museum werkt samen met het Drents Archief op het gebied van activiteiten, digitalisering, kennisuitwisseling en personeel. Er is een duurzame samenwerking met Museum De Buitenplaats, onder meer voor activiteiten en kennisuitwisseling. De Buitenplaats kan gebruikmaken van het depot van het Drents Museum, net als vier kleinere musea in de provincie Drenthe. (Drents Museum)

[5] TWENTSEWELLE & RIJKSMUSEUM TWENTHE

– huismeester

De TwentseWelle en het Rijksmuseum Twenthe delen sinds kort een huismeester. Een ander kostenbesparend samenwerkingsproject van de TwentseWelle is een gezamenlijke mobiele telefonie met twee andere culturele instellingen. De uitvoering start najaar 2013. (TwentseWelle)

[6] GEMEENTEMUSEUM DEN HAAG & MUSEUM ESCHER EN MUSEON

Het Gemeentemuseum Den Haag verzorgt de financiële administratie van het Museum Escher en verricht tevens ICT-diensten en vormgevingswerkzaamheden voor dit museum. Het Gemeentemuseum en het naastgelegen Museon geven gestalte aan het beleid om met gesloten beurzen elkaars zakelijke ruimtes, zoals de aula's, te gebruiken. Ook is er een samenwerking met het Museon op het gebied van ICT en beveiliging. (Gemeentemuseum Den Haag)

1 **MINDER KOSTEN, MEER INKOMSTEN, MEER EFFICIENCY DOOR SAMENWERKING MET MUSEA EN ANDERE INSTELLINGEN**

[7] HAAGS HISTORISCH MUSEUM & MUSEUM DE GEVANGENPOORT

– één stichting

Het voormalige Rijksmuseum De Gevangenpoort is in 1994 verzelfstandigd en binnen één stichting verenigd met het Haags Historisch Museum. Beide musea aan de Hofvijver hebben één Raad van Toezicht en één directeur. De backoffice is volledig geïntegreerd. Voor het locatiemanagement zijn binnen de organisatie twee aparte eenheden, die echter nauw met elkaar samenwerken. Terwijl de beide musea hun eigen profiel hebben behouden, heeft de geïntegreerde aanpak achter de schermen geleid tot efficiëntie op het gebied van marketing, educatie, financiën, onderzoek en ontsluiting van de collectie. Bovendien heeft de samenwerking gezorgd voor een verdubbeling van de bezoekersaantallen van beide musea en een sterk educatief aanbod. Ook is de nieuwe organisatie een interessante partner voor strategische allianties met diverse partijen in de stad, zoals collega-musea, erfgoedpartners (Haags Gemeentearchief, Archeologie en Monumenten), instellingen als het Vredespaleis en de Raad van State, maar ook ondernemers en overlegstructuren.

(Haags Historisch Museum)

[8] GALERIJ PRINS WILLEM V & MUSEUM DE GEVANGENPOORT

– gezamenlijke entree

Er is letterlijk en figuurlijk een brug geslagen tussen de Galerij Prins Willem V (onder beheer van het Mauritshuis) en Museum de Gevangenpoort (onder beheer van het Haags Historisch Museum). Hierdoor kunnen bezoekers de collecties van deze twee verschillende instellingen onder één dak bewonderen en is de stad Den Haag een attractie rijker. Vanaf de renovatie van de panden (2005-2010) is gezamenlijk opgetrokken. Zo zijn, waar mogelijk, dezelfde systemen en technieken in beide gebouwen geïnstalleerd, de exploitaties op elkaar afgestemd en is personeel gedeeld. De samenwerking tussen de Galerij Prins Willem V en de Gevangenpoort kenmerkt zich fysiek door de gezamenlijke entree. Dankzij deze nieuwe entree delen beide instellingen nu zaken als de kassa, softwarekosten, afschrijvingskosten van meubilair en schoonmaakdiensten. De samenwerking levert niet alleen een bedrijfsmatige kostenbesparing op. Door de invoering van een combiticket bereiken de instellingen ook een groter en nieuw publiek.

(Mauritshuis en Haags Historisch Museum)

[9] DORDRECHTS MUSEUM & HUIS VAN GIJN & ERFGOED- CENTRUM DIEP & CBK

– fusie

In het kader van de bezuinigingen zijn het Dordrecht Museum, Huis van Gijn, Erfgoedcentrum DiEP en het Centrum voor Beeldende Kunst (CBK) samengevoegd tot één cultuurorganisatie in Dordrecht. Het bundelen van kracht en kwaliteit en tevens het zo efficiënt en effectief mogelijk uitvoeren van de taken was en is hierbij het uitgangspunt. Hoewel de samenwerking primair is ingegeven door bedrijfsmatige efficiency, ligt de meerwaarde ervan minstens evenzeer in de inhoudelijke kansen en slagkracht voor het presenteren van cultuur en geschiedenis in de stad. Door een sterkere profilering en een breder bereik is de nieuwe organisatie beter in staat de bewoners van de stad aan zich te binden alsook een grotere aantrekkingskracht uit te oefenen op toeristen. De nieuwe organisatie is voornamelijk ingericht als een projectorganisatie. De programmering is breed: tentoonstellingen, lezingen, debatten, concerten, performances, literaire avonden, theaterproducties, rondleidingen, educatieve programma's, films, symposia, het festival Urban Explorer, de Dordtse Atelierroute en wijkprojecten met Dordtse kunstenaars.

Door de samenvoeging van de organisaties is de formatie sterk gewijzigd: die is verminderd met 12 fte. Vooral op managementniveau is flink bezuinigd, van elf naar zes leidinggevenden. Daarnaast hebben de bezuinigingen onder andere geleid tot een herinrichting van de organisatie, een doelmatiger beheer van de collecties en een efficiëntere bedrijfsvoering. Na een intensieve operatie is het gelukt om aan de bezuinigingsopdracht (10% van de begroting) te voldoen.

(Dordrecht Museum)

[10] DEFENSIEMUSEA

– nieuwe organisatie

De vijf door het ministerie van Defensie gefinancierde musea zijn ondergebracht in de Stichting Defensiemusea. Vooral de problemen rond huisvesting en depots van een aantal musea maakten een herziening van structuur en organisatie noodzakelijk. Vanaf 2006 is er gewerkt aan een nieuwe organisatie. Het Militaire Luchtvaart Museum in Soesterberg en het Legermuseum in Delft gaan verder in het nieuwe Nationaal Militair Museum; het nieuwe gebouw in Soesterberg zal in het najaar van 2014 klaar zijn. Onder de Stichting Defensiemusea vallen nu het Nationaal Militair Museum, het Marinemuseum in Den Helder, het Mariniersmuseum in Rotterdam en het Marechausseemuseum in Buren. De bestuurlijke en ondersteunende taken zijn op één plaats centraal belegd en de museale verantwoordelijkheden decentraal bij de vier vestigingsmanagers. De nieuwe organisatiestructuur bewerkstelligt

1 **MINDER KOSTEN, MEER INKOMSTEN, MEER EFFICIENCY DOOR SAMENWERKING MET MUSEA EN ANDERE INSTELLINGEN**

een gezamenlijk collectie- en presentatiebeleid, een collectief collectiedocumentatiesysteem, het delen van middelen, kennis en kunde, een flexibele inzet van medewerkers en het gezamenlijk ontwikkelen van tentoonstellingen, presentaties en educatieve programma's. De centralisatie van de bestuurlijke en ondersteunende functies levert een aanzienlijke efficiencywinst op. Om invulling te geven aan de door het ministerie van Defensie opgelegde bezuiniging van 20%, zal de personeelsformatie van de nieuwe stichting 10-15 fte minder in omvang zijn.

Voor het Nationaal Militair Museum geldt nog een extra voordeel: de samenwerking met de Nationaal Militair Museum Company (NMMC), het consortium dat verantwoordelijk is voor het ontwerpen, bouwen, financieren, onderhouden en beheren van het nieuwe museumcomplex. Op grond van een contract met het ministerie van Defensie zal de NMMC de komende 25 jaar het museum onderhouden en een aantal ondersteunende diensten leveren, zoals catering, beveiliging en schoonmaak. (Stichting Defensiemusea)

[11] HUIS DOORN & PALEIS HET LOO

– personeel en expertise delen

De aanleiding voor Huis Doorn en Paleis Het Loo om krachten te bundelen, ligt feitelijk in de bestaande verschillen. Paleis Het Loo beheert een groot museaal erfgoed met een omvangrijke en professionele organisatie. Huis Doorn, op beduidend kleinere schaal, heeft vanwege de korting van de rijkssubsidie met ingang van 2013 het grootste deel van de staf van acht personen moeten ontslaan en werkt nu met vier beroepskrachten en 165 vrijwilligers. In het kader van de toekomstmogelijkheden heeft Huis Doorn het thema Wereldoorlog I gekozen als speerpunt voor een permanente expositie te Doorn, een reizende expositie en wetenschappelijke activiteiten. Maar Huis Doorn beschikt over te weinig personele inzet voor de noodzakelijke professionele aanpak. Om aan wederzijdse behoeften tegemoet te komen, is afgesproken dat Paleis Het Loo – in nader te bepalen omvang – advies en ondersteuning zal verstrekken bij de nieuwe opzet. De musea organiseren samen de reizende tentoonstelling, die start in Paleis Het Loo. Omgekeerd is Paleis Het Loo geïnteresseerd in de museale collectie van Huis Doorn, met name waar deze blijkt geeft van relaties tussen het Nederlandse vorstenhuis en Wilhelm II. Daarnaast zijn er afspraken gemaakt over het gezamenlijk inzetten van expertise op het gebied van marketing en public relations ter vergroting van het publieksbereik en de versteviging van de relatie tussen de twee musea. De complementariteit kan in beider voordeel zijn en zeker ook in het voordeel van het publiek.

(Paleis Het Loo en Huis Doorn)

[12] LEIDSE MUSEA

– ICT en P&O

Museum Volkenkunde, Naturalis, Museum Boerhaave en Rijksmuseum van Oudheden hebben gezamenlijk het initiatief genomen om een intensief onderzoek uit te voeren naar integratie van backoffice-functies op het gebied van ICT. Het gaat hierbij om shared services, servercapaciteit, netwerk- en applicatiebeheer en telecommunicatie. Het doel hiervan is niet alleen kostenbesparing, maar ook kwaliteitsmanagement en duurzaamheid. Daarnaast maakt Museum Boerhaave gebruik van de P&O-kennis en infrastructuur van Naturalis door een medewerker P&O te delen.

(Naturalis Biodiversity Center)

[13] UTRECHTS MUSEUM- KWARTIER

– verruiming horecakader

Museumhoreca is een van de aandachtsgebieden van de Stichting Utrechts Museumkwartier, een samenwerkingsverband van tien Utrechtse museale instellingen. Door vanuit de stichting de collectieve belangen van de musea consequent bij de gemeente voor het voetlicht te brengen, ontstond bestuurlijk en ambtelijk ruimte om de bestaande restricties op museumhoreca op te heffen. Het nieuwe horecakader (2012) van Utrecht maakt het mogelijk om zelfstandige horeca te exploiteren in de musea. Hierdoor kunnen de instellingen meer inkomsten uit de museumcafés genereren en nieuwe horecaconcepten ontwikkelen. Bovendien bevordert het mogelijk nieuwe bezoekersstromen. Zonder samenwerking was deze mogelijkheid er wellicht niet gekomen. Tijdens de vele contacten met de gemeente bleek men zeer gevoelig voor het belang van de sector, maar reageerde men afwijzend wanneer het om individuele belangen van musea ging. Door de meerwaarde van de museale sector als belangrijke culturele speler en beheerder van erfgoed centraal te stellen, werd de vraag om verruiming van het horecakader uit de sfeer van individuele ondernemersbelangen gehaald.

(Stichting Utrechts Museumkwartier)

[14] MUSEA ONDERLING

– gezamenlijke aankoop kunstwerken

Het Centraal Museum in Utrecht en het Museum Boijmans Van Beuningen in Rotterdam hebben in juli 2013 samen werk aangekocht van de Duitse kunstenaar Thomas Huber. Beide musea hebben ieder een werk uit een serie van twee verworven. De kunstwerken kunnen op zichzelf staan, echter samen winnen ze aan kracht en betekenis. Door de duoaankoop en samenwerking kunnen de schilderijen in de toekomst altijd samen worden getoond.

1 MINDER KOSTEN, MEER INKOMSTEN, MEER EFFICIENCY DOOR SAMENWERKING MET MUSEA EN ANDERE INSTELLINGEN

Het Centraal Museum koopt vaker werk gezamenlijk, bijvoorbeeld met het Van Abbemuseum en met het Stedelijk Museum Amsterdam. Een gezamenlijke aankoop biedt diverse voordelen, zoals het delen van de aanschafkosten en het collectieve beheer en behoud van de objecten. Bovendien zijn de fondsen sneller bereid financiële steun te verlenen. Net als het Centraal Museum is ook het Stedelijk Museum, om dezelfde redenen, een groot voorstander van een aankoop met een collega-museum. Bovendien kan deze samenwerking prima plaatshebben tussen musea die ver van elkaar zijn gelegen.

(Centraal Museum Utrecht en Stedelijk Museum)

[15] VAN GOGH MUSEUM & RIJKSMUSEUM & STEDELIJK MUSEUM

— efficiency

De drie musea rond het Museumplein in Amsterdam, het Van Gogh Museum, het Rijksmuseum en het Stedelijk Museum, werken op diverse terreinen samen, zowel in hun publieksfuncties [79] als in de bedrijfsvoering. Zo treden zij gezamenlijk op naar hun leverancier van systemen voor arbeidstijdmanagement, wat een aanzienlijke kostenbesparing oplevert. De musea inventariseren momenteel op welke terreinen zij efficiënt kunnen samenwerken, zoals service en onderhoud van installaties en techniek, liften, roltrappen, klimaatsystemen, kassa's en dergelijke. Ook zou er winst zijn te behalen bij collectieve inkoop. De musea delen expertise ten aanzien van aanschaf en aanbestedingen. Het Stedelijk Museum ontwikkelt een nieuw CRM (Customer Relation Management)-systeem en heeft veel baat gehad van de ervaringen en kennis van collega-musea, onder andere het Van Gogh Museum. Bovendien was het daardoor mogelijk de offerte lager te krijgen. Het Van Gogh Museum en het Rijksmuseum kunnen samen een externe, commercieel rendabele winkel op het Museumplein, die ook voor klanten is die niet het museum zelf ingaan. Niet alleen efficiënt en publieksgericht, maar ook imago-versterkend: de collegialiteit tussen de musea is met deze winkel zichtbaar voor het publiek.

(Van Gogh Museum en Stedelijk Museum)

[16] VAN GOGH MUSEUM & RIJKSMUSEUM & STEDELIJK MUSEUM

— meldkamer

PP10 is de gezamenlijke meldkamer en alarmcentrale van het Van Gogh Museum, het Rijksmuseum en inmiddels ook het Stedelijk Museum. Het doel was niet primair een kostenbesparing. De krachtenbundeling van Rijksmuseum en Van Gogh Museum maakte het mogelijk om een meldkamer te realiseren die aan hoge kwaliteitseisen voldeed. De musea konden samen (en met steun van OCW) de

investeringen doen die hebben geleid tot een meldkamer die meer kwaliteit kan leveren tegen ongeveer dezelfde kosten die daarvoor werden gemaakt voor de eigen, verouderde, meldkamers. Voor hetzelfde geld krijgen de musea een betere dienstverlening. De gezamenlijke meldkamer biedt mogelijkheden tot verdere verbetering en uitbreiding. Er zijn dan ook plannen om derden (museaal en niet-museaal) in de directe nabije omgeving te laten meedoen (Rijksmuseum Amsterdam en Van Gogh Museum)

[17] AMSTERDAM HERITAGE MUSEUMS

— inhoud en bedrijfsvoering

Onder de naam Amsterdam Heritage Museums hebben het Amsterdam Museum, Museum Willet-Holthuysen, Museum Ons' Lieve Heer op Solder en de Cromhouthuizen/Bijbels Museum hun krachten gebundeld. Het uitgangspunt is dat de intensieve samenwerking alle partijen ten goede komt. Er vindt een uitwisseling plaats van expertise, werkracht en collectie. De deelnemende musea hebben hun eigen stichtingen behouden. Er is gekozen voor een raamovereenkomst die, aangevuld met concrete afspraken voor zowel projecten als structurele werkzaamheden, de partners de benodigde flexibiliteit biedt. Ieder museum behoudt en bewaakt het eigen profiel en ondervindt ondersteuning vanuit de samenwerking die steeds verder vorm krijgt door inhoudelijke en bedrijfsmatige componenten. Achter de schermen wordt gewerkt aan het bijeenbrengen van drie financiële administraties en aan een nieuw boekingsbureau waar scholen terecht kunnen voor alle educatieve programma's. De musea delen ook mankracht, zoals de afdeling marketing, sales en communicatie, de afdeling educatie en het conservatorenteam.

(Amsterdam Museum)

[18] PLANTAGE AMSTERDAM

— inkoop energie

Het samenwerkingsverband Plantage Amsterdam tussen zestien instellingen in de oostelijke binnenstad van Amsterdam was bij aanvang gericht op marketing en publiciteit [109]. Maar inmiddels is ook de stap gemaakt naar duurzaamheid. In nauwe samenwerking met stadsdeel Centrum is een convenant opgesteld om duurzaam ondernemen en duurzaam toerisme in Amsterdam te stimuleren. Hiermee levert Plantage Amsterdam een bijdrage aan de klimaatdoelstellingen van de gemeente Amsterdam. De partijen committeren zich de komende twee jaar aan de doelstelling om de CO₂-uitstoot ieder jaar met 3% te reduceren. De partners kopen gezamenlijk groene energie in, wat een financieel voordeel oplevert. Plantage Amsterdam heeft twee projectmedewerkers in dienst, een voor de marketing en een voor het project duurzaamheid.

(Het Scheepvaartmuseum, Joods Historisch Museum en website Plantage Amsterdam)

1 MINDER KOSTEN, MEER INKOMSTEN, MEER EFFICIENCY DOOR SAMENWERKING MET MUSEA EN ANDERE INSTELLINGEN

[19] JOODS CULTUUR KWARTIER

– fusie

Het Joods Historisch Museum, de Portugese Synagoge en De Hollandsche Schouwburg presenteren zich gezamenlijk als het Joods Cultuur Kwartier in Amsterdam. De joodse monumentale gebouwen bevinden zich op korte afstand van elkaar in de oude jodenbuurt. De drie instellingen zijn in de loop van de tijd gefuseerd om strategische en financiële redenen. Zo is er onder meer sprake van een significante kostenbesparing door het samenvoegen van de staf. Het entreebewijs voor het Joods Cultuur Kwartier geeft toegang tot de drie instanties, inclusief het JHM Kindermuseum. Deze kruisbestuiving levert zeker 15% meer bezoekers. Door de samenwerking is bovendien de 'beurswaarde' groter, waardoor het driemanschap flink stijgt in de top 50-lijsten van toeristenorganisaties. Daarnaast werken de deelnemers van het Joods Cultuur Kwartier samen met een groot aantal andere partijen in Plantage Amsterdam [18].

(Joods Historisch Museum)

[20] JOODS HISTORISCH MUSEUM

– bedrijfsvoering

Het Joods Historisch Museum heeft kosten bespaard door het opnieuw aanbesteden van diensten. Zo zijn er veel betere prijzen bedongen bij de schoonmaakdienst die jaren voor het museum werkt en bij het uitzendbureau voor sommige suppoosten die op uitzendbasis werken. De salarisadministratie is elders uitbesteed en het museum onderzoekt of collega-musea zich kunnen aansluiten.

(Joods Historisch Museum)

[21] NOORDBRABANTS MUSEUM & SM'S

– Museumkwartier Den Bosch

Het project Museumkwartier is een samenwerking tussen de provincie Noord-Brabant, de gemeente 's-Hertogenbosch, het Noordbrabants Museum en het Stedelijk Museum 's-Hertogenbosch (SM's). Het gerenoveerde Noordbrabants Museum en het nieuwe SM's bevinden zich anno 2013 op één locatie in de binnenstad van Den Bosch. De samenwerking tussen de twee musea is vanaf 2005 geleidelijk gegroeid. Bij de start overheersten de pragmatische aspecten, namelijk de nieuwbouwplannen van beide musea, maar inmiddels staat de kwaliteitsverbetering centraal. De eigen identiteit blijft gehandhaafd, maar er is achter de schermen een intensieve samenwerking. De musea delen onder meer werkplaatsen, expeditie, museumwinkel, bibliotheek, horeca, automatisering en telefonie. Het personeel is gescheiden, maar werkt op diverse fronten wel samen. De musea bieden een combiticket Museumkwartier aan.

(Het Noordbrabants Museum en Stedelijk Museum 's-Hertogenbosch)

[22] CULTUURHUIS CODA

– cultuur onder één dak

CODA is een fusieorganisatie van vier culturele instellingen in Apeldoorn: het Historisch Museum Apeldoorn, het Van Reekum Museum voor moderne kunst, het Gemeentearchief Apeldoorn en de Openbare Bibliotheek Apeldoorn. Gezamenlijk vormen zij sinds 2003 het Cultuurhuis CODA, dat wordt bestuurd door één directeur/bestuurder. Aanleiding voor de fusie van de vier organisaties was een heel pragmatische, namelijk de bouw van een nieuw museum.

Anno 2013 is CODA een goed geïntegreerd cultuurhuis dat zowel lokaal als nationaal een rol van betekenis speelt. CODA Bibliotheek is sterk op de stad gericht en CODA Archief & Kenniscentrum bedient de lokale en regionale markt. Het cultuurhuis biedt informatie en documentatie op het gebied van (jeugd)literatuur, muziek, film, archieven, de geschiedenis van Apeldoorn en de regio. CODA Museum richt zich op het verzamelen van vooral het eigentijdse (inter)nationale sieraad en kunst op én van papier. CODA heeft met regelmaat succesvolle tentoonstellingen die uit het hele land bezoekers trekken en het imago van Apeldoorn versterken en ondersteunen. De tentoonstelling *Paper Art* (2013) is daarvan een goed voorbeeld. Papier is een belangrijk verbindend thema van de verschillende functies van CODA en verwijst naar de historie van de regio en de stad. Museum, archief en bibliotheek hadden nooit afzonderlijk op deze wijze een dergelijk bereik gerealiseerd. CODA is uitgegroeid tot een prominente speler binnen de lokale culturele infrastructuur van Apeldoorn en is voor het onderwijs een belangrijke partner en leverancier van educatieve producten.

(CODA)

[23] VOLKENKUNDIGE MUSEA

– fusie

Rijksmuseum Volkenkunde in Leiden, het Tropenmuseum in Amsterdam en het Afrikamuseum in Berg en Dal bevinden zich in een fusieproces. Al langer waren er intensieve gesprekken tussen de drie volkenkundige musea over samenwerking. Dit leidde in 2012 tot de intentie om vergaand te gaan samenwerken. Door het wegvallen van de financiering van het Tropenmuseum stonden die plannen geruime tijd op losse schroeven. Nu bekend is dat dit museum drie jaar financiële steun van de overheid krijgt, gaan de drie instellingen fuseren tot één krachtige organisatie. De samenwerking is gericht op kwaliteitsverbetering.

(Rijksmuseum Volkenkunde)

1 **MINDER KOSTEN, MEER INKOMSTEN, MEER EFFICIENCY DOOR SAMENWERKING MET MUSEA EN ANDERE INSTELLINGEN**

[24] HISTORISCH MUSEUM HAARLEMMERMEER & MUSEUM DE CRUQUIUS

– fusie

Eind 2013 fuseren Historisch Museum Haarlemmermeer en Museum De Cruquius. Het personeel werkt vanaf 1 maart 2013 al samen in een team en later dit jaar integreren de besturen in een nieuwe raad van toezicht. De instellingen werken gezamenlijk aan educatieve projecten en marketing. Er komt een coördinator voor de vrijwilligers van beide locaties. Op langere termijn zullen vrijwilligers over en weer ingezet worden en dat zal zeker het geval zijn als in de toekomst de gezamenlijke huisvesting is gerealiseerd bij het stoomgemaal aan de Cruquiusdijk. Vooruitlopend op de fusie hebben bezoekers vanaf 2013 toegang tot beide musea met één toegangkaart. Wie een kaartje koopt in het ene museum, heeft daarmee op dezelfde dag gratis toegang tot het andere. Een redelijk aantal bezoekers, vanuit beide musea, maakt hiervan gebruik. Historisch Museum Haarlemmermeer en Museum De Cruquius organiseren samen van juli tot en met oktober 2013 elke eerste zaterdag van de maand het programma Haarlemmermeer in één dag voor individuele bezoekers, met rondleidingen in beide musea. (Historisch Museum Haarlemmermeer & Museum De Cruquius)

1 MINDER KOSTEN, MEER INKOMSTEN, MEER EFFICIENCY DOOR SAMENWERKING MET HET BEDRIJFSLEVEN

[25] STEDELIJK MUSEUM SCHIEDAM & SNS BEHEER

— beheer NOG Collectie

Het Stedelijk Museum Schiedam heeft in mei 2013 een overeenkomst gesloten met SNS Beheer om de NOG Collectie te beheren en te ontsluiten. Het is een overeenkomst van vijf jaar met de intentie deze steeds stilzwijgend met vijf jaar te verlengen. In 1994 nam de toenmalige directeur van NOG Verzekeringen het initiatief om hedendaagse beeldende kunst te gaan verzamelen. De NOG Collectie bestaat inmiddels uit ruim vijfhonderd kunstwerken van 105 kunstenaars en is eigendom van de Stichting Beheer SNS Reaal. Het Stedelijk Museum Schiedam krijgt de collectie in langdurige bruikleen. Het doel is de collectie te beheren, te ontsluiten en te versterken door aankopen. Hiervoor is een van de conservatoren van het museum voor twee dagen per week beschikbaar. Onderdeel van de overeenkomst is het opstellen van collectieplan dat als basis dient voor het wervings- en afstotingsbeleid. Het voornemen is om in de komende vijf jaar drie tentoonstellingen te maken, waarbij een publicatie verschijnt. Het museum ontvangt jaarlijks een vergoeding voor het beheer en de ontsluiting van de collectie en een eenmalige vergoeding voor de overdracht van de collectie.

(Stedelijk Museum Schiedam)

[26] MUSEUM BOERHAAVE & ANTONIUS ZIEKENHUIS

— zorg voor erfgoed

Met het Antonius Ziekenhuis in Nieuwegein is Museum Boerhaave een samenwerking gestart waarbij het museum zich over het beheer van de erfgoedcollectie van het ziekenhuis ontfermt. Daarnaast ontwikkelen museum en ziekenhuis samen museale presentaties in de publieke ruimte van het ziekenhuis, met objecten afkomstig uit beider collecties. Eerder is Museum Boerhaave met het bedrijf Merford te Gorinchem een vergelijkbare samenwerking aangegaan. Het museum organiseerde in Merford een tentoonstelling gebaseerd op de eigen collectie (een afgeleide van de tentoonstelling *Soundbites* uit 2007) en droeg tevens zorg voor het erfgoed van dit geluidsmiddelenbedrijf.

(Museum Boerhaave)

[27] NATURALIS & ETI BIOINFORMATICS

— fusie

Naturalis werkt al jaren nauw samen met ETI Bioinformatics, een klein bedrijf dat gespecialiseerd is in het ontwikkelen van softwareproducten en -diensten op het gebied van biodiversiteitsinformatica. In 2012 is besloten de samenwerking te intensiveren. Dit heeft medio 2013 geleid tot een fusie. De synergievoordelen zijn talrijk: ETI heeft met Naturalis achter zich meer kansen op de markt en op het binnenhalen van projecten. Naturalis zet met ETI in huis een grote stap in het versterken van de eigen deskundigheid op het terrein van biodiversiteitsinformatica en afgeleide toepassingen. Bovendien is het heel praktisch dat ETI werk kan verrichten dat anders had moeten worden uitbesteed.

(Naturalis Biodiversity Center)

1 MINDER KOSTEN, MEER INKOMSTEN, MEER EFFICIENCY EN VERDER

[28] MUSEUM DE 5000 MORGEN

— werkgelegenheidsproject

Museum De 5000 Morgen in Hoogeveen werkt met een grote groep vrijwilligers – zeventig totaal – om de zaak draaiende te houden. Het museum heeft maar negentien formatie-uren, maar wil wel 52 weken per jaar zijn erfgoed tonen. Een inventieve oplossing van het museum was om werkzoekenden in te zetten. De rijksoverheid en de gemeenten betalen aantrekkelijke premies voor instanties die werkzoekenden een trajectbegeleiding aanbieden om hun kansen op de arbeidsmarkt te vergroten. Museum De 5000 Morgen ontvangt 30.000 euro voor vijftien werkzoekenden die klussen kunnen uitvoeren waarvoor anders geen geld beschikbaar zou zijn. Zo kan het museum extra inkomsten genereren. De uitkeringsinstanties zijn bovendien vaak bereid om een jobcoach of interne trajectbegeleider te vergoeden. Museum De 5000 Morgen is zeer positief over deze oplossing en ziet het als een ultieme kans in deze recessietijd. Als de economie weer aantrekt, kunnen de werkzoekenden doorstromen naar reguliere banen. (Museum De 5000 Morgen)

[29] JOODS CULTUREEL KWARTIER

— vrijwilligers

Het Joods Cultuur Kwartier in Amsterdam [19] werkt steeds meer met vrijwilligers, vooral op plekken die eerder niet konden worden ingevuld, zoals op het terrein van informatieverwerking en -vergaring, bepaalde suppoosttaken in de Hollandse Schouwburg en gastvrouw/gastheerschap in het Joods Historisch Museum, de Hollandse Schouwburg en de Portugese Synagoge. Vroeger vervulden uitzendkrachten sommige van deze functies. Een en ander vereist wel een betaalde, ervaren coördinator die de vrijwilligers opspoort, aanneemt en begeleidt. Zestig vrijwilligers (samen ongeveer 15 fte) runnen nu de hele ontvangst van de Hollandse Schouwburg. De bij het Digitaal Monument Joods Nederland behorende Community is volledig opgezet met hulp van onbetaalde krachten, onder aansturing van een 0,5 fte. (Joods Historisch Museum)

[30] DORDRECHTS MUSEUM

— crowdfundingactie

Het Dordrechts Museum startte in 2008 de crowdfundingactie 'Geef Dordrecht zijn gezicht terug' met als doel het schilderij *Gezicht op Dordrecht* van Jan van Goyen te kopen. Dit kunstwerk had vanaf 1948 tot 2006 in het museum gehangen, maar was in 2006 door het Rijk overdragen aan de rechtmatige eigenaren, de erven Goudstikker. Het Dordrechts Museum wilde het schilderij graag behouden voor de stad Dordrecht en na onderhandelingen waren de erven Goudstikker bereid het schilderij te ver-

kopen voor 3.500.000 euro. Een aanzienlijk bedrag (1.000.000 euro) kwam van enkele fondsen, waaronder de Vereniging Rembrandt en de Mondriaan Stichting. Hierna begon het museum met de crowdfundingactie. Bedrijven en burgers konden op allerlei manieren geld doneren om de aankoop mogelijk te maken. Aangezien Van Goyen het schilderij in 1651 vervaardigde, speelde dat jaartal een symbolische rol. Het museum opende het gironummer 1651. Met een donatie van 16.510 euro kreeg de sponsor de titel Meesterschilder. Paletpartners doneerden 1.651 euro en penseelpartners 16,51 euro. Burgers werden overal in de stad met de actie geconfronteerd, zoals op de weekmarkt en tijdens (culturele) activiteiten. Er reed een caravan door de buitenwijken om aandacht voor de actie te vragen. In zes maanden tijd haalde het museum ruim 1.000.000 euro binnen. Vanuit het Nationaal Aankoopfonds ontving het museum het ontbrekende bedrag, waardoor de aankoop mogelijk werd. Het museum constateerde positieve neveneffecten als een grotere naamsbekendheid, versterking van het imago, meer bezoekers en een grotere verbondenheid van de inwoners van Dordrecht met het museum en het schilderij. (Dordrechts Museum)

[31] HUYGENSMUSEUM HOFWIJCK & MUSEUM BOERHAAVE

Huygenmuseum Hofwijck, de voormalige buitenplaats van Constantijn en Christiaan Huygens, is in 2013 vernieuwd. De buitenzijde is compleet gerestaureerd en het museum heeft twee nieuwe verdiepingen gekregen. Hofwijck heeft voor de inrichting contact gezocht met Museum Boerhaave, dat op dat moment bezig was met de voorbereidingen van de tentoonstelling *Vindingrijk* (juli-september 2013) over de uitvindingen en ontdekkingen van Christiaan Huygens. Twee van de spellen voor die tentoonstelling zijn door Boerhaave in tweevoud gemaakt, zodat op de Christiaanzolder in Hofwijck nu een toverlantaarn en een cycloïde knikkerbaan staan. Museum Boerhaave heeft voor één van de spellen gebruikgemaakt van de expertise van Hofwijck. Een mooie inhoudelijke en kostenbesparende vorm van samenwerking. (Huygenmuseum Hofwijck)

[32] SCIENCE CENTER NEMO & OLYMPISCH STADION

In de zomer van 2012 ontwikkelde NEMO, in samenwerking met de Vrije Universiteit, de tijdelijke tentoonstelling Sportlab. Na afloop heeft het Olympisch Stadion twee van de door NEMO ontwikkelde interactieve modules kunnen overnemen. Deze hebben een permanente plek gekregen in Olympic Experience, het museum in het Olympisch Stadion. (Olympisch Stadion)

1 MINDER KOSTEN, MEER INKOMSTEN, MEER EFFICIENCY EN VERDER

[33] VERZETSMUSEUM

— opslag objecten in bejaardentehuis

Het Verzetsmuseum Amsterdam heeft de beschikking gekregen over een opslagruimte voor niet-museale objecten, zoals onverzekerde tentoonstellingsmateriaal, op de zolder van een nabijgelegen bejaardentehuis. Dit gebeurt met gesloten beurzen. De bewoners mogen als tegenprestatie het museum gratis bezoeken.

(Verzetsmuseum Amsterdam)

[34] FRANS HALS MUSEUM / DE HALLEN

— zelf catalogi drukken

De Stichting Frans Hals Museum/De Hallen laat tentoonstellingscatalogi zelf drukken en verkoopt deze in eigen huis en in kleine oplage bij lokale boekhandels. Dit werkt kostenbesparend en kan zelfs geld opleveren. De kosten van de zes catalogi van de *De Hallen Haarlem*-zomerserie bedroegen bij een oplage van twee- tot drieduizend exemplaren ongeveer 7,50 euro per stuk. Bij een verkoopprijs van 15 euro leverde het een winst op van 7,50 euro per boek. Via een uitgeverij is een catalogus enkel winstgevend wanneer de oplage groot is en het boek ook buiten het museum wordt verkocht.

(Frans Hals Museum / De Hallen)

[35] ZUIDERZEEMUSEUM

— externe meldkamer

Het Zuiderzeemuseum heeft met zijn openluchtmuseum een groot en moeilijk te beveiligen terrein. Afgelopen jaren is door het inzetten van externe partijen en door toepassing van nieuwe digitale technieken een forse besparing gerealiseerd. Zo dient een externe meldkamer in Eindhoven als back-up en zorgt een samenwerkingsverband met omliggende bedrijven voor een beveiliging – voor eventuele fysieke assistentie.

(Zuiderzeemuseum)

2 KENNIS DELEN, KRACHTEN BUNDELEN DOOR SAMENWERKING MET MUSEA EN ANDERE INSTELLINGEN

[36] RIJKSMUSEUM VAN OUD- HEDEN & VATICAN & LOUVRE

— restauratieproject

Als begunstigde van de BankGiro Loterij krijgt het Rijksmuseum van Oudheden (RMO) vanaf 2010 tot en met 2014 jaarlijks een bedrag van 200.000 euro uitgekeerd. In 2012 zijn de middelen deels besteed aan het grootschalige restauratieproject van Egyptische houten mummiekisten. Het RMO voert dit project uit in samenwerking met de Vaticaanse Musea en het Louvre. Kennisuitwisseling was een belangrijke drijfveer voor deze samenwerking. Met de gerestaureerde kisten krijgt het RMO bovendien meer geschikte objecten voor reizende tentoonstellingen en kan daarmee extra omzet genereren. Dit aspect van ondernemerschap was voor de BankGiro Loterij een belangrijk motief voor ondersteuning. Gerelateerd aan het restauratieproject is de tentoonstelling *Mummiekisten van de Amon-priesters* (april-september 2013), met twee mummiekisten uit het Vaticaan en het Louvre. Deze expositie reist door naar het Vaticaan.

(Rijksmuseum van Oudheden)

[37] NEMO & MUSEUM BOERHAAVE

— bundeling wetenschap en techniek

Het ministerie van OCW heeft Museum Boerhaave en NCWT/NEMO uitgenodigd om aan te geven hoe samenwerking tussen beide instellingen in de toekomst vruchten kan afwerpen. Een recent product van de eerste verkenningen tot samenwerking is de tentoonstelling *Vermakelijke wetenschap* in NEMO, waar originele voorwerpen uit de collectie van Museum Boerhaave zijn geïntegreerd in een doe-opstelling. Museum Boerhaave en NCWT werken al samen op het gebied van collectiebeheer en willen komen tot een nationaal instituut voor wetenschap, techniek en geneeskunde, op verschillende locaties, met een grote rol voor wetenschap- en techniekcommunicatie. Samen vormen de musea een kerninstelling voor natuurwetenschappen, techniek en geneeskunde – een gebied dat in het recente advies van de Raad voor Cultuur niet is opgenomen.

(Museum Boerhaave en NEMO)

[38] MAURITSHUIS & RKD

— Rembrandt Database

The Rembrandt Database is een gezamenlijk initiatief van het Mauritshuis en het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie en is met steun van de Andrew W. Mellon Foundation in New York ontwikkeld. Op deze Engelstalige website, die vanaf september 2012 online is, presenteren internationale musea en onderzoeksinstellingen informatie en documentatie over schilderijen van – of toegeschreven aan – Rembrandt. De database brengt over de hele wereld verspreide documenten virtueel bij elkaar, zodat het voor een wetenschappelijk publiek

mogelijk is dit materiaal in onderlinge samenhang te bestuderen. Het aantal opgenomen schilderijen was bij de lancering nog beperkt tot werken van het Mauritshuis, de National Gallery in Londen en The Metropolitan Museum of Art in New York, maar krijgt de komende jaren uitbreiding door de samenwerking met onder andere het Rijksmuseum in Amsterdam, kunstmusea in Berlijn, Dresden, Kassel en München, Musée du Louvre in Parijs, J. Paul Getty Museum in Los Angeles en de National Gallery of Art in Washington.

(Mauritshuis)

[39] VAN ABBEMUSEUM

— internationale samenwerking

Het Van Abbemuseum in Eindhoven is partner van de nieuwe museumconfederatie L'Internationale. De Europese Unie heeft 2,5 miljoen euro toegekend aan L'Internationale voor een vijfjarig programma dat leidt tot een duurzaam nieuw model voor openbare musea in Europa. Deze subsidie maakt de ontwikkeling van een nieuwe vorm van culturele samenwerking mogelijk, waarbij de deelnemers collecties, artistiek onderzoek, technologie en publieke toegang kunnen delen. Deze diepgaande vorm van internationale samenwerking reikt ver buiten de kaders van het recente sectoradvies van de Nederlandse Raad voor Cultuur. L'Internationale ontving de EU-toekenning voor het programma *The Uses of Art – The Legacy of 1848 and 1989 (UoA)*, een divers programma van tentoonstellingen, symposia, publicaties, magazines, een online forum, een educatieplatform en uitwisselingen van personeel. Het UoA-programma wordt gecoördineerd door het Van Abbemuseum en gaat in 2013 van start met een tentoonstelling georganiseerd door Reina Sofía, waarin een nieuw perspectief voor de kunstgeschiedenis wordt voorgesteld. Later dit jaar presenteert L'Internationale zichzelf tijdens een mondiale top, georganiseerd door Reina Sofía en Moderna Galerija. Eind 2013 opent in het Van Abbemuseum de tentoonstelling *Museum of Arte Útil*. Het programma eindigt in 2017 met gelijktijdige tentoonstellingen en evenementen door heel Europa.

L'Internationale bestaat uit zes belangrijke Europese musea: Moderna Galerija (Ljubljana), Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía (Madrid), Museu d'art Contemporani de Barcelona, Museum van Hedendaagse Kunst SALT (Istanbul en Ankara) en het Van Abbemuseum. Het programma wordt ondersteund door partners uit het academische en artistieke veld, onder andere Grizedale Arts (Cumbria), Liverpool John Moores University, KSK School of Arts University College Gent en Universität Hildesheim.

(persbericht Van Abbemuseum)

2 KENNIS DELEN, KRACHTEN BUNDELEN DOOR SAMENWERKING MET MUSEA EN ANDERE INSTELLINGEN

[40] NEGEN MUSEA & ICN

— beheer en behoud hedendaagse beeldende kunst

De Stichting Behoud Moderne Kunst (SBMK) houdt zich sinds 1995 bezig met projecten op het gebied van het beheer en behoud van hedendaagse beeldende kunst. Negen Nederlandse musea met een grote collectie moderne kunst zijn direct betrokken bij de SBMK. Het gaat om het Groninger Museum, het Bonnefantenmuseum, Stedelijk Museum Amsterdam, Kröller-Müller Museum, Museum Boijmans Van Beuningen, Gemeentemuseum Den Haag, De Pont, Van Abbemuseum en het Centraal Museum Utrecht. De tiende partij is Instituut Collectie Nederland, afdeling Collecties. Gezamenlijk betalen zij de overheadkosten van de stichting en maken hiermee duidelijk dat ze de conservering van hun collectie belangrijk vinden, oog hebben voor de problematiek die daarmee samenhangt en de noodzaak inzien van (internationale) samenwerking. De SBMK initieert projecten, maakt de uitvoering ervan mede mogelijk en zorgt ervoor dat de verkregen informatie toegankelijk wordt voor vakgenoten. Vanwege de veelomvattende problematiek is een multidisciplinaire (internationale) aanpak onontbeerlijk. De SBMK heeft zich vanaf het begin gericht op samenwerking tussen conservatoren, restauratoren, natuurwetenschappers, kunstenaars, juristen, filosofen, kunsthistorici en kunsttheoretici. De SBMK bundelt niet alleen de krachten uit de museale wereld, maar ook die uit onderzoeksinstellingen, universiteiten en andere opleidingscentra. Ook is er samenwerking met gespecialiseerde instellingen op het gebied van video, film, geluid en andere nieuwe media. (website SBMK)

[41] LEIDEN GLOBAL

— musea en wetenschappelijke instellingen

Eind mei 2013 is het nieuwe samenwerkingsverband Leiden Global van start gegaan. Hierin gaan Leidse onderzoeksinstellingen en musea kennis, collecties, onderzoek en onderwijs op het gebied van 'wereldzaken' met elkaar verbinden. De organisaties werken nu al veelvuldig samen, maar met de oprichting van Leiden Global geven zij uitdrukking aan de ambitie om deze samenwerking inhoudelijk verder te intensiveren en een bredere bekendheid te geven aan de resultaten ervan. De feestelijke start van Leiden Global en de lancering van de website leidenglobal.org vindt plaats in het najaar van 2013 met tal van activiteiten. Partners zijn het Rijksmuseum Volkenkunde, de Universiteit Leiden, het Rijksmuseum van Oudheden, het Afrika-Studiecentrum, het International Institute for Asian Studies, het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land-, en Volkenkunde, het Nederlands Instituut voor het Nabije Oosten en het Roosevelt Study Center. (persbericht Rijksmuseum Volkenkunde)

[42] RIJKSMUSEUM

— kenniscentra conservering en wetenschap

Het Ateliergebouw is een centrum voor conservering en restauratie van het Rijksmuseum, de Universiteit van Amsterdam en de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed. Door de gezamenlijke huisvesting van opleiding, onderzoek en praktijk in één gebouw zogen de drie organisaties voor een uniek kenniscentrum op het gebied van conservering en restauratie.

In het Karel van Mander Instituut bundelen het Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie en het Rijksmuseum de wetenschappelijke krachten. Zo vormen zij een topinstituut voor wetenschappelijk onderzoek en kennis. Het instituut gaat tevens een landelijke steunfunctie vervullen op het gebied van museaal kunsthistorisch onderzoek. (Rijksmuseum Amsterdam)

[43] DUTCH MASTERS FOUNDATION

— internationale positionering

De Dutch Masters Foundation is een unieke samenwerking tussen het Mauritshuis, het Koninklijk Concertgebouworkest en het Nederlands Dans Theater. Samen hebben zij een steunstichting in Engeland opgericht (met 'charity status') om nieuwe initiatieven bij alle drie de organisaties evenwichtig te ondersteunen. Minstens vier keer per jaar organiseren zij voor de leden evenementen in en rond Londen. De ongeveer veertig leden genieten dan van speciaal voor hen georganiseerde optredens en van kijkjes achter de schermen. Tegelijkertijd profiteren de drie organisaties inhoudelijk van de samenwerking. Binnen een jaar na oprichting was de organisatie kostendekkend. De inkomsten zijn de afgelopen twee jaar uitbetaald. (Mauritshuis)

[44] STICHTING MUSEA EN HERINNERINGSCENTRA 40-45

— intermuseale samenwerking

In 2011 heeft een aantal Nederlandse musea en herinneringscentra die zich richten op de periode 1940-1945 de handen ineen geslagen, resulterend in de oprichting van de Stichting Musea en Herinneringscentra 40-45 (afgekort SMH 40-45). De stichting krijgt financiële steun van het Nationaal Fonds voor Vrijheid en Veteranenzorg en de leden betalen contributie. Doelstellingen van de SMH 40-45 zijn:

- een bijdrage leveren aan het levend houden van de herinnering aan bezetting, vervolging en verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog;
- de doelstellingen van de deelnemers ondersteunen door uitwisseling van informatie en door samenwerking op punten van gemeenschappelijk belang;

2 KENNIS DELEN, KRACHTEN BUNDELEN DOOR SAMENWERKING MET MUSEA EN ANDERE INSTELLINGEN

- gesprekspartner zijn voor de overheid en bij fondsen;
- gezamenlijke initiatieven bevorderen alsmede de financiering ervan regelen;
- activiteiten (laten) uitvoeren, onder andere op het terrein van scholing en deskundigheidsbevordering.

De stichting wil het publieksbereik en het gezamenlijke aanbod optimaliseren. De samenwerking zorgt voor vergroting van de efficiency, voor kennisdeling en het sterker staan bij zalen als beleidsbeïnvloeding en fondsenwerving. Het publieksbereik is breed: in 2012 trokken de tien musea en herinneringscentra gezamenlijk 685.360 bezoekers. Het feit dat SMH 40-45 een 'bottom-up' initiatief is vanuit de musea en herinneringscentra WOII én dat de musea zeer uiteenlopende subsidierelaties met de overheid hebben, maakt het initiatief extra interessant. Aangesloten instellingen zijn Airborne Museum 'Hartenstein', Herinneringscentrum Kamp Westerbork, Hollandsche Schouwburg, Indisch Herinneringscentrum Arnhem, Nationaal Oorlogs- en Verzetsmuseum (Liberty Park) Overloon, Nationaal Bevrijdingsmuseum 1944-1945 Groesbeek, Nationaal Monument Kamp Amersfoort, Nationaal Monument Kamp Vught, Stichting Verzetsmuseum Amsterdam en Bevrijdingsmuseum Zeeland. (TiMe Amsterdam)

[45] PLATFORM DRENTSE MUSEA

— **intermuseale samenwerking**
Platform Drentse Musea is een netwerk van 44 samenwerkende musea in Drenthe. De samenwerking had onder meer als opzet de museumconsulent te vervangen, door de krachten te bundelen en door een effectieve uitwisseling van informatie en kennis. In het najaar van 2012 is een gezamenlijke website gelanceerd met een presentatie van alle collecties. Ook is er een intranet voor de musea. Uitwisseling van kennis, ervaring en informatie vindt plaats door bij elkaar op bezoek te gaan en in gezamenlijke projecten als *Verhalen vertellen*. Er is al vier keer een (jaarlijks) Museumcongres voor Drentse Musea gehouden met als doel kwaliteitsverbetering bij de individuele museummedewerker. Thema's waren bijvoorbeeld het maken van tentoonstellingen en het opstellen van een communicatiebeleid. Op dit moment werkt het Platform aan het opzetten van een systeem voor collectiedigitalisering: het ontwikkelen van software en cursussen, met als uiteindelijk doel het realiseren van een volledig gedigitaliseerde collectie van alle musea in Drenthe. Ook zijn er gezamenlijke acties, zoals het aanbieden van één toegangskaartje dat geldig is voor meerdere musea. Vier jaar geleden is de Drentse Museapas geïntroduceerd voor alle medewerkers van de Drentse Musea, met gratis toegang voor twee personen tot alle Drentse musea. (Drents Museum)

[46] KENNISCLUSTER ARNHEM

Eind 2013 opent in Arnhem het kenniscluster zijn deuren. De Openbare Bibliotheek, het Kunstbedrijf Arnhem, de Volksuniversiteit en het Historisch Museum Arnhem gaan samen verder in een nieuw gebouw. De functies van de bibliotheek en het Historisch Museum Arnhem versmelten tot een nieuwe functie in het Erfgoedcentrum. De samenwerking blijft echter niet beperkt tot deze twee partners. De instellingen binnen het nieuwe kenniscluster zullen een gezamenlijk expositieprogramma opstellen. Het ontwerp van het gebouw voorziet in een brede 'loopstraat' of luie trap die zich rond de kern van het gebouw slingert. Deze publieke ruimte van het gebouw is volledig ingericht als expositieruimte. (Museum voor Moderne Kunst Arnhem/Historisch Museum Arnhem)

[47] EUROPEAN EXHIBITION NETWORK

Het European Exhibition Network (EEN) is een initiatief dat mede dankzij het Drents Museum tot stand kwam. Europese musea van vergelijkbare grootte, met vergelijkbare ambitie en een vergelijkbaar budget en tentoonstellingsprogramma, kunnen zich bij dit netwerk aansluiten. Inmiddels hebben tien belangrijke Europese musea zich verbonden aan EEN. De bijeenkomsten hebben als doel elkaar op de hoogte te houden van alle plannen om zo tot een uitwisseling of samenwerking te komen. (Drents Museum)

[48] KLOKKENMUSEA ASTEN EN BEIJING

— **duopresentaties**
Het Dazhongsi Ancient Bell Museum in Beijing en Klok & Peel Museum in Asten hebben de ambitie de komende jaren nadrukkelijk te gaan samenwerken. De twee musea, toonaangevend in de wereld op het gebied van beiaards (carillons) en luidklokken, willen de rijke beiaardcultuur van China en die van de Lage Landen met elkaar verbinden. Dit zou bijvoorbeeld vorm kunnen krijgen in duopresentaties of een koppeling via de moderne media. De samenwerking kan de culturele aantrekkingskracht van Brabant versterken, maar ook de deur openzetten voor het Brabantse bedrijfsleven richting Beijing. In 2013 en 2014 krijgt de samenwerking verder gestalte. (Klok & Peel Museum Asten)

2 KENNIS DELEN, KRACHTEN BUNDELEN DOOR SAMENWERKING MET MUSEA EN ANDERE INSTELLINGEN

[49] FRIES MUSEUM & TRESOAR

— structurele samenwerking tussen museum en archief

Het Fries Museum en Tresoar (het Fries Historisch en Letterkundig Centrum) onderzoeken de mogelijkheden voor een structurele strategische samenwerking of een fusie. Hiervoor is de eerste fase afgerond, te weten een inhoudelijk onderzoek naar gezamenlijke doelstellingen, meerwaarde en -opbrengst, de werkprocessen en de juridische en bestuurlijke aspecten. Er lopen al diverse samenwerkingsprojecten. Zo is de keramiekbibliotheek van het Keramiekmuseum Prinsessehof aan Tresoar overgedragen, in het kader van de vorming van een erfgoedbibliotheek in Friesland. Ook de WOII-bibliotheekcollecties van het Verzetsmuseum zijn naar Tresoar gegaan. Er komt een kenniscentrum WOII in het nieuwe Verzetsmuseum, waar bezoekers aanvullende informatie kunnen vinden over de Tweede Wereldoorlog in Friesland. Tresoar sluit daarop aan en zal een kenniscentrum WOII in Tresoar inrichten. Daarnaast is de ICT van het Fries Museum ondergebracht bij Tresoar en zijn er gezamenlijke websites, zoals Friese Merklappen en Fries Aardewerk. (Fries Museum)

[50] TEXTIELMUSEUM

— kennisverdieping, innovatie en cross-overs

In het TextielMuseum huist het TextielLab, een professionele experimenteertplek voor (mode)ontwerpers, (interieur)architecten, kunstenaars en studenten. De focus ligt op innovatie en de kruisbestuiving tussen de disciplines design, kunst en erfgoed op het gebied van textiel. Onderzoek, experiment, talent- en productontwikkeling komen hier samen. Het leidt tot samenwerking met creatieve partijen, het onderwijs en het bedrijfsleven. Het TextielMuseum/TextielLab is partner in het CRISP-project (Creative Industry Scientific Project).

Het doel van de educatieve programma's is creativiteitsbevordering en talentontwikkeling. In samenwerking met partners in binnen- en buitenland is het project European Textile Trainee opgezet. Het TextielMuseum/TextielLab ontvangt de meest talentvolle trainees van Europese instituten, die een stage van zes weken volgen. Ook is er een samenwerking met ROC's en hogescholen voor de opleiding tot creatief vakman.

Om de toepassingsmogelijkheden en innovaties op het grensgebied tussen textiel en architectuur te onderzoeken en voor een groter (vak)publiek toegankelijk te maken, organiseert het TextielMuseum het project *Architextiles*, samen met partners uit het bedrijfsleven en de culturele en creatieve sector. Het doel is kennisverdieping en de bevordering van cross-sectorale samenwerking. In samenwerking met Het Nieuwe Instituut (Nederlands Architectuurinstituut, Premisela, Nederlands Instituut voor Design en Mode en Virtueel Platform) zijn er

expertmeetings die zich richten op een vakpubliek van architecten, ontwerpers, technische experts en professionals uit het bedrijfsleven in Nederland en Europa. Het project omvat daarnaast collectieopdrachten aan ontwerpers, een tentoonstelling in het museum, een internationale presentatie tijdens de Architectuurbiënnale 2014 in Venetië en een educatief project. Internationale masterstudenten gaan in het TextielLab werken aan een onderzoeksvraag gerelateerd aan *Architextiles*. (TextielMuseum Tilburg)

[51] CULTURELE INSTELLINGEN IN MAASTRICHT

— fusies

In 2008 zijn Natuurhistorisch Museum Maastricht en Centre Céramique samengevoegd tot één organisatie, met behoud van twee identiteiten. In het Centre Céramique is de bibliotheek ondergebracht alsmede diverse collecties, zoals de aardewerkcollecties van Sphinx, Societé Céramique en Mosa, de Limburgse en Maastrichtse archeologiecollecties en de glascollectie. De nieuwe organisatie heeft één directeur. In 2012 is er vervolgens ook gefuseerd met Kumulus, centrum voor kunst en cultuureducatie in Maastricht. Net als bij de eerdere fusie heeft ook deze fusie behoud van identiteit op het oog alsmede imagoverbetering, bedrijfsmatige samenwerking, kwaliteitsverbetering en inhoudelijke versterking. Hoewel de feitelijke aanleiding van de fusie bezuiniging was en pragmatisch van aard was, hechten alle partijen groot belang aan de meerwaarde van een samenwerking tussen een museum, een bibliotheek en een cultuureducatief centrum. De inhoud is leidend om samen meer te betekenen dan alle onderdelen apart. Het gaat overigens om drie gemeentelijke instellingen; bij verschillende besturen zou een soortgelijke fusie ingewikkelder zijn. (Natuurhistorisch Museum/Centre Céramique Maastricht)

[52] GLASMUSEUM LEERDAM

— ontwerp en productie

Het Nationaal Glasmuseum Leerdam plaatst glaskunst in een artistieke en sociale context en werkt hiervoor met tal van partners. Met het TextielMuseum is overleg inzake productontwikkeling. In het TextielLab van dit museum werken kunstenaars, veelbelovende studenten en internationale (mode)ontwerpers. De twee musea onderzoeken welke producten van textiel in relatie met glas geproduceerd kunnen worden. Het Glasmuseum heeft het eigen label *by Nationaal Glasmuseum & Goods* en werkt samen met een distributeur van hedendaags design aan het ontwerp en de productie van design glas.

Er is nauwe samenwerking met de academies, bijvoorbeeld met de Gerrit Rietveld Academie in het project *MuseumAtelier+*. Verschillende internationale gastdocenten geven les en elke workshop

2 KENNIS DELEN, KRACHTEN BUNDELEN DOOR SAMENWERKING MET MUSEA EN ANDERE INSTELLINGEN

in de Glasblazerij mondt uit in een tentoonstelling in het Nationaal Glasmuseum. Ook studenten van de Design Academy Eindhoven krijgen introducties over de techniek van het glasblazen. Hun concepten worden vertaald in glas. Van de resultaten hiervan gaat de academie verschillende presentaties organiseren. Het Glasmuseum participeert voorts in het onderwijstraject *Industrial Design* van de Koninklijke Academie van Beeldende Kunsten in Den Haag, door middel van een introductie of een cursus over het glasblazen. Hieruit volgen concrete ontwerp opdrachten. Met de mbo-vakopleidingen van Sint Lucas Boxtel zijn afspraken gemaakt over een intensieve samenwerking in het kader van werkervaring. (Nationaal Glasmuseum Leerdam)

[53] MAURITSHUIS EN UNIVERSITEITEN

– Science4Arts-projecten

In samenwerking met de Technische Universiteit van Delft en de Universiteit van Amsterdam heeft het Mauritshuis voor twee projecten een Science4Arts-subsidie gekregen van de Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO). Onder leiding van de TU Delft en samen met nationale en internationale partners – en met financiële steun van de Amerikaanse National Science Foundation (NSF) – is het *ReVisRembrandt*-project van start gegaan. Dit project heeft zich ten doel gesteld om nieuwe diagnostieke onderzoeksmethoden te ontwikkelen die het mogelijk maken om zowel chemische als fysieke veranderingen in olieverfschilderijen in kaart te brengen. Dit Science4Arts-project richt zich op het late werk van Rembrandt.

Samen met de Universiteit van Amsterdam is het Mauritshuis ook betrokken bij *PAinT*, een ander Science4Arts-project dat zich bezighoudt met (het simuleren van) chemische processen die veranderingen veroorzaken in olieverfschilderijen. Dit onderzoek richt zich op reactie- en migratieprocessen in historische olieverven en de invloed van interne en externe condities hierop, zoals pigmentatie, laagopbouw, klimaat en gebruik van oplosmiddelen. Het project is van fundamenteel belang voor de conservering van schilderijen. (Mauritshuis)

[54] ZEEUWS MUSEUM & WILLEM DE KOONING ACADEMIE

– voor en door jongeren

Tussen het Zeeuws Museum en de docentenopleiding van de Willem de Kooning Academie Rotterdam is de afgelopen twee jaar een stevige samenwerking ontstaan. Het museum heeft al jaren het jongerenprogramma *Me, Myself & I* en wil voor jongeren een plek zijn waar ze zich kunnen ontwikkelen, kennis opdoen, hun vaardigheden uitbreiden, hun creativiteit en ideeën kwijt kunnen of een visie kunnen ontwikkelen over museumeducatie en -pre-

sentatie. Binnen het kader van dit jongerenprogramma ontwikkelt het museum in samenwerking met studenten van de Willem de Kooning Academie jaarlijks een bijzondere kunst- en cultuurdag in het kader van het vak CKV voor leerlingen uit het voortgezet onderwijs. Op een CKV-dag komen vierhonderd vmbo-leerlingen uit Goes en Terneuzen naar het Zeeuws Museum om kennis te maken met de vaste presentatie en tentoonstellingen. Dertig derdejaars studenten van de Willem de Kooning Academie zorgen voor speciale workshops. Het uitgangspunt is dat leerlingen een werk bekijken, erop reageren en er daarna zelf mee aan de slag gaan. Dit kan in de vorm zijn van een film, een presentatie, een wand-schildering of een eigen object.

Deze samenwerking biedt voor alle partijen voordelen. Het Zeeuws Museum kan op deze manier heel veel leerlingen tegelijkertijd bedienen met een interactief programma. Het deelt kennis met de studenten en blijft op de hoogte van de ontwikkelingen binnen het onderwijs. De studenten krijgen praktijkkennis door het verzorgen van een workshop. Voor de leerlingen is het een laagdrempelige kennismaking met een museum. (Zeeuws Museum)

[55] COBRA MUSEUM & GERRIT RIETVELD ACADEMIE

– honoursprogramma

Het Cobra Museum en de Gerrit Rietveld Academie zijn een driejarige samenwerking aangegaan in de vorm van een honoursprogramma. Het Cobra Museum wil op een experimentele manier zijn culturele erfgoed rondom de Cobra-beweging (1948-1951) verbinden met het heden en zich openstellen voor jonge generaties kunstenaars. Het museum nodigde studenten van de Gerrit Rietveld Academie in Amsterdam uit onderzoek te doen door middel van kritische reflectie en praktijkervaring. Elf studenten van verschillende bacheloropleidingen waren hiervoor geselecteerd. Gedurende het programma hebben ze verschillende onderwerpen, die verband houden met de Cobra-beweging, kritisch tegen het licht gehouden. Dit gebeurde aan de hand van theorie, excursies, lessen van gastdocenten en ervaring met origineel werk en documentair materiaal. Het Cobra Museum had hiervoor zijn museumcollectie en archief opengesteld. Hieruit is het onderzoeksprogramma *Cracking Cobra* voortgekomen, dat op 24 mei 2013 is gelanceerd met het bekendmaken van de plannen en het tonen van onderzoek, schetsen en maquettes. In de zomermaanden vond de toepassing plaats en waren de studenten verantwoordelijk voor tijdelijke interventies in bestaande tentoonstellingen. (website Cobra Museum)

2 KENNIS DELEN, KRACHTEN BUNDELEN DOOR SAMENWERKING MET MUSEA EN ANDERE INSTELLINGEN

[56] MUSEA & UNIVERSTEIT LEIDEN

– MuseumJeugdUniversiteit

Het Rijksmuseum van Oudheden is initiatiefnemer van de MuseumJeugdUniversiteit. Iedere zondag zijn er hoorcolleges voor nieuwsgierige kinderen van 8 tot en met 12 jaar. Het doel is kinderen door wetenschappers en conservatoren op een toegankelijke maar ook weer niet té laagdrempelige manier kennis te laten maken met de collectie en met het museum als wetenschappelijk instituut. Het RMO wilde dit concept graag met andere musea delen. Een goed idee leidt tot een gedeeld merk en kan meer eigen inkomsten genereren. In september 2009 waren de Leidse musea de eerste die de formule opnamen in hun programma. Ook de Universiteit Leiden verbond zich aan de MuseumJeugd-Universiteit, waarmee de musea en de academie aantoonde dat zij wetenschapseducatie, ook voor de jongsten, serieus nemen. Vanaf najaar 2010 volgde een aanzienlijke landelijke uitbreiding. In 2012 namen vijftig musea deel en in 2013 is het aantal weer verhoogd. Van Enkhuizen tot Maastricht en van Ezinge tot Den Haag vertellen wetenschappers en museummedewerkers over spannende, grappige en opmerkelijke onderwerpen. Shell Nederland financiert sinds 2010 de landelijke coördinatie vanuit het RMO en zal dit in 2014 voortzetten. Daarnaast draagt de VSC (Vereniging van Samenwerkende Centra en musea in wetenschap en techniek) bij aan het project, in financiële en promotionele zin. In 2012 zijn er landelijk drieduizend collegekaarten verkocht, waarvan driehonderd bij het RMO. (Rijksmuseum van Oudheden)

[57] HAAGSE MUSEA EN BASISSCHOLEN

– Cultuurmenu

Cultuurmenu is een zeer effectief samenwerkingsverband van Museon, Mauritshuis, Museum Beelden aan Zee, Haags Historisch Museum, Museum de Gevangenpoort, Muzee Scheveningen, Mesdag Collectie, Panorama Mesdag, Museum Meerman- no, Museum voor Communicatie, Humanity House, Letterkundig/Kinderboekenmuseum. Gezamenlijk bieden zij een educatief programma aan de Haagse basischolen aan. Voordeel hiervan is dat de organisatie rond de lessen, de planning en het busvervoer vanuit één centraal punt plaatsvindt. Iedere instelling richt zich met de les uit het Cultuurmenu op een eigen groep en kiest voor een lesinhoud die aansluit bij de leeftijd en de leerstof op school. Hierdoor biedt het Cultuurmenu, net als de school, een door- gaande leerlijn aan leerlingen. Het streven is om via het Cultuurmenu alle Haagse schoolkinderen te laten kennismaken met de musea in hun stad. (Gemeentemuseum Den Haag en Mauritshuis)

[58] CULTURELE INSTELLINGEN IN DEN HAAG

– samenwerken in kunsteducatie

Het Gemeentemuseum Den Haag ontwikkelt samen met Heden, Stroom, Nest, Haags Kinderatelier, Art-S-Cool, drie ontwikkelscholen en vijf testscholen een gezamenlijk en totaal vernieuwd samenhangend educatief aanbod voor een doorlopende leerlijn voor het primair onderwijs. Voor een soortgelijk project voor het voortgezet onderwijs werkt het museum samen met Johan de Witt Scholengroep, Haags Filmhuis, Theater aan het Spui en het Korzo theater. Eveneens voor het voortgezet onderwijs is in samenwerking met het Residentie Orkest een lesprogramma beschikbaar rond het schilderij *Victory Boogie Woogie* van Piet Mondriaan. Een succesvol aanbod waarmee leerlingen zelf kunnen waarmaken dat een combinatie van kunstuitingen erg goed kan passen bij één kunstwerk. (Gemeentemuseum Den Haag)

[59] FLIPJE & STREEKMUSEUM

– digitale erfgoedleerlijn

Flipje & Streekmuseum in Tiel werkt al acht jaar voor een doorgaande erfgoedleerlijn samen met scholen voor primair en speciaal onderwijs, het archief, de bibliotheek en het centrum voor de kunsten in Tiel. Na acht jaar was deze leerlijn aan vernieuwing toe. De samenwerkende partijen bouwen nu aan een generiek model voor een doorgaande digitale erfgoedleerlijn. Deze krijgt een dusdanige vorm dat ook andere partners, lees musea, erfgoedinstellingen en scholen, de leerlijn kunnen gebruiken. In dit project werkt het museum samen met eerdergenoemde instellingen en met de provinciale ondersteuningsinstellingen Edu Art, Stichting Gelders Erfgoed, game-ontwikkelaars, ICT-bedrijven en de gemeente Tiel. (Flipje & Streekmuseum)

[60] NEMO & UVA

– leerstoel science en non-formeel leren

In 2011 is op verzoek van NEMO bij de Universiteit van Amsterdam (UvA) een bijzondere leerstoel ingesteld – Cognitieve ontwikkelingspsychologie: in het bijzonder science leren in non-formele omgevingen –, die direct verbonden is aan het NEMO Science Learning Center. Doel van de samenwerking is kennis over non-formeel leren uit te bouwen, te toetsen en actief in te zetten binnen programma's van Science Center NEMO. Kinderen en volwassenen krijgen optimaal de gelegenheid hun fascinatie en talenten voor wetenschap en techniek te ontwikkelen. De opgedane kennis deelt het SLC actief met relevante intermediairs in het veld van wetenschap en techniek: leerkrachten, docenten, universiteit, bedrijfsleven, media, andere science centra en musea. (Science Center NEMO)

2 KENNIS DELEN, KRACHTEN BUNDELEN DOOR SAMENWERKING MET MUSEA EN ANDERE INSTELLINGEN

[61] ZUIDERZEEMUSEUM & HOOGHEEMRAADSCHAP HOLLANDS NOORDERKWARTIER

— educatie

Met het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier heeft het Zuiderzeemuseum een samenwerkingsovereenkomst voor het verzorgen van educatieve programma's. Deze projecten maken duizenden jongeren bewust van de specifieke Nederlandse uitdagingen van waterbeheer in het verleden en in de toekomst. In het verlengde hiervan heeft het museum meegewerkt aan de educatieve Deltaviewer van de Deltacommissie. (Zuiderzeemuseum)

[62] CULTURELE MOBILITEIT DRENTHÉ

— scholen bezoeken musea

Culturele Mobiliteit is een samenwerkingsverband van het Drents Archief, Drents Museum, Gevangenis­museum, Herinneringscentrum Kamp Westerbork, Hunebedcentrum, Museum De Buitenplaats en Kunst en Cultuur Drenthé. Het project maakt mogelijk dat basisscholieren in Drenthé op een laagdrempelige manier kennismaken met kunst, cultuur en erfgoed en het regelt bovendien, voor een groot deel gesubsidieerd, busvervoer. De instellingen vullen het programma inhoudelijk en maken van tevoren afspraken over het aantal leerlingen per instelling. Kunst en Cultuur Drenthé benadert vervolgens de scholen en zorgt voor het busvervoer. (Gevangenis­museum)

[63] MUSEA EN SCHOLEN IN DINKELLAND

— Educatie op locatie

Educatie op Locatie is een groot museaal en educatief project voor de basisschoolgroepen 1 tot en met 8 in de gemeente Dinkelland in Twente. Het project is opgezet door de Stichting Musea in Dinkelland. De musea die participeren in deze stichting zijn: Huize Keizer (Denekamp), Landgoed Singraven (Denekamp), Cosmos Sterrenwacht (Tilligte), Openluchtmuseum Ootmarsum (Ootmarsum), Natura Docet (Denekamp) en de Molenstichting (Borge­linkmolen Denekamp). Voor de groepen 1 en 2 is er een binnenschoolse activiteit. Vanaf groep 3 gaan de leerlingen na een inleidende les een museum bezoeken. Dit museumbezoek is actief. De kinderen verwerven kennis op een zelfontdekkende, actieve manier. De verworven indrukken en kennis verwerken zij in een les op school. In alle programma's spelen twee karakters een doorlopende rol: een jongen en een meisje die met de leerlingen 'meegroeien' en daardoor identificeerbaar blijven. De lesprogramma's zijn gebaseerd op de kerndoelen van het basis­onderwijs en zijn grotendeels lesstofvervangend. (Openluchtmuseum Ootmarsum)

[64] MASTERPLAN ERFGOED- EDUCATIE ROTTERDAM

In Rotterdam werken acht culturele organisaties op het raakvlak van erfgoed met veel enthousiasme aan erfgoededucatie voor basis- en voortgezet onderwijs. Deze partijen hebben een erfgoedcoalitie gevormd en gezamenlijk het Masterplan Erfgoededucatie opgesteld om zo meer samenwerking en samenhang in het aanbod voor de scholen te bereiken. De acht partners zijn Museum Rotterdam, Kenniscentrum Cultuureducatie Rotterdam (KCR), Stadsarchief Rotterdam, Maritiem Museum Rotterdam, Het Havenmuseum, Nederlands Fotomuseum, OorlogsVerzetsMuseum en Bureau Oudheidkundig Onderzoek Rotterdam. In nauwe samenwerking met het onderwijs zullen de instellingen werken aan een doorlopende leerlijn erfgoededucatie. Erfgoededucatie neemt niet het verleden maar het heden als vertrekpunt. Zo worden de actuele verhalen van de stad verbonden met historische verhalen. Eerste stap was een onderzoek dat KCR liet uitvoeren naar de wensen en behoeften bij de scholen op het gebied van erfgoededucatie. De subsidieregeling in het kader van Cultuureducatie met Kwaliteit geeft de coalitie in de nabije toekomst mogelijkheden haar doelstellingen te verwezenlijken. (persbericht Maritiem Museum Rotterdam)

[65] TECHNOLAB LEIDEN

— leerwerkbedrijf in museum

Sinds augustus 2011 huisvest Museum Boerhaave het Technolab. Technolab Leiden is een 'leerwerkbedrijf' dat techniekworkshops aanbiedt aan leerlingen uit het basis- en voortgezet onderwijs. Stagiairs afkomstig van ROC's en pabo's geven deze workshops, onder begeleiding van de staf van Technolab. Indien mogelijk is er een koppeling met de vaste en tijdelijke presentaties in Museum Boerhaave. Ook werken Technolab en het museum samen in de jaarlijkse Willie Wortel Wedstrijd, waarbij scholieren met elkaar de strijd aangaan om de beste uitvinding. Met Technolab binnenboord versterkt Museum Boerhaave zijn positie om, met inzet van de collectie, jongeren te interesseren voor techniek en onderzoek op alle niveaus. Technolab werkt nauw samen met diverse partners, onder andere Naturalis. In het project *Leren over Leven: Life Science in Leiden* (in september 2013 van start gegaan) slaan de Leidse scholen en universiteit, Museum Boerhaave, Naturalis, life sciences bedrijven en Technolab de handen ineen om leerlingen in de onderbouw van het voortgezet onderwijs actief kennis te laten maken met life sciences. (Museum Boerhaave)

2 KENNIS DELEN, KRACHTEN BUNDELEN DOOR SAMENWERKING MET MUSEA EN ANDERE INSTELLINGEN

[66] HOOGHEEMRAADSCHAP RIJNLAND & MUSEUM BOERHAAVE

– Rijnlandverhaal

Het Hoogheemraadschap Rijnland en Museum Boerhaave hebben de eerste stappen gezet op weg naar een intensieve samenwerking. Het museum wil zich ontfemen over het erfgoed van Rijnland en – op basis van dat erfgoed en de eigen collectie – in de vaste opstelling in het museum ruimte creëren voor het Rijnlandverhaal. In de binnentuin van het museum komt in 2014 een educatieve waterspeelplaats *Nederland waterland*, die aansluit bij de missie van Rijnland ten aanzien van duurzaam waterbeheer. De aanleg is begin september 2013 met de eerste graafwerkzaamheden in gang gezet. Rijnland, dat zich meer en meer op zijn kerntaken wil richten, kan zijn publieksbereik aldus voor een belangrijk deel in Museum Boerhaave realiseren. (Museum Boerhaave)

[67] NATURALIS & ZOÖLOGISCH MUSEUM & NATIONAAL HERBARIUM NEDERLAND

– fusie

Naturalis Biodiversity Center is ontstaan uit een intensieve samenwerking tussen het Nationaal Herbarium Nederland, het Zoölogisch Museum Amsterdam en het Nationaal Natuurhistorisch Museum Naturalis. De natuurhistorische collecties van deze instellingen, met vestigingen binnen de universiteiten van Amsterdam, Utrecht, Leiden en Wageningen, komen samen in Leiden, met in totaal 37 miljoen objecten. Ook alle medewerkers komen in dienst van de Stichting Naturalis Biodiversity Center. Het biodiversiteitsonderzoek wordt nationaal geconcentreerd bij Naturalis. De fusie zorgt tegen lagere kosten voor versterking van zowel de erfgoed- als de wetenschapsfunctie. Er is zekerheid voor het natuurhistorisch erfgoed en het maakt een optimale (digitale) ontsluiting mogelijk. Door de alliantie met de universiteiten vindt er onderzoek op academisch niveau plaats. De fusie zal per 1 november 2013 zijn voltooid. (Naturalis Biodiversity Center)

[68] NATUURHISTORISCHE COLLECTIES

– SNNC

In 2010 hebben tien Nederlandse musea met een natuurhistorische afdeling een stichting opgericht: de Stichting Nederlandse Natuurhistorische Collecties (SNNC). Deze musea werken samen op het gebied van het verzamelen, beheren, onderzoeken en presenteren van de collecties. Ook geeft de stichting ondersteuning aan wetenschappelijk onderzoek op het gebied van planten- en dierenleven

in Nederland en de Nederlandse biodiversiteit. In deze stichting zitten Naturalis, Natuurmuseum Brabant, Natuurhistorisch Museum Rotterdam, Natuurmuseum Fryslân in Leeuwarden, Natuurmuseum Nijmegen, Natuurhistorisch Museum Maastricht, Museon in Den Haag, Teylers Museum in Haarlem, Universiteitsmuseum in Utrecht en TwentseWelle in Enschede. Toen in 2012 Ecodrome in Zwolle zijn deuren moest sluiten, heeft de SNNC een groot deel van de collectie en de tentoonstellingen van Ecodrome gered.

(Naturalis Biodiversity Center)

[69] NATURALIS EN ONDER- WIJSINSTELLINGEN

– onderzoek en expertise

Met de universiteiten van Leiden, Amsterdam en Wageningen heeft Naturalis structurele samenwerkingsverbanden. In de 'academische werkplaatsen' bieden de instellingen wetenschappelijke kennisontwikkeling, academisch onderwijs en innovatie op het gebied van biodiversiteit. Ook maakt Naturalis deel uit van de Nationale Geologische Faciliteit te Utrecht, een samenwerkingsinitiatief met de Universiteit Utrecht, de Vrije Universiteit, NIOO en NIOZ voor het inrichten en exploiteren van een onderzoeksfaciliteit voor hoge resolutie analyse. Hogeschool Windesheim en Naturalis werken samen ten behoeve van een onderzoeksproject van de studenten Industrieel Product Ontwerpen. Tevens is Naturalis een partner in *Talentkracht*, een onderzoekprogramma van zeven universiteiten naar de talenten van kinderen (3-14 jaar) op het gebied van wetenschap en techniek. Naturalis en de Hogeschool Leiden hebben een lectoraat *Biodiversiteit* opgezet. Daarnaast hebben de twee instellingen een samenwerkingverband binnen het Centre of expertise Genomics van de Hogeschool Leiden, waaraan tevens het bedrijf BaseClaer meewerkt.

(Naturalis Biodiversity Center)

[70] CULTURELE COALITIE DIGITALE DUURZAAMHEID

– kennisnetwerk

De CCDD, Culturele Coalitie Digitale Duurzaamheid, is een kennisnetwerk waarin culturele erfgoedinstellingen met elkaar aan de slag gaan om (informatie over) digitale objecten op de lange termijn beschikbaar te houden. Tien instellingen vormen een kerngroep: EYE Filminstituut Nederland, Het Nieuwe Instituut, Living Media Art (voorheen Nederlands Instituut voor Mediakunst), Nederlandse Museumvereniging/SIMIN, Rijksbureau voor Kunsthistorische Documentatie, Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Rijksmuseum Amsterdam, Stichting Digitaal Erfgoed Nederland, Stichting Volkenkundige Collectie Nederland en Naturalis Biodiversity Center.

(Naturalis Biodiversity Center)

2 KENNIS DELEN, KRACHTEN BUNDELEN DOOR SAMENWERKING MET MUSEA EN ANDERE INSTELLINGEN

[71] TWENTSEWELLE & ROC TWENTE & MODEBEDRIJF

– Twenter Fashion

Twenter Fashion is een samenwerkingsproject tussen Museum TwentseWelle, ROC van Twente en een groot Twents modebedrijf. Het betreft een ontwerpopdracht voor studenten aan de opleiding Fashion Design van het ROC. Geïnspireerd door de textielcollectie van TwentseWelle ontwerpen zij een eigentijds en betaalbaar kledingstuk. Het project sluit elk jaar af met een grote modeshow, waarin het winnende ontwerp bekend wordt gemaakt. TwentseWelle neemt dit ontwerp op in de collectie. Het modebedrijf zorgt voor productie en verkoop van het kledingstuk. Bijzonder aan deze samenwerking is dat het project, in 2013 voor de vierde maal uitgevoerd, inmiddels onderdeel van het curriculum is en docenten én studenten heeft overtuigd van de meerwaarde ervan voor de opleiding. (TwentseWelle)

[72] MUSEUM CATHARIJNE- CONVENT EN ERFGOED- GEMEENSCHAPPEN

– religieus erfgoed

Museum Catharijneconvent wil bereiken dat erfgoedgemeenschappen – gemeenschappen die een band hebben met de collectie of oorspronkelijke gebruikers hiervan zijn – zich blijvend betrokken voelen bij het erfgoed. Door samen te werken en kennis te delen streeft het museum naar een gezamenlijke zorg voor het religieus erfgoed. In 2013 heeft het Catharijneconvent een nieuwe afdeling opgericht: *Erfgoed in Kerken en Kloosters* (EKK), die beheerders van religieuze voorwerpen zal bijstaan in de zorg voor deze objecten. De medewerkers van EKK gaan actief de kerken en kloosters in. Samen met de eigenaren waarden en inventariseren zij de religieuze voorwerpen en stellen zij de kerncollectie vast. Zo is in het Bisdom Breda een groep goed getrainde vrijwilligers actief. Een ander voorbeeld is de Oud-Katholieke Kerk. Deze kleine gemeenschap, met zeventuizend leden, is hoeder van een van de belangrijkste collecties religieus erfgoed in Nederland. Museum Catharijneconvent heeft per 1 mei 2013 een speciale consulent Oud-Katholiek erfgoed (0,66 fte) aangesteld, die voor 50% betaald wordt uit fondsen gelieerd aan de oud-katholieke gemeenschap.

Ook ziet het Catharijneconvent veel meerwaarde in samenwerking met niet-kerkelijke erfgoedgemeenschappen, zoals het Nederlands Genootschap van Sint Jacob, waarin tienduizenden pelgrims (van wie slechts 15% zich religieus noemt) zich verenigd hebben. De intensieve samenwerking rond de tentoonstelling *Pelgrims* (2011/2012) heeft een duurzaam karakter gekregen, omdat het gezamenlijke

immaterieel erfgoedproject rond pelgrimeren wordt voortgezet. Een geplande tentoonstelling (2014/2015) in samenwerking met Cordaid en de Voedselbank kan onder andere zorgen voor nieuw publiek en een groter maatschappelijk draagvlak. (Museum Catharijneconvent)

[73] MUSEA IN UTRECHT & UTRECHTS CENTRUM VOOR DE KUNSTEN

– cultuureducatie

De Utrechtse musea organiseren sinds 2011 met het Utrechts Centrum voor de Kunsten *Museum voor de Klas*, een cultuureducatieprogramma voor Utrechtse basisscholen. De kracht van het educatieproject is de onderlinge afstemming van het educatieve museumaanbod tot doorlopende en thema-gecombineerde leerlijnen, in combinatie met centrale coördinatie en busvervoer. De thema's zijn erfgoed, natuur en techniek en kunst. De scholen worden gefaciliteerd in het plannen van hun museumbezoek. De Utrechtse musea waren de eerste musea in Nederland die op zo'n schaal vervoer integraal met educatief bezoek aanboden. Het is een duurzaam en succesvol educatief project. Inmiddels nemen ongeveer zestig scholen deel, oftewel circa 50% van alle Utrechtse basisscholen. Het aantal deelnemende basisscholieren is vanaf 2001 gestegen van 1.700 naar ruim 14.000 in 2012. Door het gecoördineerd inplannen van bezoeken en het gezamenlijk betalen van de bushuur is het voor de musea mogelijk een programma als dit aan te bieden. Samenwerking leidt niet alleen tot kostenbesparing (busvervoer en coördinatie), maar ook tot een aantrekkelijker meerjarig educatief aanbod voor basisschoolleerlingen. (Stichting Utrechts Museumkwartier)

[74] MUSEUM BUS IN ROTTERDAM

De Turing Foundation financiert de Turing Museum Bus die kinderen uit Rotterdam en omgeving gratis van en naar Museum Boijmans Van Beuningen en het Chabot Museum vervoert. De ambitie is om elke leerling van iedere basisschool in de regio Rotterdam ten minste één keer in hun schoolcarrière te ontvangen.

(Museum Boijmans Van Beuningen)

[75] KASTELEN IN UTRECHT

– versterking

Slot Zuylen werkt nauw samen met andere instellingen, zowel landelijk als provinciaal. Er zijn samenwerkingsverbanden met regionale natuur- en erfgoedorganisaties, landelijke kennisinstituten en andere kastelen in de provincie Utrecht, zoals Huis

2 KENNIS DELEN, KRACHTEN BUNDELEN DOOR SAMENWERKING MET MUSEA EN ANDERE INSTELLINGEN

Doorn, Kasteel Amerongen, Kasteel De Haar en Kasteel Loenersloot. Zo is de app *Utrechtse buitenplaatsen* een gezamenlijke productie van het Utrechts Archief, Kasteel Amerongen, Huis Doorn, Kasteel De Haar en Slot Zuylen. De kastelen in Utrecht zijn verenigd in de Stichting Utrechtse Kastelen. In deze stichting bundelen de kastelen hun krachten ten aanzien van kennis, expertise, beheer en behoud, het verwerven van financiële steun, promotie en educatie. Er komt een gezamenlijke website met informatie over alle activiteiten voor kinderen bij de Utrechtse kastelen.
(Slot Zuylen)

[76] MUSEUM DE LAKENHAL EN MUZIEKTHEATERGEZEL- SCHAP DE VEENFABRIEK

– Utopisch Nest

Utopisch Nest is een duurzame en unieke samenwerking tussen muziektheatergezelschap de Veenfabriek en Museum De Lakenhal in Leiden. Kunstenaars en wetenschappers reageren samen op een specifiek onderdeel van de bestaande programmering van de Veenfabriek of De Lakenhal. De inhoud is het vertrekpunt. Het experimentele, interdisciplinaire onderzoek is de methode. Doelstellingen van Utopisch Nest zijn onder meer het bewerkstelligen van een keten van inspiratie tussen wetenschappers, kunstinstellingen, kunstenaars en publiek alsook het bevorderen van cross-overs tussen kunsten onderling en tussen kunst en wetenschappen.
(website Utopisch Nest)

[77] MUSEUM BOIJMANS VAN BEUNINGEN & RO THEATER

Museum Boijmans Van Beuningen en het Ro Theater in Rotterdam werken samen aan diverse projecten, bij tentoonstellingen, educatieve projecten en Boijmans TV [145]. Zo zijn er rondleidingen in het museum met daaraan gekoppelde theaterworkshops voor de leerlingen.
(Museum Boijmans Van Beuningen)

[78] AMSTERDAM HERITAGE MUSEUMS

– geïntegreerde programma's

De Amsterdam Heritage Museums (Amsterdam Museum, Museum Willet-Holthuysen, Museum Ons' Lieve Heer op Solder en de Cromhouthuizen/Bijbels Museum) werken intensief samen. De musea stemmen niet alleen diverse bedrijfsmatige onderdelen op elkaar af, maar ontwikkelen ook inhoudelijk geïntegreerde programma's. Elk museum vertelt een deel van het cultuurhistorische verhaal van Amsterdam. In nauw overleg selecteren de partners welk 'hoofdstuk' van een onderwerp op

welke locatie het best tot zijn recht komt en welke objecten uit de gezamenlijke collecties daarin een rol kunnen spelen. Ter gelegenheid van het 400-jarig bestaan van de grachtengordel in 2013 zijn de historische verhalen van de verschillende huizen aan elkaar verbonden in één programma (*Grachtenverhalen*). De inrichting van de Cromhouthuizen (waarin het Bijbels Museum is gevestigd) is versterkt met schilderijen, meubels en objecten uit de collectie van het Amsterdam Museum. Ieder jaar zal op deze manier een actueel thema uitgewerkt worden tot een stedelijk aanbod, waarbij telkens nieuwe partners kunnen instappen. Alle educatieve activiteiten zijn in één programma bijeengebracht en de contacten met onderwijsorganisaties zijn gebundeld.
(Amsterdam Museum)

[79] RIJKSMUSEUM & STEDELIJK MUSEUM & VAN GOGH MUSEUM

– professionele rondleidingen en educatie

Het Rijksmuseum, het Stedelijk Museum en het Van Gogh Museum werken samen met de Universiteit van Amsterdam aan een professionaliseringsproject voor rondleidingen – met steun van SNS Reaal. De UvA begint met een promotieonderzoek rond dit onderwerp. Er loopt een samenwerking tussen het Rijksmuseum en de Gerrit Rietveld Academie in het kader van de atelieractiviteiten van de Teekenschool, het educatiecentrum van het Rijksmuseum. Ten aanzien van publiek en educatie bundelen het Rijksmuseum, Stedelijk Museum en Van Gogh Museum vaker hun krachten. De musea delen programmering, activiteiten, educatie, rondleidingen en stemmen hun openingstijden op elkaar af. Dit leidt tot meer tevreden bezoekers, betere educatie en professionelere rondleidingen. Om meer buitenlandse bezoekers aan te trekken maakt het Stedelijk Museum gebruik van de expertise van het Van Gogh Museum.
(Rijksmuseum Amsterdam en Stedelijk Museum)

[80] PLATFORM HISTORISCHE LOCATIES IN AMSTERDAM

– positionering

Platform Historische Locaties is een samenwerkingsverband tussen de Beurs van Berlage, Het Concertgebouw, De Westergasfabriek, Artis en Het Scheepvaartmuseum. Het doel is om de instellingen als tophistorische locaties in Amsterdam te positioneren op de internationale congresmarkt. Daarnaast zijn er gezamenlijke inspanningen om de partners van het platform continu onder de aandacht te brengen van de instanties die Amsterdam in aanbestedingstrajecten op de kaart zetten. In deze samenwerking staan de gebouwen centraal.
(Het Scheepvaartmuseum)

2 KENNIS DELEN, KRACHTEN BUNDELEN DOOR SAMENWERKING MET MUSEA EN ANDERE INSTELLINGEN

[81] BEELD EN GELUID

— behoud en onderzoek

Beeld en Geluid werkt samen met collega-musea op het terrein van mediabeleid en digitalisering van de collecties, bijvoorbeeld met Naturalis voor de opslag en ontsluiting van de digitale collectie. Het instituut participeert tevens in nationale en internationale onderzoeksprojecten, zoals *Beelden voor de Toekomst*. In dit project zorgt Beeld en Geluid, samen met het Nationaal Archief en EYE Film Instituut Nederland, ervoor dat een belangrijk deel van het Nederlands nationaal erfgoed op audiovisueel gebied bewaard blijft voor het nageslacht. Door conservering en digitalisering wordt de acute dreiging van verval en teloorgang van films, video- en audiobanden en foto's afgewend. De gedigitaliseerde collecties zullen voor een breed publiek toegankelijk zijn.

Beeld en Geluid is partner van CLARIN, een Europees initiatief dat als doel heeft om e-science mogelijk te maken binnen de sociale en de geesteswetenschappen. Op dit moment zijn ruim dertig instituten uit 25 verschillende landen aangesloten bij CLARIN. Het overkoepelende project is verantwoordelijk voor de coördinatie, samenwerking en uitwisseling van gegevens tussen de verschillende deelnemende landen. De nationale organisaties zijn verantwoordelijk voor het standaardiseren van bronmaterialen en het ontwikkelen en aanpassen van tools om met deze internationale standaarden om te gaan. (website Nederlands Instituut voor Beeld & Geluid)

[82] MUSEUM MARTENA & HET KONINKLIJK EISE EISINGA PLANETARIUM

— positionering

De samenwerking van Museum Martena en het Koninklijk Eise Eisinga Planetarium begon in 2007 met de vorming van een driemanschap waarbij ook Theater De Koornbeurs betrokken was. De nadruk lag op de verbetering van de relatie met de gemeente Franeker, de belangrijkste subsidiënt van de drie instellingen. Het rapport *Cultuur als kracht*, aangeboden aan de raad en het college van B en W, was een belangrijk onderdeel van deze campagne en zorgde voor nieuwe inzichten bij de gemeente. Na de gemeenteraadsverkiezingen in 2010 besloot de gemeente Franeker dat cultuur een speerpunt zou zijn van haar beleid. De gemeentelijke subsidies aan de drie culturele instellingen bleven intact.

Na de succesvolle gezamenlijke inspanningen richting de gemeente hebben het Museum Museum Martena en het Koninklijk Eise Eisinga Planetarium de samenwerking uitgebreid. Dat kreeg vorm door het aanbieden van een combikaart, het samen organiseren van arrangementen en educatieve projecten en het benaderen van fondsen en pers. Daarnaast is er onderzoek gedaan naar de voordelen van collectieve inkoop en gezamenlijk gebruik van diensten en goederen. Doordat de organisaties klein

zijn, is daar echter geen noemenswaardige winst te behalen. De geplande grootschalige herindeling van de Friese gemeenten zou van invloed kunnen zijn op de toekomstige subsidiëring van enkele musea in de nieuwe gemeente. De twee instellingen stellen zich samen actief op in de contacten met de politiek. (Museum Martena en het Koninklijk Eise Eisinga Planetarium)

[83] VIER WERVEN IN ZEE- LAND EN VLAANDEREN

— grensoverschrijdend

Het Vier Werven Overleg is een grensoverschrijdend overleg- en samenwerkingsplatform, waarin vier historische scheepswerven in de Scheldemondregio zijn verenigd: de Scheepswerven Baasrode en het Centrum Nautisch Rupelmonde in België, de Historische Scheepswerf C.A. Meerman in Arnhemuiden en de Stads- en Commerciëwerf (Museumhaven Zeeland) in Zierikzee. De samenwerking vloeit voort uit het besef dat de Scheldemondregio als maritiem gebied een natuurlijk geheel vormt, over de staatkundige grenzen heen. Het project Vier Werven richt zich op uitwisseling van kennis, ervaring en vaardigheden op het gebied van klassieke scheepsbouw en -restauratie, op bedrijfsvoering en op een gezamenlijke promotie richting toeristen, dagjesmensen, maritiem historisch geïnteresseerden en eigenaren van historische schepen. De samenwerking is onder leiding van de Stichting Cultureel Erfgoed Zeeland en met steun van het Scheldemondfonds in 2013 van start gegaan. Divers materiaal is in ontwikkeling om bezoek aan de werven te stimuleren en om de kennisdeling en samenwerking te bevorderen.

(Museumhaven Zeeland)

2 KENNIS DELEN, KRACHTEN BUNDELEN DOOR SAMENWERKING MET HET BEDRIJFSLEVEN

[84] MAURITSHUIS & SHELL

— partners in research

Vanaf voorjaar 2012 heeft Royal Dutch Shell zich voor een periode van zes jaar verbonden aan het Mauritshuis in Den Haag. De samenwerking tussen het museum en Shell is tweeledig. Shell sponsort de uitbreiding van het Mauritshuis met een belangrijke financiële bijdrage. Daarnaast zijn de twee partijen een gezamenlijk project gestart waarin zij als ‘partners in research’ samenwerken. Dit project richt zich op materiaaltechnisch onderzoek naar genreschilderijen, in het bijzonder het oeuvre van Jan Steen, en naar de wand- en plafondschilderijen van Pellegrini uit de Gouden Zaal van het Mauritshuis. Shell stelt zowel onderzoekers als apparatuur van het Shell Technology Centre Amsterdam (STCA) ter beschikking. De opgedane expertise is weer te gebruiken in restauratieprojecten. (Mauritshuis)

[85] BEELD EN GELUID

— ontwikkeling Hilversum Media Campus

Het concept Hilversum Media Campus is een initiatief van het Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid in samenwerking met de gemeente Hilversum en het innovatieplatform iMMovator. Beeld en Geluid nam in 2012 het initiatief voor structurele en duurzame samenwerking met de drie belangrijkste stakeholders in het media & ICT-ecosysteem in Nederland: de (lokale) overheid, mediabedrijven en mediaopleidingen. Beeld en Geluid beoogt hiermee nieuwe initiatieven te laten ontstaan rond media, opleiding en werk (human capital) en om deze voor publiek zichtbaar te maken. In 2012 is gestart met een eerste pilotproject in samenwerking met United en het MBO College Hilversum, waarbij ontwikkeling van een nieuwe, op basis van vraag uit het bedrijfsleven, mediaopleiding centraal stond. In mei 2013 is een onderzoek begonnen naar vraagarticulatie, waarna in het najaar een presentatie en sessies met stakeholders over een gedeelde toekomstagenda plaatsvonden.

(Nederlands Instituut voor Beeld en Geluid)

[86] NATURALIS & BEDRIJVEN EN ORGANISATIES

— onderzoek en kennis

Naturalis heeft op ruime schaal samenwerkingsverbanden met bedrijven en organisaties. Hieronder vallen ook verschillende particuliere gegevens verzamelende organisaties, zoals de Nederlandse Entomologische Vereniging en de Vlinderstichting. Andere samenwerkingspartijen zijn EIS (European Invertebrate Survey) en NSEO (Netherlands Solid Earth Observatory). Naturalis is partner in het Virtual Lab Plant for Breeding, waarin zaadveredelingsbedrijven en onderzoeksinstituten samenwerken met het doel een duurzame en onderzoeks- en kennisinfrastructuur te creëren. Eveneens is Naturalis

partner in BRAHMS (Botanical Research and Herbarium Management System), een onderzoeks- en collectiemanagementsysteem voor botanische collecties. Op Europees niveau werkt Naturalis samen met andere grote natuurhistorische instellingen binnen Consortium of European Taxonomic Facilities (CETAF). Dit verband is erop gericht *best practices* te delen, standaarden te ontwikkelen, kennis uit te wisselen, collectievorming en digitalisering af te stemmen en gezamenlijke projecten te ontwikkelen. (Naturalis Biodiversity Center)

[87] TEXTIELMUSEUM

— samenwerken met bedrijven

Het TextielLab van het TextielMuseum in Tilburg is een uniek kenniscentrum dat het midden houdt tussen een zeer gespecialiseerd bedrijf in de vervaardiging van uitzonderlijk gebreide en geweven stoffen en een open atelier waar experiment centraal staat. Al dan niet in samenhang met diensten van het TextielLab werkt het museum samen met verschillende bedrijven, onder andere met een aantal grote producenten voor de ontwikkeling van kleinschalige, hoogwaardige producten. Ook zijn er gesprekken met bedrijven over een opleiding tot creatief vakman. (TextielMuseum Tilburg)

[88] ZUIDERZEEMUSEUM

— stimuleren van de creatieve industrie

Het Zuiderzeemuseum wil met zijn erfgoed hedendaagse vormgevers inspireren. Het museum heeft een belangrijke rol gespeeld in de ontwikkeling van wat nu Dutch Design heet. Inmiddels hebben diverse opdrachten van het museum aan de creatieve industrie geresulteerd in een product voor de consumptie. Een geslaagd voorbeeld is de Zuiderzeestoel van Richard Hutten. Geïnspireerd door de ambachtelijke kerkstoelen uit de Zuiderzeeregio anno 1900 heeft de designer een hedendaagse versie ontworpen. De andere partner in het project, Gispen, verzorgt de productie en verkoop van de stoel. (Zuiderzeemuseum)

[89] HET SCHEEPVAARTMUSEUM EN DE AMSTERDAMSE HAVEN

De samenwerking tussen Het Scheepvaartmuseum en het Havenbedrijf Amsterdam is ontstaan vanuit de gezamenlijke wens de betekenis van de scheepvaart voor de stad Amsterdam te laten zien. 22 havenbedrijven waren betrokken bij de tentoonstelling *Haven 24/7*. Op verzoek van het havenbedrijfsleven ontwikkelde het museum een schoolprogramma voor de onderbouw van het vmbo. De havenbedrijven hebben een duidelijke behoefte aan arbeidsmarktcommunicatie vanwege het teruglopen van het aantal voldoende geschoolde arbeidskrachten. Zevenduizend vmbo-leerlingen volgden dit programma. (Het Scheepvaartmuseum)

2 KENNIS DELEN, KRACHTEN BUNDELEN EN VERDER

[90] NEMO & ESA & NSO

– ruimtevaartprojecten

NEMO werkt sinds 2005 samen met European Space Agency (ESA), Netherlands Space Office (NSO) en andere organisaties aan inspirerende en activerende ruimtevaartprojecten. De fascinatie voor ruimtevaart en sterrenkunde biedt een uitstekende ingang tot de wereld van wetenschap en techniek. Zo zijn er bij NEMO twee educatiekantoren gevestigd: ESERO, gefinancierd door ESA, en het NSO-educatieloket, waarvan NSO de opdrachtgever is.

Bij de ontwikkeling en uitvoering van projecten zijn ook partners uit het netwerk betrokken, zoals de Nederlandse Onderzoeksschool voor Astronomie (NOVA) en Space Expo. Het meest succesvolle project was rond de ruimtereis van André Kuipers. Hiervoor ontwikkelde NEMO samen met ESA, NSO, Wereld Natuur Fonds en Space Expo het project *Ruimteschip Aarde*, waaraan 1.400 scholen hebben deelgenomen. Het is een goed voorbeeld van een samenwerking waarbij inhoudelijke kennis, educatieve expertise, uitgebreide netwerken én enthousiasme samen zijn gebracht met als doel wetenschap en techniek op een inspirerende manier via ruimtevaart in de klas te brengen. André Kuipers zelf gaf de leerlingen bijzondere wedstrijdopdrachten die bekend werden gemaakt in het SchoolTV-weekjournaal. Op school en in NEMO konden leerlingen dezelfde proefjes doen als Kuipers in het ISS. Daarnaast was er een live videoverbinding met Kuipers in het ISS.

(Science Center NEMO)

[91] NEDERLANDS ZILVERMUSEUM

– werkplaatsen

Eind 2013 zijn in het Zilvermuseum in professionele werkplaatsen echte zilver- en goudsmiden aan het werk. Met de werkplaatsen wil het museum actief bijdragen aan het in stand houden en stimuleren van de ontwikkeling van het vak van zilver- en goudsmid. Het museum heeft hiervoor een samenwerkingsverband gesloten met de Stichting Silver in Motion, de Vakschool Schoonhoven en de gemeente Schoonhoven. Bezoekers kunnen de kunst afkijken, vragen stellen, ontwerpen laten maken en bestellingen plaatsen. Op schermen zijn zelfs de meest minuscule handelingen van de smeden te volgen met behulp van webcams. Jonge afgestudeerde zilver- en goudsmiden krijgen hier de kans zich verder te ontwikkelen op hun vakgebied alsook ervaring op te doen als ondernemer. Ze kunnen hun objecten te koop aanbieden in de (web)winkel.

(Nederlands Zilvermuseum)

[92] MUSEUM BOIJMANS VAN BEUNINGEN

– innovatie

Smart Replica's is een samenwerkingsproject van Museum Boijmans Van Beuningen, een ontwerpstudio, de TU Delft en het AR Lab (Augmented Reality Lab) van de Koninklijke Academie Den Haag. *Smart Replica's* is een onderzoeksproject (2013) op het snijvlak van design, erfgoed en techniek. Voorwerpen uit het verleden komen door een combinatie van innovatieve technieken weer tot leven: met CT-scans en 3D-printers wordt een mal gemaakt voor een afgietsel van een collectiestuk.

(Museum Boijmans Van Beuningen)

3 MEER PUBLIEK, NIEUW PUBLIEK DOOR SAMENWERKING MET MUSEA EN ANDERE INSTELLINGEN

[93] FORTENLAND, GOOI & VECHTSTREEK

— promotie

In de regio Gooi & Vecht overlappen twee voormalige verdedigingslijnen elkaar: de Nieuwe Hollandse Waterlinie en de Stelling van Amsterdam (Unesco werelderfgoed). De tien forten, kastelen en vestingen die zich op het kruispunt van deze lijnen bevinden, werken met de VVV Gooi & Vecht gezamenlijk aan de promotie (Muiderslot, Vesting Muiden, Muisenfort, Vesting Weesp, Fort Ossenmarkt, Fort Uitermeer, Forteiland Pampus, Vesting Naarden, Nederlands Vestingmuseum en Fort Werk IV). Er zijn wandel-, fiets- en vaarroutes.
(Muiderslot)

[94] TOPKASTELEN NEDERLAND

— collectieve promotie

Onder de noemer Topkastelen Nederland werken zeven kastelen (Muiderslot, Kasteel De Haar, Kasteel Amerongen, Slot Loevestein, Kasteel Hoensbroek, Kasteel Huis Bergh, Kasteel Doorwerth) samen aan een collectieve promotie. In 2012 is de samenwerking van start gegaan met vijf kastelen, in 2013 is die verder uitgebreid. Tijdens de *Kastelen zomertour* in de maanden juli en augustus ontvangen bezoekers aan de kassa een flyer met informatie over alle zeven kastelen. Het toegangsbewijs voor het ene kasteel geeft 25% korting bij een van de andere zes. Daarnaast werken de zeven kastelen samen met de BankGiro Loterij. Deze zomer ontvangen 35.000 prijswinnaars een cadeauvoucher met gratis toegang voor vier personen bij een topkasteel naar keuze in de periode 1 juli tot en met 30 september 2013. De acties, met name die van de BankGiro Loterij, zorgen voor een merkbaar postief effect op het bezoekersaantal.
(Muiderslot)

[95] MUSEA KRIMPENERWAARD

— spaaractie

Vier musea in de Krimpenerwaard, te weten het Nederlands Zilvermuseum, het Streekmuseum Krimpenerwaard, het Gemaal De Hooge Boezem en het Museum Bisdom van Vliet, hebben in 2013 een gezamenlijke spaaractie georganiseerd: *muse-Actie Krimpenerwaard, sparen maakt uw museum-bezoek meer dan waard*. Bezoekers krijgen bij de kassa van elk museum een stempel. Hebben ze de vier stempels verzameld, dan ontvangen ze een ets of zeefdruk van een professionele kunstenaar uit de Krimpenerwaard. De actie is geïnitieerd door de Krimpenerkunstwaard en ondersteund door de K5-gemeenten (Bergambacht, Nederlek, Ouderkerk, Schoonhoven en Vlist), de gemeente Krimpen aan den IJssel en Rabobank Krimpenerwaard.
(Nederlands Zilvermuseum)

[96] GEVANGENISMUSEUM

— arrangementen op maat

Het Gevangenis­museum in Veenhuizen heeft contact met tal van lokale bedrijven om bezoekers een dagje Veenhuizen te kunnen aanbieden. Onderdelen van het op maat gemaakte programma zijn een bezoek aan het Gevangenis­museum, aan de lokale bierbrouwerij en aan de pauperbegravingplaats, een demonstratie glasblazen, een wandeling door het Fochteloërveen met een gids van Natuurmonumenten en een fietstocht door de omgeving. Het museum is de spin in het web van de lokale cultuurtoeristische infrastructuur. De klant heeft één aanspreekpunt. Dat betekent veel werk voor het museum, maar voor de klant is het een optimale service. In 2012 ontving het Gevangenis­museum 812 groepen (23.305 personen, ongeveer 20% van het totale bezoekersaantal), waarvan 63 groepen in combinatie met andere aanbieders.
(Gevangenis­museum)

[97] MEGALITHIC ROUTES

— internationaal platform

Het Hunebedcentrum is een van de partners van *Megalithic Routes*, een samenwerkingsproject tussen Duitsland, Zweden, Nederland en Denemarken. De bouwwerken van de megalithische cultuur behoren tot de belangrijkste getuigenissen van de Europese cultuurgeschiedenis. *Megalithic Routes* heeft zich ten doel gesteld de tot op heden behouden gebleven monumenten te conserveren, te verzorgen, te promoten en toegankelijk te maken voor een breed publiek. Het dient als een platform voor wetenschappers, musea en toeristische organisaties. Het project onderstreept het belang van de megalithische cultuur binnen het Europese erfgoed.
(Hunebedcentrum)

[98] LOUIS COUPERUS MUSEUM

— arrangementen Louis Couperusjaar

Ter gelegenheid van de 150ste geboortedag van Louis Couperus is 2013 uitgeroepen tot Couperusjaar. Verschillende culturele instellingen organiseren tentoonstellingen, concerten, toneelvoorstellingen en andere evenementen in het hele land. De algehele coördinatie valt onder auspiciën van het Louis Couperus Genootschap, dat voor deze taak onder andere subsidie heeft gekregen van de gemeente Den Haag. Het Louis Couperus Museum heeft het Couperusjaar aangegrepen om samen te werken met allerlei andere Haagse organisaties, waardoor tal van activiteiten mogelijk waren, onder andere een Couperusrondvaart door de Archipelbuurt, afgesloten met een Couperuswandeling en een bezoek aan het museum. Samen met het Paleis Hotel, gehuisvest in het voormalige woonhuis van een zuster van Couperus, biedt het museum een speciaal Couperusarrangement aan. Behalve de culturele instellingen hebben ook de horeca, de hotels en het toeristenwezen profijt van deze samenwerkingsvormen.
(Stichting Louis Couperus Museum)

3 MEER PUBLIEK, NIEUW PUBLIEK DOOR SAMENWERKING MET MUSEA EN ANDERE INSTELLINGEN

[99] COMBIBEZOEK AAN MEDEMBLIKKER MUSEA

In Medemblik hebben vier musea een gezamenlijke en praktische oplossing bedacht om meer bezoekers te ontvangen door korting te geven en vervoer te regelen. De aanleiding was de constatering dat veel bezoekers wel kwamen naar de twee musea in het centrum, de Stoomtram Hoorn-Medemblik en het Bakkerijmuseum, maar veel minder naar de iets verder gelegen musea. Het kortingskaartje dat de bezoeker bij het ene museum ontvangt, geeft 20% reductie bij het andere. Wellicht gaan meer musea in de toekomst meedoen, ook verder buiten de kern van Medemblik.

Omdat bleek dat voor veel bezoekers de afstand tussen de musea een probleem was, is tevens overgegaan tot aanschaf en exploitatie van een elektrische bus. Vanaf juni 2013 reizen de museumbezoekers hiermee gratis naar de verschillende locaties. De aanschafkosten voor de bus bedroegen 13.000 euro. Deze zijn ten laste gekomen van Kasteel Radboud en het Nederlands Stoommachinemuseum, die de opbrengsten uit reclame en inzet buiten de museale dienstregeling ontvangen. Het project zal volgens plan binnen twee jaar kostendekkend zijn. (Bakkerijmuseum Medemblik)

[100] MUSEUM HET VALKHOF

– internationaal onderzoeksproject

Museum Het Valkhof werkt samen met het Limesmuseum in Aalen en het Landesmuseum in Bonn in een onderzoeks- en tentoonstellingsproject over grote Romeinse bronzen beelden. Deze samenwerking maakt het mogelijk kennis te delen, onderzoek te verrichten en de resultaten daarvan te presenteren. Het doel is alle (fragmenten van) grote Romeinse beelden ten noorden van de Alpen te inventariseren, te onderzoeken en te publiceren en er een tentoonstelling mee te maken die langs de drie musea reist en zo een breed publiek trekt. (Museum Het Valkhof)

[101] VALKHOFKWARTIER

– toeristische trekpleister

Museum Het Valkhof is de aanvoerder van een samenwerkingsproject in Nijmegen: het Valkhofkwartier. De Stichting Valkhofkwartier is in oprichting. Het streven is het creëren van een plek waar kunst en cultuur, horeca en winkelaanbod samenkomen in een mooie, springlevende en betekenisvolle omgeving die tweeduizend jaar historie herbergt. De doelstelling is het herkenbaar en beleefbaar maken van het Valkhofkwartier door middel van programmering, het faciliteren en kanaliseren van ideeën en het ontwikkelen van een gezamenlijke visie op het Valkhofkwartier in 2025. Hiermee willen de samenwerkende partijen in Nijmegen uiteindelijk bereiken dat het Valkhofkwartier een toeristische trekpleister wordt. (Museum Het Valkhof)

[102] MUSEUM HET VALKHOF

– ketenintendant beeldende kunst in Nijmegen
Museum Het Valkhof neemt een leidende rol op zich, als 'ketenintendant', voor de keten beeldende kunst in Nijmegen – een van vijf culturele ketens in de stad. Daartoe treedt het museum in overleg met alle stedelijke organisaties en initiatieven op het gebied van beeldende kunst om gezamenlijk een of meer projecten in en voor de stad op te zetten. (Museum Het Valkhof)

[103] MUSEUM VOOR MODERNE KUNST ARNHEM & MUSEUM VALKHOF

– Biënnale Gelderland

Biënnale Gelderland is allereerst een versmelting van twee bestaande festivals in Arnhem en Gelderland, te weten de Gelderland Biënnale en het festival Made in Arnhem. Met ingang van het najaar 2012 is het festival in zijn nieuwe vorm van start gegaan. Door de biënnale alternerend te laten organiseren door Museum voor Moderne Kunst Arnhem en Museum Valkhof in Nijmegen, vindt een betere spreiding van mensen en middelen plaats en neemt tevens het publieksbereik toe. (Museum voor Moderne Kunst Arnhem / Historisch Museum Arnhem)

[104] THEATER IN MUSEUM

– interdisciplinaire samenwerking

Het Haagse toneelgezelschap De Appel en het Rijksmuseum voor Oudheden in Leiden werkten samen in een interdisciplinair programma bij de tentoonstelling *Eilanden van de goden* (2012). Het doel was meer promotie en publiek voor beide partijen. Bij de opening speelden acteurs een dialoog tussen Hera en Zeus, uit de theatermarathon *Herakles* van De Appel. Voor de bezoekers van de tentoonstelling was er een luisteroute met de tien mooiste mythologische verhalen, ingesproken door acteurs van toneelgroep De Appel. Het aan de tentoonstelling gekoppelde symposium *Herakles: Niets menselijks is hem vreemd* met 120 deelnemers was georganiseerd door het museum samen met de Universiteit Leiden en De Appel. De samenwerking met het toneelgezelschap beviel het museum zo goed, dat in 2013 een groots project is opgezet met het theatergezelschap De Veenfabriek en het Asko|Schönberg ensemble. Zij zullen in november 2013 drie weken lang de tragedie *Hyllos* in het museum spelen. (Rijksmuseum van Oudheden)

[105] MUSEUM DE FUNDATIE & LOWLANDS

– gezamenlijke kunstaankopen

Lowlands festival en Museum de Fundatie kopen sinds 2008 samen beelden, die getoond zijn op drie

3 MEER PUBLIEK, NIEUW PUBLIEK DOOR SAMENWERKING MET MUSEA EN ANDERE INSTELLINGEN

edities van het festival en tussentijds in de beeldentuin van Kasteel het Nijenhuis (behorende bij Museum de Fundatie). Voor Lowlands is het een prachtige manier om beeldende kunst te tonen, voor de Fundatie betekent het de mogelijkheid om een jonge doelgroep te bereiken. Het spannende van deze opdrachten is dat de beelden zich zowel in een festivalomgeving als in een beeldentuin moeten manifesteren. Lowlands en de Fundatie betalen elk de helft van de aankoopkosten. Na drie jaar krijgen de beelden definitief hun plek in de tuin van Kasteel het Nijenhuis en is het museum volledig eigenaar. Op deze wijze heeft het museum beelden verworven van Heringa/VanKalsbeek (2008), Ronald Westerhuis (2011) en David Bade (2012); nu is het in overleg met Yasser Ballemans.
(Museum de Fundatie)

[106] MUSEUM DE FUNDATIE & DELTION COLLEGE ZWOLLE

— FUNDATIEfusions exposities

Deltion College Zwolle en Museum de Fundatie organiseren vanaf 2012 onder de naam FUNDATIEfusions tentoonstellingen op de campus van het Deltion College, een ROC met meer dan tienduizend studenten, die dagelijks op die campus zijn. Er waren exposities over popfotografen uit de rapscene en over Barbara Broekman en de seksualisering van het vrouwbeeld. Op stapel staat een expositie over de grootvader van Jeroen Krabbé, die overleed in Sobibor, in het kader van een herdenkingsmanifestatie rond oorlog en vervolging. De programmering moet aansluiten bij de leefwereld van de studenten. Deze programmatische lijn is ook te zien in het vernieuwde museum in Zwolle. Een van de openingstentoonstellingen was gewijd aan de fotograaf Pieter Henket (fotografeerde onder andere Lady Gaga). Het FUNDATIEfusions-programma omvat ook begeleidende lezingen, films en workshops.
(Museum de Fundatie)

[107] MUSEUMKRING PEELLAND

— samenwerking 16 musea

Onlangs hebben zestien musea in de Peel (Zuid-oost-Brabant) zich verenigd in een samenwerkingsverband: Museumkring Peelland. De aangesloten musea hebben zich voorgenomen om samen te werken onder andere door contactbijeenkomsten te beleggen, een gezamenlijk pr- en voorlichtingsbeleid te ontwikkelen en gezamenlijke activiteiten te organiseren. Hiermee beogen zij de uitwisseling van kennis en ervaring, de gezamenlijke ontsluiting en uitwisseling van de collecties, de gezamenlijk inzet van publiciteit en een groter publieksbereik. Er is een speciale website ontwikkeld waarop alle deelnemers zich presenteren. Om de publieke belangstelling voor de Peel te vergoten, zijn er plannen voor het opzetten van cultuurroutes door de Peel. De deelnemende musea zijn (juli 2013): Jan Visser Museum Helmond, EDAH Museum Helmond, Museum Jekschotshof Sint Oedenrode, Industrieel

erfgoed Helmond, Boerenbond museum Gemert, Bakhuis De Willig Brouwhuis, Heemkamer Barthold van Heessel Aarle-Rixtel, Museum De Tolbrug Bakel, Museum M'n Hökske Deurne, Museum Nostalgie Lieshout, Gemeentemuseum Helmond, Holtens Molen Zeilberg, Peelmuseum America, Toon Kortooms Park Deurne/Griendtsveen, Museum voor vluchtstimulatie Someren en Museum De Wieger Deurne.
(Museum De Wieger)

[108] COLLECTIEVE PROMOTIE METROPOOL AMSTERDAM

Onder de noemer Overleg Amsterdamse Musea (OAM) kijken 39 musea in Amsterdam en omgeving, waaronder het Muiderslot, naar collectieve promotie en kennisuitwisseling. Amsterdam Marketing is een belangrijke partner in de promotie van Metropool Amsterdam. Deze regio strekt zich uit van de stranden van Bloemendaal en Zandvoort (*Amsterdam beaches*) en de *Amsterdam gardens* Keukenhof en Aalsmeer tot het Muiderslot (*Amsterdam Castle Muiderslot*) in het historische havenstadje Muiden. Met het nieuwe combidagticket van GVB/Arriva/Connexion is een belangrijke stap gezet om het openbaar vervoer voor toeristen overzichtelijker te maken. En de promotie werkt voor het Muiderslot. Het kasteel ontving in 2012 ruim 20.425 buitenlandse bezoekers (circa 19% van het totale bezoekersaantal), zijnde een verdubbeling in twee jaar tijd. In 2010 ontving het museum 11.928 buitenlandse bezoekers (10% van het totale bezoek).
(Muiderslot)

[109] DE PLANTAGE AMSTERDAM

— samenwerking in de buurt

De Plantage Amsterdam is het samenwerkingsverband van Amsterdamse culturele instellingen in de oostelijke binnenstad. Partners zijn Artis, Tropenmuseum, Joods Historisch Museum, Hermitage, Scheepvaartmuseum, Rembrandthuis, NEMO, Gasan Diamonds, de Hortus, Carré, het Muziektheater, Hollandse Schouwburg, Portugese Synagoge, Verzetsmuseum Amsterdam, ARCAM en de Appel. Met deze samenwerking delen de deelnemers niet alleen expertise, maar kunnen zij ook collectieve marketing en publiciteit opzetten en genereren. Zeker voor de kleine instellingen is dit een grote meerwaarde. Deze samenwerkingsvorm zorgt bovendien voor nieuw publiek. Er is een speciale website (deplantageamsterdam.nl) met informatie over de buurt en alle activiteiten. Zo zijn er wandelingen en architectuurroutes. Ook is er een lezingenserie voor kinderen opgezet: de Plantage Kinderlezingen. Per seizoen wordt een thema gekozen dat bij iedere deelnemende instelling uitvoerbaar moet zijn. Inmiddels heeft het terrein van samenwerking zich uitgebreid en kopen de partners gezamenlijk groene energie in [18].

(Science Center NEMO, Het Scheepvaartmuseum, Joods Historisch Museum, website Plantage Amsterdam)

3 MEER PUBLIEK, NIEUW PUBLIEK DOOR SAMENWERKING MET MUSEA EN ANDERE INSTELLINGEN

[110] MUSEUM PLUS BUS EN MUSEUMPLEINBUS

– vervoer en museumbezoek

De Museum Plus Bus vergemakkelijkt museumbezoek voor senioren die speciale begeleiding nodig hebben bij de toegang tot een museum en tijdens het bezoek zelf. Bewoners van verzorgingstehuizen en andere senioreninstellingen kunnen op deze manier een museum in groepsverband bezoeken. De eigen museumdocenten geven een interactieve rondleiding. De Museum Plus Bus is een initiatief van zeven musea, te weten Cobra Museum, Hermitage Amsterdam, Joods Historisch Museum, Kröller-Müller Museum, Mauritshuis, Van Gogh Museum en Rijksmuseum. Sinds maart 2012 zijn er vijf musea bijgekomen: Gemeentemuseum Den Haag, Museum Boijmans Van Beuningen, Museum Het Valkhof, Nederlands Openluchtmuseum en TwentseWelle.

De Museumpleinbus haalt schoolklassen op, in een straal van zestig kilometer rond Amsterdam, voor een bezoek aan een van de drie musea aan het Museumplein. Door vervoer aan te bieden wordt een belangrijke drempel weggenomen die scholen weerhoudt van museumbezoek.

(Rijksmuseum Amsterdam)

[111] ROOMBEEK CULTUUR PARK ENSCHEDE

In een samenwerkingsverband werken TwentseWelle, Concordia, ArtEZ, Rijksmuseum Twente en TETEM kunstruimte gezamenlijk aan Roombeek Cultuurpark in Enschede. Roombeek is een cultuurpark waarin bewoners en bezoekers van instelling naar instelling kunnen wandelen. En waar ze passief en actief kunnen genieten van de meest uiteenlopende culturele uitingen: van middeleeuwse kunst tot cultureel erfgoed en van natuurlijke historie tot de meest vernieuwende kunstuitingen. Het logo van Roombeek Cultuurpark is heel toepasselijk een gestileerde feniks, de mythologische vogel die net als de wijk Roombeek uit de as herrees en uit die voorgeschiedenis zijn kracht haalt. Gebouwd op de resten van een oude industriewijk is Roombeek tegenwoordig niet alleen de vestigingsplek van vijf kunstinstellingen, maar ook een broedplaats voor de creatieve industrie en een internationaal voorbeeld van een geslaagde stedenbouwkundige ontwikkeling. De Twente Biënnale is het grootste en meest complete samenwerkingsproject van Roombeek Cultuurpark tot nu toe. Alle vijf partners participeren in dit prachtige project dat in 2013 voor de tweede keer, en voor het eerst in Enschede, heeft plaatsgevonden.

(TwentseWelle)

[112] VERZETSMUSEUM

– educatie voor probleemjongeren en inburgeraars

Het Verzetsmuseum Amsterdam werkt samen met

de Stichting Herstelling. Deze stichting richt zich op werkervaring voor probleemjongeren en het museum heeft een speciaal educatief programma voor hen. In het project *Stad en Taal*, een educatief programma voor inburgeraars, werkt het Verzetsmuseum samen met het Tropenmuseum, Stedelijk Museum, FOAM en Amsterdam Museum. Ook is er een samenwerking met de nabijgelegen Hollandsche Schouwburg ten behoeve van een combinatiebezoek.

(Verzetsmuseum Amsterdam)

[113] STEDELIJK MUSEUM ZWOLLE & MILLENNIUMDOELEN

– maatschappelijk positioneren

In het kader van de tentoonstelling *Millenniumdoelen in de geschiedenis van Zwolle* (eind 2012 tot begin 2018) heeft het Stedelijk Museum Zwolle samenwerking gezocht met allerlei organisaties die werkzaam zijn op het gebied van millenniumdoelen. De Verenigde Naties hebben in 2000 deze millenniumdoelen opgesteld als oplossingen voor de belangrijkste problemen in de wereld, zoals armoedebestrijding, onderwijs voor iedereen, gelijke rechten en kansen voor mannen en vrouwen, tegengaan van kindersterfte, moedersterfte en ziekten, duurzaamheid en drinkwatervoorzieningen, eerlijke handel en samenwerking. De tentoonstelling in Zwolle richt zich vooral op de historische ontwikkelingen in de stad. De opstelling zal gedurende de looptijd van vijf jaar regelmatig wisselen om specifieke onderwerpen breder voor het voetlicht te brengen.

Het museum is betrokken bij de Millenniumwerkgroep van Zwolle en stelt ruimten beschikbaar voor organisaties die op de doelgebieden actief zijn. Duurzaamheid in Zwolle is een van de aandachtsgebieden. Het museum organiseert in samenwerking met Unicef een kinderevenement en met het Zwols Vrouwen Platform een avond over economische zelfstandigheid van vrouwen. Door het samenwerkingsproject kan het museum aansluiten bij de activiteiten van derden, zoals de watervierdaagse in Zwolle. De restauratie van een waterpomp die in de tuin van het museum staat, kreeg veel publiciteit. Het samenwerkingsproject zorgt bovendien voor nieuw publiek. Het Mondriaan Fonds heeft met 40.000 euro bijgedragen aan dit project.

(Stedelijk Museum Zwolle)

[114] GEMEENTEMUSEUM DEN HAAG & ARTWORLDS

– hedendaagse kunst

Het Gemeentemuseum Den Haag en de Stichting ArtWorlds organiseren sinds 2011 samen de ZomerExpo. Deze jaarlijkse tentoonstelling, met open inschrijving, biedt gevestigde, niet-gevestigde en opkomende kunstenaars in Nederland de kans hun werk te presenteren in een museum. Alle kunstenaars – professioneel en amateur – kunnen meedoen aan de landelijke selectierondes. De geselecteerde kunstwerken (bijna 250) zijn te zien

3 MEER PUBLIEK, NIEUW PUBLIEK DOOR SAMENWERKING MET MUSEA EN ANDERE INSTELLINGEN

op de ZomerExpo-tentoonstelling in het Gemeentemuseum. Er is zowel een jury- als een publieksprijs. Met de ZomerExpo beoogt het museum elk jaar een beeld te geven van de in de Nederlandse samenleving aanwezige talentvolle kunstenaars. Bovendien kan het project nieuw publiek genereren. (Gemeentemuseum Den Haag)

[115] GEMEENTEMUSEUM DEN HAAG

– maatschappelijke positionering

Het Gemeentemuseum Den Haag is vier jaar geleden gestart met een project om de inwoners van Den Haag kennis te laten maken met het museum dat ook van hen is. De doelstelling was om beter geworteld te raken in de meest nabije samenleving alsook te leren van de komst van totaal verschillende bezoekersgroepen en Hagenaren er nog meer bewust van te maken dat de collectie van het museum van iedereen is. In dit project heeft het museum zeer nauw samengewerkt met een breed samengesteld 'maatschappelijk middenveld' uit alle stadsdelen van Den Haag, zoals bewonersorganisaties, winkeliersverenigingen, welzijnswerk, bibliotheken, kerkorganisaties en woningcorporaties. Gedurende zes maanden kregen inwoners van een stadsdeel gratis toegang. Er waren rondleidingen, workshops en twee speciale avondopenstellingen waarvoor busvervoer was geregeld. Inmiddels is het wijkproject de hele stad rond geweest.

Het Gemeentemuseum Den Haag vindt het van belang ook geregeld onverwachte samenwerkingen aan te gaan. De achterliggende gedachte blijft dat het een museum wil zijn dat voor iedereen toegankelijk is. Hieruit is eind 2011 de samenwerking met ADO Den Haag ontstaan. Die is met name gericht op de kidsclub van de voetbalvereniging. In 2013 is het museum een samenwerking met het Medisch Centrum Haaglanden gestart; hierbij is het project 'bewegen tegen kanker' geadopteerd. (Gemeentemuseum Den Haag)

[116] HET MUSEUM IN WINTERSWIJK & ZORGINSTELLINGEN

Vereniging Het Museum in Winterswijk werkt samen met plaatselijke zorginstellingen van de Stichting Marga Klompé. Gezamenlijk organiseren zij klein opgezette exposities en presentaties in deze instellingen. Uitgangspunten hiervoor zijn het schetsen van een historisch kader, het creëren van interactie tussen de bewoners en bezoekers en het meegeven van een positieve ervaring. Doelgroepen zijn de bewoners en hun familie, buurtbewoners en andere bezoekers van de zorginstellingen. Zo zijn er 'herinneringskoffers' gevuld met stukken uit de collectie van het museum. De exposities zullen elke drie maanden wisselen.

Ook is er een intensieve samenwerking met Stichting de Lichtenvoorde, een instelling voor mensen met een beperking. Het is de bedoeling dat

cliënten van deze stichting aan de slag gaan in de 'museumfabriek' en het nog in te richten 'belevingsmuseum' aan de Meddosedestraat in Winterswijk. Omdat de collectie van de Vereniging Het Museum na 2012 niet meer tentoongesteld kan worden in het museum Freriks aan de Groenloseweg, is een deel van een oud fabriekscomplex gehuurd. Dit doet nu dienst als kantoor en depot, met een quarantaine-ruimte. Tevens is er een Historisch Informatiepunt en Juniorlab, waar scholieren uit de regio en van over de grens kennis kunnen maken met de speciale geologie van Winterswijk. Dit is een samenwerkingsverband met het natuuractiviteitencentrum de Huusker. (Vereniging Het Museum Winterswijk)

[117] PLANTEN VOOR DE TOEKOMST

– publieksbereik en -participatie

Planten voor de Toekomst is een samenwerkingsproject van de Nederlandse Vereniging van Botanische Tuinen, waarbij 21 botanische tuinen zijn aangesloten, en Stichting Waag Society. Het project ontving begin 2013 een bedrag van 2 miljoen euro van de Postcodeloterij. De tuinen gaan hun rol als kenniscentrum versterken en samenwerken aan een eigentijdse publieksprogrammering. Het op elkaar aansluiten van de collecties alsmede het ontsluiten daarvan op een publieksvriendelijke website vergroot de zichtbaarheid van de collecties én het publieksbereik. Stichting Waag Society ondersteunt het project met het ontwikkelen van plannen voor publieksparticipatie. Het doel is om een actief en betrokken publiek te creëren dat zich bewust is van het belang van planten voor duurzaamheid, voor het functioneren van ecosystemen, voor voedselveiligheid en voor de kwaliteit van leven. Een hoger bezoekersaantal zal daarnaast voor hogere inkomsten zorgen. (Nederlandse Vereniging van Botanische Tuinen)

[118] MUSEA & PRODEMOS

– Hofvijvergebied

Diverse museale en niet-museale instellingen rondom het Hofvijvergebied in Den Haag werken samen: het Haags Historisch Museum, Museum de Gevangenpoort, Galerij Prins Willem V, Museum Bredius en ProDemos – Huis voor democratie en rechtsstaat. Het Haags Historisch Museum en Museum de Gevangenpoort werken samen in één stichting en Museum de Gevangenpoort en Galerij Prins Willem V hebben sinds 2010 een gezamenlijke entree [7, 8]. Voordat ProDemos – Huis voor democratie en rechtsstaat over een eigen huisvesting beschikte, opende het Haags Historisch Museum zijn deuren voor de scholieren die deelnamen aan het educatieve programma. De daarvoor ontwikkelde tentoonstelling is inmiddels verhuisd naar het pand van ProDemos aan de Hofweg. In het souterrain onder de Ridderzaal is in samenwerking met ProDemos een tentoonstelling van het Haags Historisch Museum te zien over de geschiedenis van het

3 MEER PUBLIEK, NIEUW PUBLIEK DOOR SAMENWERKING MET MUSEA EN ANDERE INSTELLINGEN

Binnenhof en Prinsjesdag. Museum Bredius heeft in zijn beleidsplan 2013-2016 aangegeven structureel te willen samenwerken met het Haags Historisch Museum ten aanzien van backoffice-taken. De gemeente Den Haag ondersteunt dit streven. In 2013 heeft het reeds geleid tot een gezamenlijk 'Huygensspoor' dat aanhaakt op de tentoonstelling over Constantijn en Christiaan Huygens in de Grote Kerk.

Naast samenwerking achter de schermen is in 2012 een pilot gestart met de Hofvijverpasse-partout, waarin alle bovengenoemde partners participeren: een gezamenlijk ticket onder zeer aantrekkelijke voorwaarden. De samenwerking vergroot het publieksbereik en de aantrekkingskracht van het Hofvijvergebied. Door de diverse publieksfuncties te koppelen aan het naastgelegen Binnenhofgebied kan bovendien een zeer aantrekkelijk 'Museumkwartier' ontstaan.

(Haags Historisch Museum)

[119] HAAGSE ERFGOED-PARTNERS MET GEMEENTE EN MIGRANTEN

— projecten en netwerk

Structureel overleg tussen de gemeente Den Haag en de Haagse erfgoedpartners – Haags Historisch Museum, Museum de Gevangenpoort, Haags Gemeentearchief, Monumentenzorg en Archeologische Dienst – heeft geleid tot verschillende samenwerkingsprojecten. Voorbeelden zijn een onderzoek naar sporen van Indisch Erfgoed in de stad en een presentatie van munten in het Haags Historisch Museum door de Archeologische Dienst. Een groot project is het verder uitvoeren van *De Haagse Kaart*, in eerste instantie ontwikkeld door het Haags Historisch Museum. De kaart is een animatie van de groei van de stad, gebaseerd op bodemonderzoek en historische kaarten. De animatiefilm is te zien in de vaste opstelling *Typisch Haags* in het museum. Samen met de erfgoedpartners is besloten om deze groeikaart verder te ontwikkelen door de collecties aan de groeikaart te koppelen (bijvoorbeeld met bodenvondsten, archiefdocumenten, schilderijen en objecten).

Het Haags Historisch Museum is, mede op verzoek van de gemeente Den Haag, in 2011 begonnen met het opzetten van het Netwerk Erfgoed Haagse Migranten. Partners in het netwerk zijn diverse migrantenorganisaties in de stad die zich bezighouden met de geschiedenis en het erfgoed van de eigen gemeenschap enerzijds en musea, erfgoedpartners en andere culturele organisaties anderzijds. De inzet van het netwerk is erop gericht het (materieel en immaterieel) erfgoed van migrantengroepen zo optimaal mogelijk te behouden en te ontsluiten voor een breed, algemeen publiek. Inmiddels heeft het geleid tot een aantal aansprekende voorbeelden van samenwerking, onder andere vier presentaties in het Atrium van het Haagse stadhuis, twee tentoonstellingen in het museum en een videoclip

van jongeren (Nul7Nul), die is opgenomen in de vaste opstelling van het Haags Historisch Museum. (Haags Historisch Museum)

[120] MUSEA IN UTRECHT

— Stichting Utrechts Museumkwartier

De Stichting Utrechts Museumkwartier is een samenwerkingsverband van tien Utrechtse museale instellingen: AAMU museum voor hedendaagse Aboriginal kunst, Centraal Museum, Domtoren, GeldMuseum, het Utrechts Archief, Museum Catharijneconvent, Museum Speelklok, Sonnenborgh – museum & sterrenwacht, Het Spoorwegmuseum en het Universiteitsmuseum. De stichting is in 1993 opgericht met als doel een museumkwartier in Utrecht mogelijk te maken. In 2010 hebben de musea gezamenlijk onderzocht wat hen bindt en wat hun belangrijkste drijfveer voor samenwerking is. Hieruit kwam naar voren dat het beeld van Utrecht als museumbestemming achterblijft bij de realiteit. De Utrechtse musea hebben de ambitie om samen te werken aan een onderscheidend imago vanuit de gedeelde kernwaarden: beleven, verrassen en inspireren. Deze waarden zijn leidend in de collectieve marketing en vormen het uitgangspunt in het ontwikkelen van gezamenlijke activiteiten. De missie concentreert zich vooral op de vraag hoe musea nu en in de toekomst hun collecties en verhalen op actuele en relevante wijze voor het publiek kunnen ontsluiten. Daarvoor werken de musea ook samen met diverse partijen in de stad. De doelen zijn gericht op het versterken van het imago, het ontwikkelen van gezamenlijke visies, het versterken van gezamenlijke educatieve programma's, het uitwisselen van kennis en ervaring en gezamenlijke belangenbehartiging. De musea streven naar één miljoen bezoekers in 2013.

(Stichting Utrechts Museumkwartier)

[121] UTRECHTSE MUSEA

— Vrede van Utrecht

Utrecht viert in 2013 dat driehonderd jaar geleden de Vrede van Utrecht is gesloten. De Utrechtse musea verzorgen diverse programma's en voorzien de vieringen van een inhoudelijke context en doorlopende inhoudelijke lijn. Dat doen de musea door de periodes voor, tijdens en na de vredesonderhandelingen van 1711-1713 van allerlei kanten te belichten, waarbij de eigen collecties en identiteit van de musea het uitgangspunt vormen. De musea hebben gekozen voor het gezamenlijke thema *Het verhaal van de Vrede van Utrecht*. Goede samenwerking was noodzakelijk om dit programma tot stand te brengen. Belangrijk hierbij waren de inhoudelijke afstemming, gezamenlijke marketing en gezamenlijke fondsenwerving. Een gebundeld aanbod bleek voor de fondsen interessanter dan individuele aanvragen – vanwege de totale omvang van het programma en het grotere publieksbereik.

(Stichting Utrechts Museumkwartier)

3 MEER PUBLIEK, NIEUW PUBLIEK DOOR SAMENWERKING MET MUSEA EN ANDERE INSTELLINGEN

[122] VRIJDAG MUSEUMDAG EN MUSEUM VOOR ÉÉN DAG IN UTRECHT

— van/naar zorginstellingen

Vrijdag Museumdag bestaat sinds 2009 en stelt Utrechtse ouderen in staat om met aangepast vervoer en begeleiding tweewekelijks een bezoek te brengen aan de Utrechtse musea. De groepen zijn klein, maximaal twaalf personen, en het busvervoer is ingespeeld op passagiers met beperkingen. Rondleidingen duren één tot anderhalf uur, afhankelijk van de samenstelling van de groep. Vrijdag Museumdag is voor veel ouderen een bijzonder uitje en de musea bereiken een doelgroep die ze anders niet of nauwelijks zouden bereiken. Vrijdag Museumdag is een samenwerkingsproject van de Utrechtse musea en AxionContinu, een Utrechtse zorginstelling voor ouderen. In totaal doen ruim achttien verzorgingstehuizen mee en bezoeken jaarlijks twee- tot tweehalfduizend ouderen de musea. AxionContinu coördineert de inroostering, wat in praktisch opzicht een uitkomst is. Activiteitenbegeleiders van de zorglocaties kunnen dan rechtstreeks worden aangesproken.

Museum voor één Dag is in 2011 voortgekomen uit het project Vrijdag Museumdag. Een groot aantal Utrechtse ouderen bleek vanwege fysieke en mentale gezondheidsbeperkingen niet in staat te zijn om de Utrechtse musea te bezoeken. Daarom brengen de musea samen met AxionContinu de musea naar de verzorgingstehuizen toe. Museum voor één Dag is een één tot anderhalf uur durende vertelvoorstelling, waarin aan de hand van collectie-items van de Utrechtse musea verschillende verhalen worden verteld. De voorwerpen mogen meestal worden aangeraakt. Twee keer per jaar doet Museum voor één Dag de deelnemende verzorgingstehuizen aan. Jaarlijks worden zo tussen vier- en vijfhonderd ouderen bereikt.

(Stichting Utrechts Museumkwartier)

[123] CATHARIJNECONVENT & BIJBELS MUSEUM & MUSEUM ONS' LIEVE HEER OP SOLDER

— landelijk educatieproject

Feest! Voor alle kinderen van Nederland! is een landelijk educatieproject met als doel alle kinderen van Nederland één keer in hun schoolcarrière in aanraking te laten komen met christelijk erfgoed. Het Museum Catharijneconvent in Utrecht ontwikkelde eerder al het succesvolle en internationaal geroemde project *Feest! Weet wat je viert*, dat de afgelopen jaren bezocht is door duizenden kinderen, met name uit de stad Utrecht. Om het succes van het project verder uit te bouwen, heeft het Museum Catharijneconvent samenwerking gezocht met het Bijbels Museum en Museum Ons' Lieve Heer op Solder in Amsterdam. De drie musea streven op termijn een

landelijk dekkend netwerk van ten minste tien participerende musea na, zodat alle kinderen van Nederland inzicht krijgen in christelijk erfgoed.

Feest! Voor alle kinderen van Nederland! is een groeibriljant. Educatie in schoolverband kan alleen succesvol zijn wanneer de organiserende partners een lange adem hebben: daarom heeft het project een looptijd van ten minste tien jaar. Om aan te sluiten bij de belevingswereld van deze kinderen maken de musea ook een vergelijking tussen christelijke feesten en feesten uit andere religies. Kinderen kunnen dan bijvoorbeeld leren hoe de besnijdenis uit de joodse en islamitische traditie zich verhoudt tot de christelijke doop. Zo zullen de initiatiefnemers en het Joods Historisch Museum in Amsterdam gaan samenwerken. Het project heeft verschillende voordelen als een groot bereik en een landelijk dekkend programma. Participerende musea delen kennis en ervaring op educatief gebied, maar ook de kosten voor de ontwikkeling van educatief materiaal. Hierdoor zijn de kosten per leerling veel lager. Bovendien wordt de museale samenwerking zeer hoog gewaardeerd door de fondsen.

(Museum Catharijneconvent)

[124] MUSEA & BANKGIRO LOTERIJ & PARTNERS

— MuseumMaandag

Rijksmuseum Volkenkunde, Naturalis Biodiversity Center en het Rijksmuseum van Oudheden ontvingen in februari 2011 een projectbijdrage van 546.420 euro voor de uitvoering van de BankGiro Loterij MuseumMaandag, een project met een looptijd van drie jaar. Veel musea zijn op maandag gesloten en dat maakt deze dag bij uitstek geschikt voor een museumbezoek in alle rust en exclusiviteit. De drie Leidse musea spelen hierop in met de BankGiro Loterij MuseumMaandag. Mediapartijen, bedrijven en maatschappelijke instellingen krijgen op MuseumMaandag de gelegenheid een bijzondere ervaring te creëren voor hun relaties door middel van een speciaal afgestemd programma. In 2012 vond er tien keer een MuseumMaandag plaats, georganiseerd in samenwerking met diverse promotiepartners, zoals NTR, Wegener Weekkranten, *Kampioen* (ANWB), Het Parool en de BankGiro Loterij zelf. In totaal deden in 2012 28 Nederlandse musea mee aan dit initiatief.

(Rijksmuseum van Oudheden)

[125] MUSEUMGROEP LEIDEN

— collectieve promotie en educatie

Al tientallen jaren werken de musea in Leiden nauw samen op het gebied van educatie, promotie en backoffice. De musea hebben zich verenigd in een samenwerkingsverband, de Museumgroep Leiden. Zij presenteren zich aan de buitenwereld en promoten hun activiteiten onder de naam Leidse musea. De deelnemende musea zijn: Hortus botanicus Leiden, Museum Boerhaave, Naturalis Biodiversity

3 MEER PUBLIEK, NIEUW PUBLIEK DOOR SAMENWERKING MET MUSEA EN ANDERE INSTELLINGEN

Center, Rijksmuseum van Oudheden, Rijksmuseum Volkenkunde, Museum De Lakenhal en Japanmuseum SieboldHuis. Het heeft diverse duurzame initiatieven opgeleverd, die deels ook landelijk zijn overgenomen, zoals de MuseumJeugdUniversiteit [56]. De Leidse musea bieden gezamenlijk aan basisscholen het educatieve programma *Museum en School* aan, een doorlopende leerlijn cultuureducatie. Het geldt als een van de beste voorbeelden van gezamenlijke programmering en afstemming voor het promoten en organiseren van schoolbezoek. (Naturalis Biodiversity Center)

[126] STUDENTEN EN MUSEA

– Leidse Museumnacht

De Leidse Museumnacht is een initiatief van een Leidse studentenvereniging, die ook de gehele organisatie voor haar rekening neemt, in samenwerking met de musea. (Naturalis Biodiversity Center)

[127] RAAMSTEEG2

– platform

Raamsteeg2 is een platform voor debat, tentoonstellingen, films en workshops in het centrum van Leiden. Naturalis werkt samen met partners als ASN Bank, de *Volkskrant*, TeekensKarstens Advocaten en Notarissen, Universiteit Leiden en Stadslab Leiden die actief in het project participeren door mee te programmeren en organiseren. (Naturalis Biodiversity Center)

[128] NACHT VAN KUNST & KENNIS IN LEIDEN

Leiden Marketing, Cultuurfonds Leiden en Museum De Lakenhal organiseren samen met de Universiteit Leiden, het LUMC, de Hogeschool Leiden, het BioScience Park en de Leidse musea de Nacht van Kunst & Kennis in Leiden. In september 2013 heeft de eerste editie plaatsgevonden van dit nieuwe festival, dat de komende jaren moet uitgroeien tot een stadsbreed festival vol muziek, theater, kunst, experimenten en (nacht)colleges met jaarlijks meer dan twintigduizend bezoekers. De Nacht van Kunst & Kennis is een festival dat bezoekers in aanraking brengt met nieuwe kennis, verrassende experimenten, bijzondere sprekers, muziek, theatervoorstellingen en kunst. (website Museum De Lakenhal)

3 KENNIS DELEN, KRACHTEN BUNDELEN DOOR SAMENWERKING MET HET BEDRIJFSLEVEN

[129] NEMO OP SCHIPHOL

Op Schiphol Airport Park is een NEMO-tentoonstelling te zien. Een compacte interactieve tentoonstelling die de reizigers laat kennismaken met diverse fenomenen en daarmee ook met NEMO. Behalve het Rijksmuseum is er de komende drie jaar dus ook een NEMO op Schiphol. Het voordeel voor Schiphol ligt bij de beleving voor de reizigers. Het wachten voor vertrek kan door de tentoonstelling te bekijken een stuk aangenamer zijn. Voor de reizigers is het fascinerend om in de hightech omgeving van Schiphol meer te ontdekken over bijvoorbeeld de basale natuurwetten. Met deze tentoonstelling vergroot en verbreedt NEMO zijn publieksgroep, aangezien een breed (internationaal) publiek kennismaakt met NEMO. De tentoonstelling zorgt voor vermaak, maar kan de reiziger ook enthousiasmeren voor science. Niet in de laatste plaats versterkt ze de merkwaaarde van NEMO, dankzij de plek die ze inneemt in deze professionele omgeving tussen andere sterke merken op Schiphol.
(Science Center NEMO)

[130] KAZEMATTENMUSEUM

— promotionele acties

Stichting Kornwerderzand runt het Kazemattenmuseum met uitsluitend vrijwilligers (ongeveer zeventig), zonder enige financiële bijdrage van de overheid of andere fondsen. De inkomsten komen uit de entree en de verkoop van een beperkt aantal consumpties. Daardoor is er nauwelijks budget voor promotie. Het museum zoekt de publiciteit op door acties in samenwerking met derden te organiseren. Zo vond op 10 april 2013 de presentatie van het boek *Kazematten op de Afsluitdijk* plaats. Deze uitgave kwam tot stand in samenwerking met de Stichting Menno van Coehoorn. Dit had veel gratis publiciteit tot gevolg, met artikelen en recensies in de provinciale kranten en uitzendingen bij Omrop Fryslân. Een ledenactie van Rabobank zorgde voor zeshonderd museumbezoekers op een zaterdagmiddag in oktober 2012. Een ander voorbeeld is de samenwerking met de huisdrukker die bij de jaarlijkse mailing aan relaties een bijsluiter kan verzorgen met een attentie voor de museumbezoekers.
(Stichting Kornwerderzand)

[131] GLASMUSEUM LEERDAM & ING HOUSE AMSTERDAM

— Zuidas

Het Glasmuseum Leerdam en ING House Amsterdam organiseren samen activiteiten en projecten. Dit initiatief is gestart met een presentatie in het ING House aan de Amsterdamse Zuidas van twee kunstenaars die eerder in het Glasmuseum hebben geëxposeerd.
(Nationaal Glasmuseum Leerdam)

3 KENNIS DELEN, KRACHTEN BUNDELEN EN VERDER

[132] VERZETSMUSEUM

— historie en actualiteit

Het Verzetsmuseum Amsterdam organiseert in samenwerking met derden diverse activiteiten met als doel nieuwe publieksgroepen te bereiken en thema's van het museum te verbinden met de actualiteit. Dit krijgt vorm in lezingen, debatten en bijeenkomsten. In samenwerking met het NIOD, *Historisch Nieuwsblad* en NTR/VPRO/Geschiedenis24 kwam zo de lezingenserie *Helden en Schurken* tot stand. *De Anton de Kom-lezing*, waarin het verband wordt gelegd naar hedendaagse discriminatie, is een samenwerkingsverband met dagblad *Trouw*, en met vanaf 2013 als toegevoegde partner de Anne Frank Stichting. Partner van het Geuzenpenningdebat, rondom de laureaat van de Geuzenpenning, is de Stichting Geuzenpenning en vanaf 2013 ook Amnesty International. Andere samenwerkingspartners zijn de Stichting Sobibor voor de Sobibor-herdenkingsdag in oktober en het Amsterdams 4 en 5 mei comité, voor de activiteiten op 4 en 5 mei. (Verzetsmuseum Amsterdam)

[133] VINCENT VAN GOGHHUIS

— artists-in-residence

Het bekende kunstenaarsduo Heringa/Van Kalsbeek bivakkeert in 2013 drie maanden lang in Zundert voor een uniek project in samenwerking met het Zundertse corso en het Vincent van GoghHuis. De kunstenaars, die al jaren het corso bezoeken, verblijven als artists-in-residence in het geboortedorp van Van Gogh. Onder hun leiding werken corsobouwers drie maanden lang in een tent in de tuin van het Van GoghHuis aan een serie uitzonderlijke modellen, die later zullen resulteren in definitief werk. Het doel is om zowel de Zundertse bevolking te interesseren voor hedendaagse kunst als het corso onder de aandacht te brengen van cultuurliefhebbers. Het project is een unieke vorm van 'community arts'. Een beoogd effect is om het draagvlak voor kunst en cultuur binnen de Zundertse gemeenschap te vergroten. Participatie is daarbij een belangrijk middel, maar ook respect voor eigen creatief vermogen. De kunstenaars zullen de creaties, nadat ze in Zundert te zien zijn geweest, ook op andere locaties in binnen- en buitenland tonen. (Vincent Van GoghHuis)

[134] ZUIDERZEEMUSEUM & NTR

— televisieprogramma

In december 2013 start bij de NTR op Nederland 2 de serie *Nederland in 7 overstromingen*.. Deze televisieserie schetst de impact van overstromingen op zowel de psyche als de vorm van Nederland. Naast de soms vergeten overstromingen zal het programma ook ingaan op de meest waarschijnlijke toekomstige watersnoodramp. De NTR en het Zuiderzeemuseum hebben voor deze serie een samenwerkingsovereenkomst gesloten. Het museum heeft zijn kennis en contacten met betrekking tot de geschiedenis van de Zuiderzee (met name de overstroming van 1917) ter beschikking gesteld.

Tegelijk met de televisieserie komt in het Zuiderzeemuseum een gelijknamige tentoonstelling. (Zuiderzeemuseum)

[135] FRIES MUSEUM & OMROP FRYSLÂN

— MUSE

MUSE is een samenwerkingsproject van het Fries Museum en Omrop Fryslân. In dit televisieprogramma – met uitzendingen van maart tot en met juni 2013 – ging het Fries Museum op zoek naar nieuw kunsttalent. Bijna tweehonderd gepassioneerde amateurkunstenaars meldden zich aan, van schilders en beeldhouwers tot fotografen, van 19 tot 80 jaar oud. In het programma kregen de kandidaten steeds wisselende opdrachten die altijd iets te maken hadden met Friesland. De kijkers bepaalden samen met de jury wie de hoofdprijs kreeg: een expositie in het Fries Museum. (Fries Museum)

[136] DORDRECHTS MUSEUM & NTR

— multimediproject *De Kunst van het Opvoeden*
Het Dordrechts Museum participeerde vanaf 2011 in het multimediproject *De Kunst van het Opvoeden*. In eerste instantie betrof dit een publiek-private samenwerking tussen de NTR en het Dordrechts Museum, met als doel een achtledige televisieserie in 2013 en een gelijknamige tentoonstelling in het Dordrechts Museum. Gedurende het proces sloten zich nieuwe partners aan: Galerie de Compagnie, Slot Zuylen, Huis van Gijn en de Walburg Pers. Uiteindelijk heeft het project, naast serie en tentoonstelling, geleid tot een wekelijks radioprogramma voorafgaande aan de tv-uitzending, een NTR-Thuis-academie met een cursus *Opvoeden in 10 stappen* en tentoonstellingen in Huis van Gijn, Galerie de Compagnie en Slot Zuylen. De samenwerking vergrootte het publieksbereik en de naamsbekendheid.

De realisatie van een project als *De Kunst van het Opvoeden* is lastig. Een omroep heeft immers te maken met regelgeving vanuit de Mediawet en is strikt gebonden aan regels rondom het verwerven van externe sponsorgelden. Zo mogen omroepen geen reclame maken voor een (in de ogen van het Commissariaat van de Media) commerciële organisatie als een museum. Musea op hun beurt zijn voor dit soort grote projecten voor een belangrijk deel afhankelijk van externe geldstromen en hebben niet automatisch toegang tot publieke kanalen als een omroep. De oplossing was het opstellen van een PPS-contract (Publiek-Private Samenwerkings-contract). Hierin zijn zaken geregeld als de inbreng van en levering door betrokken partijen, intellectuele eigendomsrechten, rechtenvrijwaring, eindverantwoordelijkheden, communicatie en publiciteit, duur en tussentijdse beëindiging, bronvermelding en brutowaarde van de inbreng. Na goedkeuring door het Commissariaat van de Media was er meer ruimte om samen te werken. (Dordrechts Museum)

4 GROTERE ZICHTBAARHEID VAN COLLECTIES DOOR SAMENWERKING MET MUSEA EN ANDERE INSTELLINGEN

[137] GEMEENTEMUSEUM DEN HAAG & CENTRAAL MUSEUM UTRECHT

— zwerfkeien

Het Gemeentemuseum Den Haag is initiatiefnemer van het project *Zwerfkeien* en heeft hiervoor samen met het Centraal Museum Utrecht en het Bonnefantenmuseum in Maastricht plannen uitgewerkt. Het Stedelijk Museum en het Kröller-Müller Museum hebben zich inmiddels ook aangesloten. De doelstelling is om een platform te creëren waarin musea die beschikken over bijvoorbeeld slechts één werk van een topkunstenaar, dit werk kunnen ruilen tegen een 'eenling' van een ander museum. De stukken kunnen immers in een andere collectie beter passen. Het zichtbaar maken van deze zwerfkeien is gekoppeld aan kwaliteit en niet aan 'leftovers' en depotstukken. De deelnemende musea streven naar een samenhangend collectiebeleid door middel van een actief en langdurig bruikleenverkeer. Na een onderzoek naar de verschillende collecties is het in ruil of bruikleen aanbieden van zwerfkeien een concrete vervolgstap. Naast de individuele voorwerpen kan een ruil tevens gelden voor collectieonderdelen.

De eerste fase betreft een onderzoeksproject dat gezamenlijk met de Reinwardt Academie is opgezet en dat per september 2013 van start is gegaan. De deelnemende studenten zullen een heel studiejaar bij het project betrokken zijn middels stage en afstudeeronderzoek. De studenten lopen stage in twee verschillende musea en wisselen na tweeënhalve maand van stageplek. Het doel is het in kaart brengen van de collectie. Studenten doen onderzoek naar onder andere de geschiedenis van de collectie, de kerncollectie, de deelcollecties, de sterke en zwakke onderdelen van de collectie en het beleid ten aanzien van aankoop, verzamelen, bruiklenen en afstoten van objecten. Het ICOM International Committee for Collecting heeft aangeboden een faciliterende rol te spelen bij een uitwisseling van ideeën en ervaringen op internationaal niveau. (Gemeentemuseum Den Haag en Centraal Museum Utrecht)

[138] OLYMPISCHE MUSEA

— Olympic Museum Network en Collection Connection

Collection Connection is een nieuw format, ontwikkeld door het Qatar Olympic & Sports Museum en het Olympisch Stadion Amsterdam. Binnen dit format worden (delen van) collecties belangeloos in bruikleen gegeven aan andere Olympische musea binnen het Olympic Museum Network. Dit internationale netwerk, gecoördineerd door het Olympisch Museum Lausanne, telt twintig internationale Olympische musea. Het Olympisch Stadion Amsterdam is een van de initiatiefnemers. De doelstellingen zijn gericht op het bevorderen van collectie-uitwisseling

en kennisdeling en het ontwikkelen van een internationale (online) programmering. Zo vindt in 2013 de eerste internationale masterclass voor juniormedewerkers van sportmusea plaats. (Olympisch Stadion)

[139] COLLECTIE MAURITSHUIS

— buiten de muren

In het grootse project om het museum te renoveren en uit te breiden werkt het Mauritshuis samen met verschillende partijen uit publieke en private sectoren: Sociëteit de Witte, Rijksgebouwendienst, Rijksbouwmeester, gemeente Den Haag en een team van externe adviseurs en aannemers. Om de collectie van het Mauritshuis tijdens de sluiting van het museum zoveel mogelijk zichtbaar te houden voor het publiek is er een intensieve samenwerking met andere musea. Het Gemeentemuseum Den Haag toont meer dan 120 werken uit de collectie van het Mauritshuis in een aparte vleugel. De organisaties van beide Haagse musea zijn hiertoe een nauwe samenwerking aangegaan en delen kennis en expertise. Naast de presentatie in het Gemeentemuseum zijn samenhangende 'ensembles' van in totaal 63 schilderijen en vier beeldhouwwerken uitgeleend aan acht musea in Nederland en België, waarbij in onderling overleg is getracht de selectie zo goed mogelijk aan te laten sluiten bij de collecties van de ontvangende musea. Tevens voert het Mauritshuis een actief beleid om collectiestukken, die vanwege ruimtegebrek of andere redenen geen plaats kunnen krijgen in de vaste presentatie van het museum, langdurig uit te lenen aan andere musea, zodat ze toch voor het publiek te zien zijn. (Mauritshuis)

[140] BEELDEN AAN ZEE & DE FUNDATIE

— beelden uit Scheveningen naar Overijssel

Museum Beelden aan Zee en Museum de Fundatie hebben hun samenwerking flink uitgebreid met de opening van een 'dependance' van Beelden aan Zee in de beeldentuin van Kasteel het Nijenhuis in Heino/Wijhe, behorende bij de Fundatie. De musea werkten al eerder goed samen en stelden over en weer genereus bruiklenen beschikbaar voor tijdelijke tentoonstellingen. De sculptuurcollecties passen heel mooi bij elkaar. De beeldentuin van de Fundatie is na de diefstal van diverse bronzen beelden uit de tuin van Singer Laren geheel opnieuw en optimaal beveiligd. De eigen collectie (een veertigtal beelden, veelal bronzen) staat weer buiten, maar er was ruimte voor veel meer. Tegelijkertijd had Beelden aan Zee een ruimtegebrek door de grote collectie beelden van hoogwaardige kwaliteit, waardoor er minder variatie in de presentatie in en rond het museum mogelijk was. De vele topstukken zijn evenwel te mooi om in depot te zetten. Deze situatie heeft geleid tot een intensieve samenwerking middels een omvangrijke en langdurige bruikleen van

4 GROTERE ZICHTBAARHEID VAN COLLECTIES DOOR SAMENWERKING MET MUSEA EN ANDERE INSTELLINGEN

Beelden aan Zee aan Museum de Fundatie. Circa veertig werken, bijna de helft van de beelden in de nieuwe beeldentuin, zijn van Beelden aan Zee. De som der delen geeft een prachtig overzicht van de beeldhouwkunst in de twintigste eeuw. De musea hebben samen het inrichtingsplan gemaakt. De Fundatie heeft Beelden aan Zee betrokken bij de opening en de communicatie rondom de opening en presentatie. Beide musea profiteren van elkaars imago in deze samenwerking. Voor de Fundatie betekent het een enorme winst in kwantiteit en kwaliteit van de beeldentuin.
(Museum de Fundatie)

[141] COBRA MUSEUM & KASTEEL KEUKENHOF

– Cobra buiten

Cobra buiten is een initiatief van het Cobra Museum en Kasteel Keukenhof. Gedurende drie jaar zijn er tentoonstellingen met sculpturen van Cobra-kunstenaars in de beeldentuin bij Kasteel Keukenhof. *Cobra buiten* laat een brede groep mensen op een laagdrempelige wijze kennismaken met het culturele erfgoed van Cobra. De BankGiro Loterij maakt de drie edities van *Cobra buiten* mogelijk.
(persbericht Cobra Museum)

[142] GEMEENTEMUSEUM DEN HAAG

– kennissites

Het Gemeentemuseum Den Haag heeft (deels) in samenwerking met andere instellingen 'kennissites' ontwikkeld. Deze sites zijn gewijd aan een specifiek onderdeel van de collectie van het museum. Hieraan zijn ook andere collecties toegevoegd. De volgende sites zijn in de lucht:

- Delfts aardewerk, die uitbreidbaar is met andere collecties in openbaar en niet-openbaar bezit;
- Aziatische keramiek, in samenwerking met het Groninger Museum, het Keramiekmuseum Princessehof in Leeuwarden en het Rijksmuseum;
- Mondriaan, in samenwerking met het RKD.

Doelstelling is het publiek een geconcentreerd aanbod te bieden van zoveel mogelijk informatie over een belangrijk onderdeel van de kunsthistorische geschiedenis. Daarnaast kan op een interactieve wijze een groter kennisbereik tot stand komen, waardoor tevens de kennis van het museum over een collectieonderdeel toeneemt. Door de interactiviteit kan iedereen meepraten en zich laten informeren over het onderwerp. Zo is er bij delftsaardewerk.nl niet alleen de mogelijkheid voor de bezoekers om te beoordelen of een stuk uit de eigen verzameling wel of niet echt Delfts is, maar kunnen zij ook hun stukken op de website plaatsen met informatie of met een verzoek om meer informatie. Een grote groep, waaronder ook het museum, deelt én ontvangt op deze manier specifieke kennis.

Het opzetten van een toekomstige kennissite onder de naam Modehuis Nederland is onderdeel van een samenwerkingsverband waarvan het Gemeentemuseum een belangrijke initiatiefnemer is. Acht musea met de belangrijkste kostuumcollecties in Nederland bundelen hun krachten: Amsterdam Museum, Centraal Museum Utrecht, Fries Museum, Gemeentemuseum Den Haag, Openluchtmuseum Arnhem, Museum Paleis Het Loo, het Rijksmuseum en het Rotterdam Museum.
(Gemeentemuseum Den Haag)

[143] MODEKERN

– ontsluiting archief modeontwerpers

Modekern, Instituut voor mode-erfgoed, is een samenwerkingsverband tussen het Museum voor Moderne Kunst Arnhem (MMKA), ArtEZ Hogeschool voor de kunsten (lectoraat mode), Gelders Archief en Premsela. Modekern richt zich op het verzamelen, ontsluiten en tentoonstellen van archieven van Nederlandse modeontwerpers. Inmiddels dragen de instellingen de eerste archieven over, zoals die van Alexander van Slobbe, Piet Paris en Spijkers&Spijkers en lopen er gesprekken met andere kandidaten. De eerste tentoonstelling van Modekern was in de zomer 2013 in het MMKA met werk van Piet Paris.

(Museum voor Moderne Kunst Arnhem / Historisch Museum Arnhem)

[144] NATURALIS

– websites

Naturalis heeft een groot aantal inhoudelijke websites, waarbij veel externe partijen structureel betrokken zijn. Deze sites ontvangen bij elkaar jaarlijks circa vijf miljoen bezoeken:

- natuurinformatie.nl (hierbij zijn 21 organisaties betrokken);
- nederlandsesoorten.nl (met onder andere Centraal Bureau voor Schimmelcultures, EIS-Nederland, ministerie van EZ, particuliere gegevens verzamelende organisaties);
- geologievannederland.nl (met TNO, RGI en VU);
- walvisstrandingen.nl (met Dolfinarium, Kust en Zee, Ecomare, NIOZ, Zoogdierverseniging, Het Natuurhistorisch, CML, Zeehondencreche Lenie 't Hart, ministerie van EZ, IMARES Wageningen Universiteit, Universiteit Utrecht, SOS Dolfijn);
- natuurkaart.nl (met Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Samenwerkingsverband Nationale Parken, De 12 Landschappen);
- natuurinbeeld.nl (met Beeld en Geluid);
- natuurcollectie.nl (met Museon, Natuurhistorisch Museum Rotterdam, Natuurmuseum Nijmegen, Natuurmuseum Brabant, Natuurhistorisch Museum Maastricht).

(Naturalis Biodiversity Center)

4 GROTERE ZICHTBAARHEID VAN COLLECTIES DOOR SAMENWERKING MET MUSEA EN ANDERE INSTELLINGEN

[145] MUSEUM BOIJMANS VAN BEUNINGEN

— online en televisie

Museum Boijmans Van Beuningen in Rotterdam werkt in ARTtube, een online videokanaal, samen met het Stedelijk Museum Amsterdam, Museum van Hedendaagse Kunst Antwerpen, Gemeentemuseum Den Haag en De Pont in Tilburg. De vijf musea publiceren op ARTtube video's van hoge kwaliteit over kunst en design, de meeste in eigen beheer en vanuit de eigen expertise ontwikkeld. ARTtube bevat bijzondere interviews met toonaangevende kunstenaars en ontwerpers naast sfeervolle portretten van inspirerende makers. De musea bieden een kijkje achter de schermen bij de opbouw van tentoonstellingen en de restauratie van kunstwerken en laten hun curatoren en conservatoren aan het woord. Ook fictie en experiment komen aan bod, bijvoorbeeld in de televisiereeks Boijmans TV en in een aantal bijzondere animatie- en remixfilms. Met Boijmans TV produceert het museum sinds 2010, in samenwerking met RTV Rijnmond, Popov film en het Ro Theater, een eigen kunstprogramma. (Museum Boijmans Van Beuningen)

[146] MUSEUM BOIJMANS VAN BEUNINGEN

— Digitizing Contemporary Art

Museum Boijmans Van Beuningen is partner van het Digitizing Contemporary Art (DCA), een project waarbij op Europees niveau wordt samengewerkt in het gelijkwaardig documenteren en ontsluiten van hedendaagse installaties. Museum Boijmans Van Beuningen heeft 450 installaties ingebracht. Het project richt zich op hedendaagse kunst – een type cultureel erfgoed dat grotendeels afwezig is op het webportaal Europeana, een initiatief van Europeana Foundation en een groot aantal Europese culturele instellingen, projecten en partners. Het DCA-project beoogt de online zichtbaarheid van hedendaagse kunst als een essentiële uitdrukking en waardevol onderdeel van de Europese cultuur te verbeteren en de interesse van het brede publiek te stimuleren door middel van een sterkere aanwezigheid van hedendaagse kunst in het Europeana-portaal. Binnen het DCA Documenting Contemporary Art-project werkt Museum Boijmans Van Beuningen samen met verschillende Europese musea en Europeana. (Museum Boijmans Van Beuningen)

[147] MARITIEM DIGITAAL

— Nederlandse maritieme collectie online

Het Scheepvaartmuseum in Amsterdam en het Maritiem Museum Rotterdam werken al een decennium nauw samen op het gebied van tentoonstellingen en delen van expertise. Het belangrijkste resultaat van deze samenwerking is Maritiem Digitaal, een online databestand waarin de collecties van beide musea toegankelijk zijn gemaakt. Het databestand is uitgebreid met de maritieme collecties van andere musea, waardoor Nederland het enige land is waar deze collecties volledig zijn ontsloten. Maritiem Digitaal is bovendien de grootste online database van maritieme objecten en literatuur van de Benelux; ze bevat 835.436 objecten en titels. (Het Scheepvaartmuseum)

4 GROTERE ZICHTBAARHEID VAN COLLECTIES EN VERDER

[148] MUSEUM BOERHAAVE 'BUITENGAATS'

In de lobby van het Palace Hotel in Noordwijk heeft Museum Boerhaave een aantal vitrines ingericht met instrumenten uit de depotcollectie: *Boerhaave aan Zee*. Badgasten kunnen met korting naar het museum in Leiden. De collectie op bijzondere plaatsen tonen en zo aandacht vragen voor het museum – daar is het bij deze samenwerking om begonnen. De belangstelling vanuit het hotel hangt samen met de congressen en seminars van de medische en farmaceutische industrie die er geregeld plaatsvinden. De opzet van het museum was vooral het versterken van het imago. Meer bezoekers trekken was niet het hoofddoel. Door *Boerhaave aan Zee* kwamen er wel diverse congresgangers naar het museum. Museum Boerhaave gaat nog verder 'buitengaats' met het versterken van het imago als doel. Er is een kleine collectie geplaatst in het Amsterdamse Trippenhuys, zetel van de KNAW (Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen). En er ligt een plan op tafel voor *Boerhaave aan de Vecht*, in samenwerking met een particuliere verzamelaar, voor het exposeren van sterrenkundige objecten. (Museum Boerhaave)

[149] FRIES MUSEUM & PRINCESSEHOF & MEDISCH CENTRUM LEEUWARDEN

— presentaties

Presentaties van Fries Museum en Keramiekmuseum Prinsessehof zijn te bezichtigen in het Medisch Centrum Leeuwarden. Jaarlijks zorgen de twee musea samen voor acht wisselende presentaties in het ziekenhuis. Zo kunnen circa 350.000 ziekenhuisbezoekers (10% van de circa 3,5 miljoen ziekenhuisbezoekers) kennismaken met de collecties. (Fries Museum & Prinsessehof)

[150] NATURALIS & HET KLOKHUIS

— website en app Dierenzoeker

Naturalis heeft samen met *Het Klokhuis*, het NTR-televisieprogramma voor de jeugd, de website en de app *Dierenzoeker* ontwikkeld en exploiteert deze ook. (Naturalis Biodiversity Center)

COLOFON

PROEVEN VAN PARTNERSCHAP

deel I: rapport van de stuurgroep Asscher-Vonk II
deel II: 150 VOORBEELDEN van samenwerking

UITGAVE:

Nederlandse Museumvereniging en
Vereniging Rijks gesubsidieerde Musea
Amsterdam, oktober 2013

TE RAADPLEGEN VIA:

www.museumvereniging.nl en
www.devrm.nl

TEKSTSCHRIJVER:

Claartje Bunnik (Bunnik Beleid en Advies)

RESEARCH EN REDACTIE DEEL II:

Saskia Bekke-Proost
(Saskia Proost Communicatie in Cultuur)

EINDREDACTIE:

Jojo Oomes (Speranza)

VORMGEVING:

Wilfred van der Weide

MET DANK AAN:

Anne van Velden (NMV)